

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra pomocných věd historických a archivnictví

**Rukopisné katolické modlitební knihy z 19. století uložené
v Muzeu východních Čech v Hradci Králové
kodikologický, obsahový, ikonografický a tabulkový rozbor**
Bakalářská práce

Autor: Anna Menclová

Studijní program: B7105 - Historické vědy

Studijní obor: Archivnictví-Historie

Vedoucí práce: Mgr. Martina Bolom-Kotari, Ph.D.

Hradec Králové

2015

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Zadání bakalářské práce

Autor: Anna Menclová

Studijní program: B7105 Historické vědy

Studijní obor: Archivnictví-historie

Název závěrečné práce: Rukopisné katolické modlitební knihy z 19. století uložené v Muzeu východních Čech v Hradci Králové – kodikologický, obsahový, ikonografický a tabulkový rozbor

Název závěrečné práce AJ: Hand-Written Catholic Prayer Books from the 19th Century Stored in Museum of Eastern Bohemia in Hradec Králové – Codicologic, Content, Iconographic and Tabular Analysis

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem této bakalářské práce je komplexní kodikologický, obsahový, ikonografický a tabulkový rozbor pěti rukopisných katolických modlitebních knih z 19. století, uložených v Muzeu východních Čech v Hradci Králové. Součástí je analýza a komparace obsahu modliteb s dizertační prací dr. Lenky Horákové, která se zabývala výzkumem jedenácti rukopisných katolických modlitebních knih tradovaných na území jižní Moravy v období od 18. do 1. poloviny 19. století. Práce také zasazuje rukopisné modlitební knihy do dobového kulturně-spoločenského kontextu. Metody zpracování: Analýza, komparace, syntéza. Literatura nebo archivní fondy: Anežka ŠIMKOVÁ, *Růžová zahrádka: rukopisné modlitební knížky 18. a 19. století*, Olomouc 2009, 264 s., Lenka HORÁKOVÁ, *Vývoj novověkých rukopisně tradovaných modlitebních knih na území jižní Moravy*, Brno, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2010, 286 s., dizertační práce. Muzeum východních Čech v HK, fond: *Literární archiv, Modlitby katolické pro*

osobu ženského pohlaví, které se v nich vynacházejí, inv. č. LI/LA-11, Ms-13; *Modlitby při oběti mše svaté*, inv. č. LI/LA-1038/1, Ms-30; *Modlitby katolické s ranníma i večerníma modlitbama, při mši svaté, před i po zpovědi a přijímání, s rozličnými modlitbami a letaniema*, inv. č. LI/LA-9573, Ms-157; *Zápal lásky Boží*, inv. č. LI/LA-9610, Ms-186; *Oběť před Bohem aneb modlící knížka pro M. Sítkovú, 1861*, inv. č. LI/LA-9626, Ms-195.

Garantující pracoviště: Katedra pomocných věd historických a archivnictví,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Martina Bolom-Kotari, Ph.D.

Konzultant:

Oponent: Mgr. Lenka Horáková, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce:

Datum odevzdání závěrečné práce: 17. 4. 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 17. 4. 2015

Anna Menclová

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala paní Mgr. Martině Bolom-Kotari, Ph.D., za odborné vedení, podporu, trpělivost, vstřícnost a poskytnutí cenných rad a připomínek při zpracování této bakalářské práce.

Také bych ráda poděkovala paní PhDr. Jaroslavě Pospíšilové, pracovníci Muzea východních Čech v Hradci Králové, za ochotu, vstřícnost a pomoc při výběru rukopisů.

Díky patří i panu Tomáši Weissarovi, latiníkovi z Broumova, za odborné rady při překladu latinského textu.

Anotace

Anna MENCLOVÁ, *Rukopisné katolické modlitební knihy z 19. století uložené v Muzeu východních Čech v Hradci Králové - kodikologický, obsahový, ikonografický a tabulkový rozbor*, Hradec Králové, Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2015, 134 s., bakalářská práce.

Cílem této bakalářské práce je komplexní kodikologický, obsahový, ikonografický a tabulkový rozbor pěti rukopisných katolických modlitebních knih z 19. století, uložených v Muzeu Východních Čech v Hradci Králové. Součástí je analýza a komparace obsahu modliteb s dizertační prací doktorky Lenky Horákové, která se zabývala výzkumem jedenácti rukopisných katolických modlitebních knih tradovaných na území jižní Moravy v období od 18. do 1. poloviny 19. století. Práce také zasazuje rukopisné modlitební knihy do dobového kulturně-společenského kontextu.

Klíčová slova: modlitební kniha, rukopis, modlitba, katolictví

Annotation

Anna MENCLOVÁ, *Hand-Written Catholic Prayer Books from the 19th Century Stored in Museum of Eastern Bohemia in Hradec Králové – Codicologic, Content, Iconographic and Tabular Analysis*, Hradec Králové, Faculty of Philosophy, University of Hradec Kralové, 2015, 134 pp, Bachelor Degree Thesis.

The goal of this bachelor work is the global codicologic, content, iconographic and tabular description of the five hand-written catholic prayer books from the 19th century stored in Muzeum of Eastern Bohemia in Hradec Králové. It includes an analysis and a comparison of the content of the prayers with the doctors Lenka Horáková thesis. She dealt with the research of the eleven manuscript catholic prayer books from the area of the South Moravia in the period from the 18th to the first half of 19th century. This work puts hand-written prayer books in the period and culture-social context.

Key words: prayer book, manuscript, prayer, Catholicism

Obsah

Úvod	8
1. Obecné pojednání o rukopisných modlitebních knihách	20
1.1 Vývoj rukopisných modlitebních knih napříč stoletími.....	20
1.2 Autoři rukopisných modlitebních knih	23
1.3 Význam modlitebních knih	25
1.4 Obsahová stránka modlitebních knih	26
1.5 Vnější stránka modlitebních knih.....	27
2. Kodikologický rozbor	34
2.1 Modlitby katolické pro osobu ženského pohlaví, které se v nich vynacházejí.....	34
2.2 Modlitby při oběti mše svaté.....	35
2.3 Modlitby katolické s ranníma i večerníma modlitbama, při mši svaté, před i po zpovědi a přijímání, s rozličnými modlitbami a letaniema	36
2.4 Zápal lásky Boží.....	38
2.5 Oběť před Bohem aneb modlící knížka pro M. Sítkovú, 1861.	39
2.6 Autoři modlitebních knih a genealogické údaje.....	41
3. Obsahový rozbor modliteb	50
3.1 Modlitby, jejichž primární původ lze jednoznačně hledat v Bibli nebo v liturgických knihách	50
3.2 Modlitby, které svým obsahem čerpají z liturgického úkonu	51
3.3 Modlitby, jejichž obsah nečerpá z liturgické knihy ani z konkrétního liturgického úkonu.....	54
3.4 Modlitby a přímluvy k svatým a modlitby světců	56
3.5 Vzájemná komparace pěti katolických modlitebních knih	58
3.6 Komparace s modlitbami popsanými v dizertační práci doktorky Horákové	61
4. Ikonografický rozbor	70
4.1 Svatí a jiné osoby	71
4.2 Zvířata	83
4.3 Krajina.....	85
4.4 Nápisy	86

4.5	Předměty	87
4.6	Květiny	91
5.	Tabulkový rozbor	93
	Závěr	121
	Seznam použitých pramenů a literatury	124
	Seznam použitých zkratek	129
	Přílohy	130
1.	Tabulka s verši a žalmy	130
2.	Ukázka transliterace modlitby	131
3.	Ukázky textu v jazyku jidiš	132
4.	Mapy	134

Úvod

V předkládané bakalářské práci se věnuji výzkumu pěti vybraných katolických rukopisných modlitebních knih pocházejících z 19. století a uložených v Muzeu východních Čech v Hradci Králové. Cílem práce je podrobit modlitební knihy komplexnímu rozboru, který zahrnuje kodikologickou, obsahovou, ikonografickou a tabulkovou analýzu. Součástí je komparace především obsahové stránky knih s modlitebními knihami jihomoravské proveniencí rozebranými v dizertační práci doktorky Lenky Horákové.¹ Výzkum by měl přinést i poznatky o tom z jakého prostředí pocházejí konkrétní modlitební knihy, kdo byl jejich písařem a příjemcem, zda existuje mezi knihami nějaký vztah. Kromě toho by mělo z bádání vyplynout, čím se modlitební knihy liší a v čem shodují, případně z jakého zdroje modlitby vycházejí.

Práce se skládá z úvodu, pěti kapitol a závěru. První kapitola s názvem *Obecné pojednání o rukopisných modlitebních knihách* seznamuje čtenáře s katolickou modlitební knihou v historickém kontextu a dělí se na pět podkapitol. V podkapitole *Vývoj rukopisných modlitebních knih napříč stoletími* je vysvětlen vznik modlitební knihy a její vývoj od středověku až po novověk. Podkapitola *Producenti modlitebních knih* popisuje kdo, proč a za jakým účelem tvořil modlitební knihy a komu byly určeny. Důvod, proč byla modlitební kniha oblíbená a k čemu se používala, vysvětluje podkapitola *Význam modlitebních knih*. Na ní navazuje podkapitola *Obsahová stránka modlitebních knih*, která rozebírá obsahovou náplň modliteb související s různými příležitostmi. Poslední obsáhlejší podkapitola nese název *Vnější stránka modlitebních knih*. Nabízí všeobecné poznatky týkající se vazby, paginace, psací látky a písma. Všeobecnou charakteristiku jazyka a výzdoby doplňují v této části výsledky výzkumu vyplývající z pěti modlitebních knih. Ostatní jmenované vnější prvky obsažené ve zkoumaných modlitebních knihách jsou zvlášť popsány v kapitole *Kodikologický rozbor*.

Detailnější seznámení s pěti modlitebními knihami nabízí druhá kapitola *Kodikologický rozbor*. Každá z prvních pěti podkapitol se věnuje konkrétní modlitební knize, přičemž uvádí její rozměry, vazbu, paginaci či foliaci, písmo,

¹ Lenka HORÁKOVÁ, *Vývoj novověkých rukopisně tradovaných modlitebních knih na území jižní Moravy*, Brno, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2010, 286 s., dizertační práce.

zdobení knihy a zachovalost. Šestá podkapitola *Záznamy a autoři modlitebních knih* věnuje především pozornost písařům a příjemcům modlitebních knih a to na základě archivního studia.

Třetí kapitola *Obsahový rozbor* je neobsáhlejší. V prvních čtyřech podkapitolách bude důkladně analýze podrobena 219 modliteb z pěti katolických rukopisných modlitebních knih, rozdělených do čtyř kategorií podle liturgické závislosti. Pátá podkapitola *Vzájemná komparace pěti katolických modlitebních knih* bude sledovat modlitby z hlediska obsahové stránky, struktury v rámci modlitebních knih, znění a množství, ve kterém se vyskytují. Pokud se některá modlitba bude vyskytovat vícekrát, může to svědčit o její oblíbenosti. Výzkum ukáže, zda konkrétní modlitební kniha nekopíruje jinou, nebo jestli alespoň nevykazuje společné znaky. Rozbor bude pokračovat šestou podkapitolou *Komparace s modlitbami popsányými v dizertační práci doktorky Horákové*. Východiskem bude opět rozlišení modliteb do čtyř kategorií dle liturgické závislosti. Tento výzkum pomůže zjistit, zda modlitby, které jsou předmětem této bakalářské práce, byly předmětem zkoumání modlitebních knih jiné provenience, v jakém znění a z jakého zdroje vycházely. Je možné, že se určité modlitby nebudou vyskytovat vůbec.

Čtvrtá kapitola *Ikonografický rozbor*, nejprve zhodnotí celkově nejčastější motivy, které se vyskytují v rámci pěti modlitebních knih. Poté se zaměří na detailní popis jednotlivých motivů v rámci šesti podkapitol nazvaných *Svatí a jiné osoby, Zvířata, Krajina, Nápis, Předměty, Květiny*.

Shrnutí zjištěných poznatků se nachází na konci kapitol *Kodikologický rozbor, Obsahový rozbor a Ikonografický rozbor*.

Pátá kapitola je nazvaná *Tabulkový rozbor*. Celkem pět tabulek pro každou modlitební knihu obsahuje názvy skupin a názvy jednotlivých modliteb s incipitem.

Za závěrem následují *Přílohy*, kam jsem zařadila tabulku s biblickými verši vyskytujícími se v modlitebních knihách. Dále ukázkou transliterace textu modlitby a ukázkou specifického jazyka jidiš. Nechybí ani mapka s vyznačením obcí, ve kterých byly modlitební knihy napsány.

Rozbor literatury

Na úvod je potřeba říci, že ke studiu problematiky katolických rukopisných modlitebních knih z období 18. a 19. století je k dispozici nevelké množství primární literatury. Na prvním místě je nutno zmínit knihu *Růžová zahrádka. Rukopisné modlitební knížky 18. a 19. století. Sbíрка Jana Poše*.² Kniha byla vydána v roce 2009 k příležitosti konání výstavy v Muzeu umění Olomouc. Představuje na 400 rukopisných modlitebních knih, a to jak českých, tak německých, pocházejících z prostředí české a moravské vesnice. Jejich sbíráním se přes 30 let zabýval znalec umění Jan Poš (1920-1996).³

Publikaci tvoří pět odborných studií od různých autorů. V první studii, *Růžová zahrádka. Psané a zdobené modlitby z let 1750 – 1850*, se Jan Poš zaměřuje především na výtvarnou stránku modlitebních knih spíše než na jejich obsah.⁴

Druhá studie *Modlitební knihy 18. a 19. století a jejich ilustrace* od Jana Černého sleduje vývoj modlitebních knih od středověku, zabývá se inspiračními zdroji modliteb, výzdobou a vybízí k dalšímu bádání v této oblasti.⁵

Ve třetí studii *Lidové modlitební knížky 18. a 19. století* se Zdeněk Nešpor zabývá vývojem modlitebních knih od 16. století v historickém náboženském kontextu. Vysvětluje účel modlitebních knih, rozdíly mezi tisky a rukopisy a příčinu rozkvětu na přelomu 18. a 19. století.⁶

Poslední studie nazvaná *Květinová zahrádka v knížkách našich praprababiček* od Jana Kvapila velmi poeticky popisuje modlitební knihy a zdůrazňuje emocionální složky působící na čtenáře, např. květnaté názvy. Nevynechává ani vývoj a způsoby používání modlitebních knih.⁷

Dále uvedme příspěvek Aleny Fiedlerové *Lidové rukopisné modlitební knihy raného novověku*.⁸ Autorka analyzuje soubor rukopisných modlitebních knih

² *Růžová zahrádka. Rukopisné modlitební knížky 18. a 19. století. Sbíрка Jana Poše*. Ed. Anežka ŠIMKOVÁ, Olomouc 2009.

³ Tamtéž, s. 7-8.

⁴ Jan POŠ, *Růžová zahrádka. Psané a zdobené modlitby z let 1750 – 1850*. In: *Růžová zahrádka*, s. 9-38.

⁵ Pavel ČERNÝ, *Modlitební knihy 18. a 19. století a jejich ilustrace*. In: *Růžová zahrádka*, s. 39-46.

⁶ Zdeněk R. NEŠPOR, *Lidové modlitební knížky 18. a 19. století*. In: *Růžová zahrádka*, s. 47-55.

⁷ Jan KVAPIL, *Květinová zahrádka v knížkách našich praprababiček*, In: *Růžová zahrádka*, s. 56-63.

⁸ Alena FIEDLEROVÁ, *Lidové rukopisné modlitební knihy raného novověku*, ČL 4, 2013, s. 388.

z *Repertoria*⁹ vzniklých do roku 1800 a hodnotí starší studie Zdeňka Nešpora a Jana Poše. Zaměřuje se na stáří, jazyk, osobnost písaře a adresáta a také sleduje gramotnost lidí v 18. a 19. století. Nerozlišuje katolické a nekatolické modlitební knihy, ani se nezabývá vztahem rukopisů k tiskům.¹⁰

Markéta Holubová ve své studii „*Duchovní pokládek duše křesťanské*“ aneb *co vyprávějí rukopisné modlitební knížky 18. a 19. století* detailně popisuje užívání modlitebních knih na příkladu venkova.¹¹

Hedvika Kuchařová se ve studii *Několik poznámek k modlitebním knihám 18. a 19. století* věnuje rukopisům uloženým ve Strahovské knihovně. Vedle toho předkládá čtenáři seznam institucí, ve kterých lze rukopisy nalézt a informuje o soupisech lidových náboženských rukopisů. Zabývá se vztahem rukopisů k tištěným předlohám a jejich srovnáním. Upozorňuje i na současné problémy, jako je nedostatečná katalogizace nebo absence katalogů.¹²

V neposlední řadě je třeba uvést práce Lenky Horákové. Ve studii s názvem *Rukou psaná katolická modlitební kniha v 18. a první polovině 19. století* představuje modlitební knihy nejen jako kodikologický materiál, ale také pramen pro dějiny náboženství, každodennosti nebo genealogii. Autorka podává stručný a výstižný vývoj rukopisů. Krátce se věnuje i užívanému písmu. Nejčastěji se setkává s německým novogotickým písmem, konkrétně s německou novogotickou kurzívou a polokurzívou, dále s kresleným německým novogotickým písmem a výjimečně s kreslenou formou písma švabach. Závěr studie je doplněn o ukázky modliteb z konkrétních modlitebních knih, které srovnává s tištěnou předlohou.¹³

⁹ Repertorium obsahuje 1100 dochovaných lidových nepísňových náboženských textů z 18. století na území Čech. Vychází ze sbírek regionálních muzeí (ignoruje sbírky institucí a soukromé sbírky), není kompletní. Zpracovává 94 muzeí, 3 298 rukopisů. Jaromír LINDA a kol., *Repertorium rukopisů 17. – 18. století z muzejních sbírek v Čechách I.*, Praha 2003.

¹⁰ Jedná se o přepracování autorčiny nepublikované dizertační práce Ranně novověké rukopisy v českých muzeích a možnosti jejich využití pro výzkum českého jazyka a literatury v 17. a 18. století, obhájené v roce 2008 na FF UK v Praze. Alena FIEDLEROVÁ, *Lidové rukopisné modlitební knihy raného novověku*, ČL 4, 2013, s. 385-408.

¹¹ Markéta HOLUBOVÁ, „*Duchovní pokládek duše křesťanské*“ aneb *co vyprávějí rukopisné modlitební knížky 18. a 19. století*, KUDĚJ 2, Praha 2001, s. 33-41.

¹² Hedvika KUCHAROVÁ, *Několik poznámek k modlitebním knihám 18. a 19. století*, LF 3-4, Praha 2009, s. 263 – 287.

¹³ Lenka HORÁKOVÁ, *Rukou psaná katolická modlitební kniha v 18. a první polovině 19. století*, VČL 26, 2009, s. 179-187.

V dizertační práci analyzuje doktorka Lenka Horáková rukopisné modlitební katolické knihy jihomoravské proveniencie uložené v řadě institucí.¹⁴ Celkem jedenáct modlitebních knih¹⁵ podrobuje kodikologickému rozboru a zkoumá vnější a obsahovou složku. Zabývá se také otázkou, zda lze na novověké rukopisy použít metoda středověké kodikologie. Kromě toho srovnává rukopisy s tiskem.

Sekundární literatura je zastoupena v daleko větší míře. Díky ní lze na modlitební knihy nahlížet z více úhlů pohledů. Badateli může při kodikologické analýze pomoci práce Ivana Hlaváčka *Úvod do latinské kodikologie*¹⁶ nebo *Úvod do studia staročeských rukopisů a tisků* od Milana Kopeckého.¹⁷ Pro identifikaci filigránu slouží příručka od Miroslava Flodra *Filigranologie. Úvod do studia filigránů*.¹⁸ Z děl o novověkém písmu jmenujme práci Jaroslava Kašpara např. *Úvod do novověké latinské paleografie se zvláštním zřetelem k českým zemím*,¹⁹ *Soubor statí o novověkém písmu*,²⁰ *Ještě k otázce názvosloví novověkého písma*,²¹ *Názvosloví latinského písma v novověku*.²² Nebo příspěvky jeho oponenta Stanislava Poláka, *K názvosloví novověkého písma*,²³ *K otázce názvosloví novověkého písma*.²⁴ Pro studium tištěného písma 18. a 19. století lze použít knihu od Františka Muziky *Krásné písmo ve vývoji latinky II*.²⁵

Ke studiu obsahové stránky knih existuje bohatá literatura. O liturgice psal Bedřich Malina v díle nazvaném *Dějiny římského breviáře*.²⁶ V něm podává výklad o vývoji a významu liturgické knihy zvané breviář. O další liturgické knize misálu

¹⁴ Moravská zemská knihovna Brno, Slováké muzeum Uherské Hradiště, Muzeum jmenovaných institucí dále z Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě, Muzea Brněnska – Podhorácké muzeum, Muzea Brněnska – Památník písemnictví na Moravě a Muzea Boskovicka.

¹⁵ MZK Brno. RKP-1149-280. *Toto duchovní křesťansko-katolické jádro*. Slováké muzeum UH. H1222. *Studnice vod, vod živých*. Slováké muzeum UH. H1213. *Rajská růže vonnými modlitbami naplněná*. MZK Brno. RKP-1149.298. *Výborné duchovní cvičení*. MZK Brno. RKP-0972.764. *Bůh jest nejčistší láska*. MB. Muzeum Ivančice. IR2, *Nábožné modlitby k Nejsvětější Trojici Božské*. Slováké muzeum UH. H 1204. *Poklad duše*. MZK Brno. RKP-1149.282. *[Česká modlitební knížka]*. MZK Brno. RKP-1149.283. *[Česká modlitební knížka]*. MZK Brno. RKP-1149-287. *Nábožné modlitby pro křesťany katolické*. MZK Brno. RKP-0906.666. *Dobrota boží*.

¹⁶ Ivan HLAVÁČEK, *Úvod do latinské kodikologie*, Praha 1994.

¹⁷ Milan KOPECKÝ, *Úvod do studia staročeských rukopisů a tisků*, Praha 1978.

¹⁸ Miroslav FLODR, *Filigranologie. Úvod do studia filigránů*, Brno 1974.

¹⁹ Jaroslav KAŠPAR, *Úvod do novověké latinské paleografie se zvláštním zřetelem k českým zemím*, Praha 1987.

²⁰ Týž, *Soubor statí o novověkém písmu*, Praha 1993.

²¹ Týž, *Ještě k otázce názvosloví novověkého písma*, AČ 25, 1975, s. 32-39.

²² Týž, *Názvosloví latinského písma v novověku*, AČ 20, 1970, s. 73-102.

²³ Stanislav POLÁK, *K názvosloví novověkého písma*, AČ 25, 1975, s. 81-83.

²⁴ Týž, *K otázce názvosloví novověkého písma*, AČ 21, 1971, s. 88-102.

²⁵ František MUZIKA, *Krásné písmo ve vývoji latinky II*, Praha 2005.

²⁶ Bedřich MALINA, *Dějiny římského breviáře*, Praha 1939. Breviář v on-line podobě si lze prohlédnout na webu www.breviar.sk, www.breviar.op.cz, www.ebreviar.cz

pojednává kniha *Římský misál*, ve které nalezneme stručné dějiny, vysvětlení pojmu a samotný liturgický text.²⁷ V novější publikaci *Český misál pro neděle a význačné dny liturgického roku* jsou uvedeny verše a žalmy pro jednotlivá liturgická období, ale žádnou teorii o misálu zde nenajdeme.²⁸ Bližší poznání průběhu mše umožňuje dvoudílná kniha Františka Cinka *Mše svatá v bohoslužebném řádu církevního roku*,²⁹ nebo útlá knížka od Josefa Vlčka určená ministrantům *O mši svaté*.³⁰ Vysvětlení náboženských pojmů poskytuje příručka *Liturgický slovník* od Ruperta Bergera.³¹

K ikonografii existuje nepřehledné množství publikací. Vysvětlení křesťanských náboženských symbolů a atributů nalezneme v *Lexikonu symbolů* od Gerda Heinze-Mohra³² nebo v dílech Jana Royta ve *Slovníku biblické ikonografie*³³ a *Slovníku symbolů*.³⁴ Životopisy světců s daty jejich svátků uvádí obsáhlá kniha *Rok se svatými* od Very Schaubera.³⁵ O svatých pojednává i Hynek Rulíšek *Postavy, atributy, symboly*.³⁶ Stručnou a útlou publikaci s přehledem svatých a jejich charakteristikou napsala Věra Remešová *Ikonografie a atributy svatých*.³⁷ Cizojazyčnou publikaci v polštině s názvem *Natura i jej symbole: rośliny i zwierzęta. Leksykon historia, sztuka ikonografie* napsala Lucia Impelluso. Autorka ve své publikaci pojednávala o přírodních motivech a jejich významech v ikonografii.³⁸

Metodická východiska

Ve své bakalářské práci se zaměřuji pouze na katolické rukopisné modlitební knihy. O evangelických se zmiňuji v první kapitole v historickém kontextu. Výběr exemplářů v Muzeu východních Čech v Hradci Králové musel splňovat určitá kritéria. Požadavek byl kladen pokud možno na celistvost knihy, kompletní vazbu,

²⁷ *Římský misál*, Praha 1952.

²⁸ *Český misál pro neděle a význačné dny liturgického roku*, Praha 1995.

²⁹ František CINEK, *Mše svatá v bohoslužebném řádu církevního roku. Výklad misálu díl I. – IV.*, Olomouc 1931-1935.

³⁰ Josef VLČEK, *O mši svaté: podle misálu z roku 1962 schváleného bl. Janem XXIII*, Olomouc 2007.

³¹ Rupert BERGER, *Liturgický slovník*, Praha 2008.

³² Gerd HEINZ-MOHR, *Lexikon symbolů: obrazy a znaky křesťanského umění*, Praha 1999.

³³ Jan ROYT, *Slovník biblické ikonografie*, Praha 2006.

³⁴ Tentýž, *Slovník symbolů: kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*, Praha 1998.

³⁵ Vera SCHAUBER - Hanns Michael SCHINDLER, *Rok se svatými*, Kostelní Vydří 1995.

³⁶ Hynek RULÍŠEK, *Postavy, atributy, symboly: slovník křesťanské ikonografie*, České Budějovice 2006.

³⁷ Věra REMEŠOVÁ, *Ikonografie a atributy svatých*, Praha 1991.

³⁸ Lucia IMPELLUSO, *Natura i jej symbole: rośliny i zwierzęta. Leksykon historia, sztuka ikonografie*, Warszawa 2005.

uvedení datace a výskyt různých poznámek jako genealogických záznamů, jména písaře a české znění textu. Po prostudování materiálů jsem vybrala pět nejvhodnějších katolických modlitebních knih. Ne vždy se ale podařilo zajistit, aby kniha byla naprosto kompletní. Výjimkou nebyly chybějící titulní listy či vytržené paginy nebo folia. Přesto tato zjištění nijak nebránila výzkumu.

V práci nejsou modlitební knihy řazeny chronologicky podle data, nýbrž vzestupně podle zkratky obsažené v citaci *Ms-13, 30, 157, 186, 195*. Plný název modlitební knihy užívám v názvech kapitol, zkrácený v textu ve formě kurzívního *Ms* s pomlčkou a příslušným číslem knihy v hranatých závorkách, který již necituji v poznámkovém aparátu. Pokud cituji konkrétní knihu v poznámkovém aparátu podruhé, tak ve formě např. [*Ms-13*], pag...

Pro přehlednost uvádím všechny způsoby:

č. 1

*V textu: [Ms-13], plný název: Modlitby katolické pro osobu ženského pohlaví, které se v nich vynacházejí. Modlitby ranní i večerní, při mši sv[até], před a po zpovědi, před a po přijímání velebné svátosti oltářní. Pro mě Anna Holanco[vá] dne 25. srpna A[nno] 1810.*³⁹

č. 2

*V textu: [Ms-30], plný název: Modlitby při oběti mše svaté.*⁴⁰

č. 3

*V textu: [Ms-157], plný název: Modlitby katolické s ranníma i večerníma modlitbama, při mši svaté, před i po zpovědi a přijímání, s rozličnými modlitbami a letaniemi.*⁴¹

č. 4

*V textu: [Ms-186], plný název: Zápal lásky Boží, v něm se vynacházejí modlitby ranní, večerní, před a po zpovědi, před a po přijímání, též modlitby k rozličným svatým a letanye. Psané pro Jozefa Fejkla z Máslověd. L.P. 1802 dne 24. září.*⁴²

č. 5

*V textu: [Ms-195], plný název: Oběť před Bohem aneb modlící knížka pro M. Sítkovú, 1861.*⁴³

³⁹ Muzeum východních Čech v Hradci Králové, Literární archiv, inv.č. LI/LA-11, Ms-13.

⁴⁰ Muzeum východních Čech v Hradci Králové, Literární archiv, inv. č. LI/LA-1038/1, Ms-30.

⁴¹ Muzeum východních Čech v Hradci Králové, Literární archiv, inv. č. LI/LA-9573, Ms-157.

⁴² Muzeum východních Čech v Hradci Králové, Literární archiv, inv. č. LI/LA-9610, Ms-186.

Výsledkem podrobného prostudování vnějších znaků jednotlivých modlitebních knih je *Kodikologický rozbor*. Zahrnuje popis rozměrů, vazby, psací látky, písma, ozdobných prvků a stavu rukopisu. U paginace a foliace bylo nutno u některých knih přistoupit k vlastní foliaci, a to vzhledem k absenci jakéhokoli číslování. Řídila jsem se proto pokyny profesora Ivana Hlaváčka, který doporučuje v tomto případě foliovat.⁴⁴

Podkapitola *Autoři modlitebních knih a genealogické údaje* se soustřeďuje na písaře a případně příjemce modlitebních knih na základě archivního studia matrik ve Státním oblastním archivu Zámorsk. Problém vyvstal ve chvíli, kdy v modlitební knížce nebyly k dispozici kompletní údaje jak o písaři, tak o příjemci (místo bydliště, životní data, povolání). Proto jsem si musela nejprve vymezit farní obvod a časové rozmezí, kdy dotyčná osoba žila. Bádala jsem též v pamětních knihách. Písařské ruce jsem rozlišila vložením velkého písmene v závorce za jméno příslušné osoby. Zmíněna jsou i razítka, štítky a vpisky týkající se současného uložení v Muzeu východních Čech v Hradci.

Při transkripci jsem usilovala o zachycení maximální autenticity textu. Proto uvádím pravidla, jež při přepisu uplatňuji. Při transkripci se řídím zásadami stanovenými Ivanem Šťovíčkem *Zásady vydávání novověkých historických pramenů od poč. 16. století do současnosti*.⁴⁵ Tam, kde je to potřeba, substantiva transliteruji a vysvětluji v poznámce. Zkratky rozepisuji v hranatých závorkách a poznámky genealogického charakteru rovněž transliteruji. Nomina Sacra⁴⁶ upravuji podle knihy *Jak zacházet s náboženskými výrazy*.⁴⁷ K vyhledávání a objasnění starých výrazů slouží *Slovníček staré češtiny*⁴⁸ a *Malý staročeský slovník*.⁴⁹

Latinské výrazy počesťuji, např. *Credo – Krédo, Sanctus – Sanktus*. Velké počáteční písmeno těchto výrazů píše jen v případě, že stojí osamoceně, např. v názvu modlitby. Pokud se u nich objevují další slova, píše je s malým.

⁴³ Muzeum východních Čech v Hradci Králové, Literární archiv, inv. č. LI/LA-9626, Ms-195.

⁴⁴ I. HLAVÁČEK, *Úvod*, s. 61.

⁴⁵ Pravidla vydala Archivní správa Ministerstva vnitra ČR. Ivan ŠŤOVÍČEK a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od poč. 16. století do současnosti*, Praha 2002, 116 s. Pravidla vydala Archivní správa Ministerstva vnitra ČR.

⁴⁶ Posvátná jména.

⁴⁷ Josef ŠIMANDL, *Jak zacházet s náboženskými výrazy: pravopis, výslovnost, tvary, význam*, Praha 2004, 116 s.

⁴⁸ František ŠIMEK, *Slovníček staré češtiny*, Praha 1947, 235 s.

⁴⁹ Jaromír BĚLIČ, *Staročeský slovník*, Praha 1979, 707 s.

Obecně to platí pro názvy fází mše. Jazykové zvláštnosti nebo psaní souhláskových skupin podle originálu zachovávám. Slovo *anjel* nechávám v původním tvaru, stejně tak rozdílné psaní *sem, sou, sme*. V modlitebních knihách se často vyskytuje slovo ve tvaru *smilůj se*.

Slova, která jsou spjata s Bohem, např. adjektivum boží, božství přepisují velkým písmenem. Stejně tak zájmeno Tvůj, Tě, Tvé, pokud souvisí s Bohem či Kristem, přepisují velkým písmenem z důvodu vyjádření úcty. Číslice pro snazší porozumění textu přepisují arabskými číslicemi. Pouze u pořadových čísel používám římské číslice.

V případě interpunkce, vyznačování kvantity hlásek a hranic slov se řídím současnými pravidly českého pravopisu.⁵⁰ Pokud za zvoláním (např. Ó nejvyšší a nemocnější Bože!) následuje věta souřadící, nechávám interpunkci stejnou jako v originále textu, např. „*Ó nejvyšší a nemocnější Bože! Obětuji Tvé Božské velebnosti dnešní a všechny mše svaté po všem světě.*“⁵¹

Pochybení stylistického nebo jazykového rázu (vynechané litery, obtížně čitelná nebo poškozená místa) označuji v poznámkovém aparátu hranatou závorkou [...]. Za nejasnými slovy, které nedávají smysl píší [?]. Pokud se za sebou totéž slovo opakuje, užívám symbol [!]. V modlitbách se objevuje i grafická značka v podobě křížku „+“. Je pokynem k pokřičování.

Při psaní *Obsahového rozboru* jsem se řídila dizertační prací doktorky Horákové. Modlitby jsem rozdělila do čtyř skupin podle liturgické závislosti na:

1. *Modlitby, jejichž primární původ lze jednoznačně hledat v Bibli nebo v liturgických knihách.* Kam patří úryvky z Písma Svatého a litanie. Pro studium biblických pasáží jsem použila *Český ekumenický překlad Bible*.⁵²

2. *Modlitby, které svým obsahem čerpají z liturgického úkonu.* Úkonem se myslí mše svatá. Modlitby, které jsou při ní odříkávány, obsahuje liturgická kniha misál. Podle fází mše svaté se modlitby dělí do skupin např. před mší, při mši, po mši, před zpovědí, po zpovědi, před přijímáním, po přijímání. Součástí jsou i písně ke mši svaté.

⁵⁰ *Pravidla českého pravopisu*, Praha 2014, 468 s.

⁵¹ [Ms-13], pag. 18-23.

⁵² *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad*, Praha 2008, 279 s.

3. *Modlitby, jejichž obsah nečerpá z liturgické knihy ani z konkrétního liturgického úkonu.* Zahrnují modlitby ranní a večerní, modlitby K Bohu Otci, Kristu a Nejsvětější Trojici, modlitby při bouřce, nebo píseň na oslavu Nového roku.

4. *Modlitby a přímlyvy k svatým a modlitby světců.* Do této skupiny patří modlitby k rozličným svatým, nejvíce k Panně Marii, dále k andělu strážci nebo za zemřelé rodiče.

V další části jsem komparační metodou sledovala strukturu a obsah modliteb všech pěti modlitebních knih, abych zjistila, co mají knihy společného a odlišného. Zmínila jsem i jevy, které se v modlitbách vyskytují.

Poté jsem přistoupila ke srovnávání modliteb pěti zkoumaných knih s knihami, které byly popsány v dizertační práci *Vývoj rukopisně tradovaných modlitebních knih na území jižní Moravy* doktorky Lenky Horákové.⁵³ Na rozdíl od práce doktorky Horákové jsem se nezabývala srovnáváním s konkrétními tisky. Ani jsem neuváděla pátou skupinu *Úvahy o víře*, obsaženou v dizertační práci jako pátou kategorii skupin modliteb podle liturgické závislosti. Důvodem je absence *Úvah o víře* v modlitebních knihách rozebíraných v této práci. Od dizertační práce jsem se odlišovala i podrobným obsahovým rozbohem jednotlivých modliteb. Citaci modlitebních knih popsaných v dizertační práci zachovávám v podobě, jak ji uváděla doktorka Horáková (viz strana 12). Pokud zmiňuji v textu podruhé konkrétní modlitební knihu, už ji necituji do poznámkového aparátu, ale její název píše do hranatých závorek.

Pro každou z pěti modlitebních knih jsem si zvolila pro názornou ilustraci tři nejfrekventovanější modlitební knihy z práce doktorky Horákové, u nichž byla porovnáвана obsahová struktura. Pokud uváděla dizertace i strukturu tisku, znamenalo to existenci zdroje, ze kterého písař pořídil opis modliteb. V ostatních případech se jednalo o opisy bez uvedení tisku, tudíž nebylo možné zdroj určit. Nakonec bylo ještě provedeno detailní srovnání v rámci čtyř kategorií dle liturgické závislosti.

Cílem bylo zjistit, zda se modlitby z pěti zkoumaných knih objevují v dizertační práci, v jakém znění a počtu. Dále porovnat obsahovou strukturu, popsat rozdílné a shodné prvky a určit nebo vyloučit existenci knih, které sloužily jako vzor pro opis modliteb.

⁵³ L. HORÁKOVÁ, *Vývoj*, 286 s.

V rámci ikonografického rozboru jsem vyobrazení rozdělila do dvou kategorií na kresby a květinové motivy. Kresby jsem zařadila pro přehlednost na skupiny svatí a osoby, zvířata, předměty, nápisy, krajina. Pro každé vyobrazení jsem uvedla detailní popis doplněný o vysvětlení pojmů a pomocí literatury ověřila u svatých správnost atributů. Jako v předchozích kapitolách jsem porovnávala všech pět knih. Pokud se v rámci iniciál objevil motiv např. pelikána či holubice, není zde zmíněn, neboť je mu věnována pozornost v kapitole *Kodikologický rozbor*. Postavy jsem popisovala vzhledem ke čtenáři zrcadlově. Žlutou a šedou barvu jsem označila za zlatou a stříbrnou především u předmětů, u kterých je to zřejmé, např. svatozář, kalich, koruna.

Důležité je objasnit strukturu tabulek v kapitole *Tabulkový rozbor*. Pro každou modlitební knihu byla vytvořena tabulka o čtyřech sloupcích. Záhloví obsahuje inventární číslo a název modlitební knihy. V prvním sloupci zleva je umístěno pořadové číslo modlitby, ve druhém název modlitby, ve třetím incipit - tedy počátek modlitby, ve čtvrtém, rozsah modlitby v podobě paginace nebo foliace. Pokud název modlitby chybí, nechávám pole volné. Modlitby zařazuji do čtyř skupin podle liturgické závislosti. Název skupiny uvádím vždy na samostatném řádku. Jedná se o umělé členění sloužící pro přehlednost. Výjimku tvoří pouze [Ms-13], která obsahuje již originální názvy skupin modliteb vždy v horní části paginy nad rámcováním. V tomto případě původní název zachovávám a do poznámek vysvětluji nepřesnosti. Jednou z nich je písařovo chybné zařazení modlitby do skupiny, např. modlitbu *Způsob slyšení mše svaté*⁵⁴ písař označil za modlitbu ranní. Správně se jedná o modlitby při mši svaté, což jsem usoudila podle kontextu. Takovýchto nepřesností je více.⁵⁵

V tabulkách se objevují i indexy vztahující se k biblickým pasážím. Pokud se v kolonce *Incipit* objevil verš či žalm, je v ní ocitován. Ve zbylých případech, kdy se objevuje za incipitem, v průběhu nebo na konci modlitby, jej cituji v kolonce *Název modlitby*. V několika modlitbách písař přímo uvedl název biblické knihy, odkaz na kapitolu a verš, jehož správnost jsem si ověřila v Bibli. U většiny však kapitoly a verše nebyly uvedeny, tudíž jsem musela rozpoznat biblickou pasáž

⁵⁴ [Ms-13], pag. 12.

⁵⁵ Modlitba nepatří do ranních modliteb, ale do modliteb ke mši svaté. Tamtéž, pag. 61. Modlitba nepatří do modliteb před svatým přijímáním, ale do skupiny modliteb po přijímání, pag. 84-86.

a vyhledat ji na základě svých znalostí. Užitečnou a spolehlivou online pomůckou pro vyhledávání mi byla webová stránka České biblické společnosti.⁵⁶

⁵⁶ www.biblenet.cz

1. Obecné pojednání o rukopisných modlitebních knihách

1.1 Vývoj rukopisných modlitebních knih napříč stoletími

Ve středověku byly největším producentem rukopisů klášterní skriptoria a iluminátorské dílny, ve kterých mniši vytvářeli monumentální díla.⁵⁷ Modlitby jakožto projev víry a chvály Boha lze dělit na dvě skupiny. Ta první se týká modliteb pronášených při bohoslužbách. Druhá skupina zahrnuje modlitby pro osobní zbožnost. Institucionalizace církve však vyžadovala dodržování pevných pravidel, a proto se modlitby recitovaly v přesně stanovenou dobu. Tzv. kanonické hodinky se začínaly ve tři hodiny ráno „*laudes*“ a opakovaly se vždy po třech hodinách označovaných jako „*prima, tercie, sexta, nona, nešpory, kompletáře, půlnoční vigilie*.“ Toto složité rozdělení bylo z praktických důvodů změněno regulí sv. Benedikta. Noční modlitby se přesunuly zčásti na ráno a zčásti na večer. V období raného a vrcholného středověku se používala liturgická kniha zvaná žaltář. Ve 13. století se objevil latinský „*Hortulus animae*“, jenž představoval velmi oblíbenou modlitební knihu. Obsahoval nejrozmanitější typy modliteb, které byly postupně překládány do národních jazyků.⁵⁸

Další liturgickou knihou byl breviář. Obsahoval latinské liturgické texty pro individuální zbožnost kleriků. Byl doplněn kalendářem církevních svátků, seznamem žalmů, písní, legend a biblických textů. S růstem vzdělanosti se tato liturgická kniha rozšířila i mimo církevní prostředí. Breviáře obsahovaly i tzv. knihy hodinek, které se překládaly do národních jazyků. Sice sloužily ke každodenní zbožnosti, ale představovaly také luxusní zboží, které si mohly dovolit jen zámožné osoby.⁵⁹ Vlastnictví těchto knih zvyšovalo společenskou prestiž. Jejich cenu ještě umocňovala bohatá iluminátorská výzdoba. Doba jejich největšího rozšíření spadá do Francie 14. a 15. století a Nizozemí na přelomu 15. a 16. století.

Nejstarší modlitební knihy v českých zemích pocházejí ze 14. a 15. století. Byly překládány do němčiny a češtiny a často postrádaly výzdobu. Mezi sběratele modliteb patřily duchovní osoby, např. olomoucký biskup Jan ze Středy. Příslušnice pražského panovnického dvora též vlastnily sbírky modliteb.⁶⁰

⁵⁷ J. POŠ, *Růžová zahrádka*, s. 17.

⁵⁸ P. ČERNÝ, *Modlitební knihy*, s. 39.

⁵⁹ Z. R. NEŠPOR, *Lidové modlitební knížky*, s. 50.

⁶⁰ P. ČERNÝ, *Modlitební knihy*, s. 40-41.

V průběhu 15. a zvláště v 16. století se utvářela na území Čech tzv. literátská bratrstva. Jednalo se o náboženskou organizaci sdružující městské obyvatelstvo, městské hodnostáře a intelektuály. Hlavní náplní činnosti literátů byl kostelní zpěv. Literáti měli vlastní pobožnosti, pořádali náboženské slavnosti, věnovali se charitativní činnosti a rozvíjení barokní zbožnosti.⁶¹

Se vzrůstem zájmu o modlitební knihy začala bratrstva zaměstnávat světské písaře a iluminátory. Ti obohacovali duchovní texty prvky lidové kultury. Mezi jejich díla patřilo poděbradské Rotate (1615), kombinující klášterní formu s lidovou ornamentikou, Graduál (1610), Processional (1609), jež jsou dílem premonstrátského mnicha Jana Šíchy ze strahovského kláštera, který kombinoval exotické prvky s prvky slováckých výšivek a keramiky.⁶²

Až do Bílé hory existovala jak katolická, tak evangelická literátská bratrstva, která byla následkem rekatolizace pokatoličtění. V tereziánské době však začal stát přebírat kontrolu nad bratrstvy a omezoval jejich působení tím, že zakazoval přijímání nových členů. Tato společenstva byla nakonec zrušena dvorským dekretem císaře Josefa II. z roku 1783. Důvodem byly značné finance, kterými bratrstva disponovala. Ty po jejich zrušení přešly do státní pokladny na podporu chudinské péče a školství.⁶³

Významným vynálezem, který umožnil zvýšit a zlevnit produkci modlitebních knih, se stal knihtisk. Knihy se začaly překládat z latiny do národních jazyků, a tím se změnila dostupnost pro vzdělané laiky. Po Tridentním koncilu (1545-1563) rozdávali duchovní lidem v českých zemích katolické modlitební knihy výměnou za ty nekatolické. Se zvyšováním gramotnosti obyvatelstva, se lidé intenzivněji věnovali četbě Písma Svatého a díky tomu zjistili, že se katolická církev značně odlišuje od toho, co hlásá.⁶⁴ Na nešvary církve upozorňovali reformátoři, jako byl Mistr Jan Hus v Čechách nebo Martin Luther v Německu. Ten roku 1517 uveřejnil svých 95 protiodpustkových tezí. Odpustky totiž neměly své opodstatnění v Bibli a papežové je využívali pro své obohacení.⁶⁵ Roku 1555 byl vyhlášen Augšpurský mír, který obsahoval známou zásadu: Cuius regio, eius religio – Čí země, toho víra. Proto poddaní museli vyznávat náboženství svého pána. Pokud se stavěli proti, byli

⁶¹ Jiří MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000, s. 13.

⁶² J. POŠ, *Růžová zahrádka*, s. 17.

⁶³ J. MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva*, s. 132-133.

⁶⁴ Z. R. NEŠPOR, *Lidové modlitební knížky*, s. 48.

⁶⁵ Amedeo MOLNÁR, *Na rozhraní věků. Cesty reformace*, Praha 1985, s. 145-146.

pronásledování, ať už ze strany protestanta či katolíka. Evropa se rozdělila na dvě části. Katolíci kladli důraz na úctu k Panně Marii a světcům. Protestanti zdůrazňovali osobní vztah člověka k Bohu. Na konci 16. století se zvýšil počet vlastníků modlitebních knih, které si kupovalo stále více majetnějších měšťanů.⁶⁶

V 17. století se prohloubilo náboženské cítění. Způsobily to válečné dopady třicetileté války a porážka českého nekatolického stavovského povstání roku 1620. Následovalo období násilné rekatolizace, usilující o vymýcení nekatolíků. Nekatolíci měli na výběr, buď přijmout jedinou státem povolenou katolickou víru, či emigrovat. Ti co zůstali, se oficiálně stali katolíky, ale často dál tajně vyznávali svoji původní víru. Před katolíky schovávali ve svých domovech Bible, zpěvníky a modlitební knížky, jejichž četbou posilovali své přesvědčení. Katolíci zabavovali nepovolené knihy při různých příležitostech, na misiích, poutních místech či jarmarcích a místo nich rozdávali ty „správné“ katolické. Upravovaly se nekatolické a husitské písně, na jejichž nápěvy se skládaly písně katolické. Náboženská literatura se v té době šířila prostřednictvím letáků nebo náboženských nadací např. Dědictví svatováclavské 1669 jezuity Matěje Václava Štayera. S jejich pomocí vznikalo velké množství nových modlitebních knih. Velkými vzory byly Zlaté Nebeklíče a Štěpné zahrádka Martina z Kochemu.⁶⁷ Modlitební kniha se tak stala účinným nástrojem šíření katolického učení. „*Modlitby měly věřícího doprovázet od rána do večera, od narození do smrti, při každé příležitosti a události, doma, v krajině při práci či třeba v procesí.*“⁶⁸ Katolicismus používal různé způsoby, jak v lidech prohloubit jejich zbožnost. Na lidskou mysl působila okázalá barokní nádhera, pompézní výzdoba kostelů, varhanní hudba, náboženské slavnosti a poutě. Zvláště silný tlak na věřící obyvatelstvo byl ve 2. polovině 17. století a ve století 18., a to díky kontrole věřících či povinné účasti na bohoslužbách. Kázání, zpěv náboženských písní, sochařská a malířská výzdoba představovaly základní zdroj informací pro negramotné lidi. Ti si nemohli dovolit ilustrované modlitební knihy a samotné texty jim musely být předčítány.⁶⁹

S příchodem osvícenství se zrodil nový pohled na náboženství. Církev ztratila svůj monopol na šíření vzdělanosti. Zavedením všeobecné školní docházky,

⁶⁶ Z. R. NEŠPOR, *Lidové modlitební knížky*, s. 48-50.

⁶⁷ Tamtéž, 48-51.

⁶⁸ J. KVAPIL, *Květinová zahrádka*, s. 57.

⁶⁹ Z. R. NEŠPOR, *Lidové modlitební knížky*, s. 49.

zrušením nevolnictví, vydáním Tolerančního patentu došlo ke zvýšení gramotnosti. Lidé četli vedle náboženské i světskou literaturu. Císař Josef II. zavedl osvícenskou cenzuru, jejímž cílem bylo odstranit všechny barokní „výstřelky“, kam patřily do té doby oblíbené barokní katolické modlitební knihy. Vydávání knih bez povolení pražské cenzury se trestalo konfiskacemi a pokutami. Pro tiskaře, české exulanty v Berlíně, znamenaly cenzura katolických knih a Toleranční patent radikální úbytek příjmů. Toho využili někteří protestanti, kteří začali produkovat a pašovat své modlitební knihy tzv. berlínky. Aby zvýšili jejich odbyt, využívali naivity čtenářů. Lidem tvrdili, že knihy mají magickou funkci talismanu, a že jsou zaručeným návodem, jak se dostat do ráje.⁷⁰

Období rozkvětu rukopisných modlitebních knih nastalo na konci 18. a počátku 19. století, díky opisování tištěných modliteb, kterých bylo v té době velké množství. Bylo to dáno i tím, že tisky si mohlo dovolit jen malé množství obyvatel.⁷¹ Nelze přesně určit, kdy v Evropě zvítězil knihtisk nad rukopisnou kulturou, protože oba dva způsoby existovaly vedle sebe a představovaly vzájemnou konkurenci.⁷²

Národní obrození v 19. století zpochybnilo a rozdělilo církve proti společnosti. Lidé věřili více v pokrok a rozum než v Boha.⁷³ Barokní kniha byla najednou považována za něco „zastaralého“. Do popředí se dostaly knihy ovlivněné národním uvědoměním např. Pomněnky Václava Beneše Třebízského, Křesťanka důvěřující v Boha M. D. Rettigové.⁷⁴

Ve druhé polovině 19. století došlo k výraznému úbytku modlitebních knih. Snížení jejich počtu ovlivnila cenzura, zvyšování vzdělanosti a upadání zbožnosti. Kvalita modlitebních knih klesala, rukopisy se stávaly doslovnými opisy předloh a zájem o ně upadal. Oproti tomu se cena tištěných knih stala přijatelnou pro široké vrstvy obyvatel.⁷⁵

1.2 Autoři rukopisných modlitebních knih

Rukopisné modlitební knihy se objevily na přelomu 18. a počátku 19. století. Dostávaly se nejčastěji do rukou venkovským lidem v Čechách a na Moravě. Vznikaly spontánně bez dohledu nebo kontroly církve jako projev lidové zbožnosti.

⁷⁰ Tamtéž, 49-53.

⁷¹ L. HORÁKOVÁ, *Rukou psaná*, s. 180.

⁷² A. FIEDLEROVÁ, *Lidové rukopisné modlitební knihy*, s. 388.

⁷³ Z. R. NEŠPOR, *Lidové modlitební knížky*, s. 49.

⁷⁴ J. KVAPIL, *Květinová zahrádka* s. 60.

⁷⁵ Z. R. NEŠPOR, *Lidové modlitební knížky*, s. 53.

Na rozdíl od výpravných hodinek se vyznačovaly prostotou a jednoduchostí, neboť jejich autoři nebyli profesionálové, ale prostí lidé.⁷⁶ Písaři a čtenáři modlitebních knih pocházeli pravděpodobně z městských či venkovských řemeslnických vrstev. Muži museli být gramotní, protože často uzavírali smlouvy a vedli účetnictví.⁷⁷

Písařem na vesnici býval člověk vzdělaný, umělecky nadaný, který si opisováním přivydělával buď za peníze, nebo naturálie. Mohl to být např. voják, řemeslník, nižší klérus, kovář, tkadlec, farář, krejčí, kaprál, myslivec, kolář, úředník, kostelník, hospodář, měšťtín, atd. Nejčastěji se jednalo o učitele, kterému vypomáhal pomocník. Scházely tu pochopitelně osoby živící se zemědělstvím jako sedláci a ovčáci.

Modlitební knihy napsané přímo na objednávku se vyznačovaly zdobností, pečlivostí a úhledností písma. Příjemcem mohl být i samotný písař nebo se vyhotovovaly dopředu a byly uloženy do té doby, než si našly svého majitele.⁷⁸ Jindy chtěl autor zanechat své rodině památku.⁷⁹ Někteří autoři modliteb zůstávají anonymní, v tom případě zbývá na základě obsahu či výtvarné stránky díla odhadovat, jak zručný písař to byl, nebo tipovat jeho věk. Minimálně 90% produkce pocházelo od písařů „profesionálních“ a maximálně 10% od příležitostných písařů jediné knihy. „*Psané modlitby byly pokládány za vzácnější, cennější, za jakousi svého druhu oběť Bohu.*“⁸⁰

Počet dochovaných katolických modlitebních knih je výrazně vyšší než počet knih evangelických. Nekatolíci se zprvu nezabývali výzdobou modliteb. Primární byl pro ně obsah. U katolíků se modlitební knihy objevily později a zdobily se bohatými motivy. Postupem času na ně navázali i nekatolíci, takže se modlitební knihy v 19. století po stránce výtvarné moc neliší.⁸¹

Otázka ceny rukopisů je sporná. Není pravidlem, že bohatě zdobený rukopis byl dražší než tisk.⁸² Gramotní i pologramotní lidé u sebe měli vždy modlitební knihu. Čtením, nasloucháním, či recitací textů se lidem modlitby vryly do paměti. Počet lidí schopných číst tištěný text byl větší, než těch, kteří četli rukopisný text.⁸³

⁷⁶ P. ČERNÝ, *Modlitební knihy*, s. 41-42.

⁷⁷ A. FIEDLEROVÁ, *Lidové rukopisné modlitební knihy*, s. 391.

⁷⁸ J. POŠ, *Růžová zahrádka*, s. 11.

⁷⁹ M. HOLUBOVÁ, *Duchovní pokládek*, s. 34.

⁸⁰ J. POŠ, *Růžová zahrádka*, s. 12-13.

⁸¹ Z. R. NEŠPOR, *Lidové modlitební knížky*, s. 54.

⁸² Tamtéž, s. 53.

⁸³ A. FIEDLEROVÁ, *Lidové rukopisné modlitební knihy*, s. 391-392.

Mezi čtenáři a uživateli modlitebních knih dominovaly ženy, které byly považovány za zbožnější. Muži četli především postily, legendy nebo historické spisy. Pokud muž četl příliš modlitební knihy, budil velkou pozornost. Mohlo to značit jeho velkou zbožnost nebo nečeský původ.⁸⁴

Co se týče tisku: „*Na modlitební knihy se od roku 1872 specializovala vimperská tiskárna Steinbrenner, jež se na jeden čas dokonce stala jejich největším světovým producentem, když jenom v latinské Americe do roku 1930 prodala přes 1,2 milionu kusů Nebeklíče (Clavecita de cielo).*“⁸⁵ Významnými centry pro tisk modlitebních knih se v první polovině 19. století staly Landfrasova tiskárna v Jindřichově Hradci a tiskárna v Hradci Králové.⁸⁶

1.3 Význam modlitebních knih

Popudem k vzniku modlitebních knih byla starost o spásu bližního. Kromě toho, že modlitební kniha obsahovala svaté texty, se věřilo v její magické účinky. Dědila se po generace a plnila funkci ochranného předmětu.⁸⁷ Bývala uložena na půdě, v rohu světnice nebo naproti vchodu do místnosti v tzv. svatém koutě. Ten byl tvořen stolem, u kterého se neměly vykonávat běžné práce. Stůl hrál významnou úlohu, jelikož se u něho projednávaly důležité záležitosti, např. sjednávaly termíny svateb. Byl také místem společného setkávání rodiny u modlitby. Poblíž stála koutní skříňka s cennostmi, rodinnými listinami, penězi a modlitební knihou. Při cestě do kostela, na náboženskou pout', jarmark si lidé brali modlitební knihu s sebou. Poutník věřil, že když se v kostele dotkne modlitební knihou sochy, zvýší se její ochranná síla.⁸⁸ Věřilo se, že kniha ochrání před neštěstím, přírodními živly (oheň, voda). Lidé si ji dávali do postelí a kolíbek na ochranu novorozeňat. Byla cenným darem při svatbě, křtu, biřmování, vkládala se nebožtíkům do ruky, rodičkám pod polštář, sloužila k věštění osudu pokřtěného dítěte. Když kmotr či kmotra po návratu ze křtu nalistovali náhodně v modlitební knize stranu s veselou písní, mělo být dítě zdravé, pokud s pohřební, prorokoval se dítěti krátký život. Katolická církev tyto praktiky tolerovala. Modlitební kniha,

⁸⁴ J. KVAPIL, *Květinová zahrádka*, s. 62.

⁸⁵ Tamtéž, s. 60.

⁸⁶ H. KUCHAROVÁ, *Několik poznámek*, s. 273.

⁸⁷ J. KVAPIL, *Květinová zahrádka*, s. 61.

⁸⁸ M. HOLUBOVÁ, *Duchovní pokládek*, s. 37- 40.

nesená na odív v ruce při cestě na bohoslužbu nebo pouť, demonstrovala vyšší společenské postavení svého majitele.⁸⁹

I přes všechny snahy katolické církve stále přetrvávaly pohanské tradice, časté zejména na venkově, které se udržely až do počátku 20. století. Lidé chodili do kostela, ale nadále věřili některým pohanským pověrám.⁹⁰

1.4 Obsahová stránka modlitebních knih

Lidé rozlišovali modlitby vážící se téměř ke každé životní situaci. Jednalo se namátkou o modlitby ranní, večerní, při mši, před zpovědí, ke svatému přijímání, při umírání, práci, k jídlu, za duše v očistci, za bližní, proti Turku, moru, vojně, bouře atd.⁹¹ Vznikaly i specifické druhy modlitebních knih, např. pro domácí zbožnost, do kostela, týkající se církevních svátků, pohřbů, při nemoci. Modlitby pro muže a ženy se odlišovaly jak po stránce obrazové, tak obsahové.⁹²

Z hlediska obsahu byla většina modliteb opsána z tištěných předloh a nebeklíčů. Písař si vybral několik modliteb, které přepsal nebo modifikoval anebo mezi opisy zařadil modlitby vlastní. Záleželo jen na jeho rozhodnutí.⁹³ Inspiračním zdrojem pro rukopisné modlitební knihy také byly např. moravské kancionály z 1. pol. 18. století.⁹⁴

Modlitební knihy se vyznačovaly většinou obsáhlými a květnatými názvy.⁹⁵ „*Představa, že modlitby jsou květiny (voda), jejichž vůně (doušky) je posilována duše, byla v baroku velmi rozšířená. Obdobně měly modlitby z Nebeklíče sílu odemknout pro duši věřícího (ale i pro duše z očistce) bránu do nebes.*“⁹⁶

⁸⁹ Z. R. NEŠPOR, *Lidové modlitební knížky*, s. 51.

⁹⁰ Tamtéž, s. 47.

⁹¹ J. KVAPIL, *Květinová zahrádka*, s. 61.

⁹² Z. R. NEŠPOR, *Lidové modlitební*, s. 55.

⁹³ L. HORÁKOVÁ, *Rukou psaná*, s. 181.

⁹⁴ *Kancionál Jana Drašnara, kantora doberského (1741), Kancionál Jana Pinkavy z Hrubé Blatnice (1741) a Pomykalův Kancionál Boršický (1733) mají společnou lidovou výzdobu. "Autory Kancionálu Třebenickeho (1731), Knihy chval božích Jana Mayera z Velvar (1722), jsou venkovští učitelé a řemeslníci, kteří do nich vnášejí kus svého domova. Jan POŠ, Růžová zahrádka, s. 17.*

⁹⁵ *Štěpná zahrada, Myrhová zahrádka, Nebeská palmová zahrádka, Zahrádka duše, Duchovní květinová zahrada, Duchovní májová zahrádka, Pomněnky, Květná kytka z vonného koření, Pramen vody živé, Studna života, Zlatý nebeklíč, Stezky do nebes, Nebeský Jeruzalém. Jan KVAPIL, Květinová zahrádka, s. 56.*

⁹⁶ Tamtéž, s. 59.

Kromě náboženských textů mohou modlitby přinášet spoustu informací o svém majiteli, písaři, jeho jménu, povolání, bydlišti s číslem popisným, poznámkami o narození, úmrtí, sňatcích v rodině. Tyto zápisky se často objevují na předešlých nebo prvních a posledních listech knih. Jindy se autor čtenáři omlouvá za případné chyby, kterých se dopustil a prosí o odpuštění. Přípisky mohou být cenným zdrojem poznání doby, neboť někdy zmiňují každodenní strasti člověka jako drahotu, ceny potravin, přírodní úkazy a katastrofy. Lidé si modlitebních knih velice považovali a pro případ ztráty do nich vložili žádost o vrácení, jež měla formu prosby či výhrůžky, např. kdo tu knihu ukradne, tomu ruka upadne. Jindy dílo obsahuje iniciály písaře nebo majitele, věnování a dataci, ale není to pravidlem.⁹⁷ Jen malá část knih uvádí místo vzniku.⁹⁸

1.5 Vnější stránka modlitebních knih

Vazba

Rukopisné modlitební knihy spojuje několik znaků. Mají menší velikost, tzv. osmerkový formát a koženou, výjimečně pergamenovou vazbu.⁹⁹ U těch starších nalezneme ochranné kožené pouzdro. Jak desky, tak hřbet bývají zdobeny iniciálami majitele nebo datací, umístěných do ozdobného tvaru srdce, kruhu, mandorly, dále raženou ornamentikou, zlacením nebo slepotiskem. Předsádky tvoří tónovaný voskový papír různé kvality a barev. Styl výzdoby předsádek skýtá nepřeberné množství variant, od lidové ornamentiky, barokní, rokokové výzdoby, po geometrické tvary, expresionismus, jemné zdobení, syté barvy, tečky, čárky, vlnovky.¹⁰⁰

Paginace

Rukopisy obsahují v mnoha případech originální paginaci většinou v rozmezí od 100 do 200 pagin.¹⁰¹ Drobné číslice, někdy různě zdobené, jsou umístěné v horní části stránky ve prostřed nebo v levém či pravém horním rohu. Objevují se i omyly, kdy chybná originální paginace má zvýšit dojem z počtu stran.¹⁰²

⁹⁷ J. POŠ, *Růžová zahrádka*, s. 12-13.

⁹⁸ A. FIEDLEROVÁ, *Lidové rukopisné modlitební knihy*, s. 399.

⁹⁹ L. HORÁKOVÁ, *Rukou psaná katolická modlitební kniha*, s. 180.

¹⁰⁰ J. POŠ, *Růžová zahrádka*, s. 19.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 18.

¹⁰² Tamtéž, s. 20.

Psací látka

Písaři modlitebních knih psali nejčastěji na listy z papíru, které se seřízly do velikosti svazku. Kvalita papíru se mnohdy odlišovala. Pro usnadnění psaní textu, si písaři dělali předběžné lehké linkování nebo si předkreslovali iniciály.¹⁰³

K identifikaci papíru sloužila zvláštní výrobní značka neboli filigrán, zhotovena zvláštní technikou, označující papírnu či mistra.¹⁰⁴

Písmo

V rukopisech se nejčastěji na přelomu 18. a počátku 19. století setkáváme s německou novogotickou kurzívou (kurent) nebo polokurzívou (kanzlei) a kresleným německým novogotickým písmem (fraktura).¹⁰⁵ Do reformy Marie Terezie roku 1774 se užívala běžně česká novogotická kurzíva a polokurzíva, kterou vytlačil kurent. Starší kurent býval oblejší, nižší. Jednalo se o písmo pravidelné, nakloněné a spojité. Používalo se k psaní textu modliteb, někdy i titulních stran. Díky užším tahům a vyšším literám bylo drobnější a úhlednější.¹⁰⁶

Fraktura nebo kaligrafické písmo se používalo pro iniciály a nadpisy. K psaní latinských slov se využívala humanistická kurzíva. Kreslené novogotické písmo se využívalo v nadpisech ozdobených květinovými motivy.¹⁰⁷ Kreslená forma švabachu se objevila v případě, že se písař snažil napodobit tištěné písmo z předlohy.¹⁰⁸

Různě barevně odlišené a zdobené písmo bylo časté v modlitebních knihách, ve kterých chyběly kresby, miniatury nebo celostránkové obrazy. Nádherné byly titulní listy, ačkoli je někdy tvořil pouze text. Mezitituly neboli nadpisy, patřící ke skupinám modliteb, měly funkci zdobných frontispisů. V nadpisech skupin modliteb písař kombinoval typ písma s fantazií. Nejčastějším způsobem zdobení nadpisů byl páskový motiv ve formě větviček, kvítků, věnců, který spojoval slova, proplétal se mezi nimi a uvnitř liter. Iniciály se od hlavního textu odlišovaly výškou, barevným odlišením a uměleckým ztvárněním. Koncovka modlitby mohla mít podobu slova Amen, ornamentu či rostlinného dekoru.¹⁰⁹

¹⁰³ Tamtéž, s. 18.

¹⁰⁴ M. FLODR, *Filigranologie*, s. 5.

¹⁰⁵ J. POŠ, *Růžová zahrádka*, s. 23.

¹⁰⁶ L. HORÁKOVÁ, *Vývoj*, s. 242-243.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 243.

¹⁰⁸ *Táž*, *Rukou psaná*, s. 181.

¹⁰⁹ J. POŠ, *Růžová zahrádka*, s. 24-34.

Písař buď celý nadpis modlitby odlišil od hlavního textu typem písma a barvou, anebo zvýraznil jen několik slov či písmen z nadpisu a text modlitby napsal v kurentu, či v drobné fraktuře.¹¹⁰ Písař textu nemusel být nutně autorem výzdoby. V případě, že je patrný rozdíl mezi textem a výzdobou, lze předpokládat, že se na tvorbě podílely dvě osoby, písař a jeho pomocník.¹¹¹ Co se týče užití barev v textu modliteb, obecně platí, že hlavní text je napsán černým inkoustem.¹¹²

Jazyk

Jazykem modlitebních knih na přelomu 18. a počátku 19. století byla čeština a němčina. Pro lidové vrstvy měla psaná nebo tištěná kniha v národním jazyce velký význam. Při mši věřící odříkával tiše modlitby psané v jazyce, kterému rozuměl, jelikož liturgie se odbyvala v latině.¹¹³ V textech modlitebních knih tak lze sledovat vývoj českého jazyka a pravopisu. Vedle spisovného jazyka se objevují jak nářeční prvky, tak nespisovné tvary a zkomoleniny.¹¹⁴ Ve sledovaném období se uplatňovala většinou tzv. barokní čeština, používající bratrský pravopis. V tiscích se tento pravopis ustálil, ale pro rukopisy byl typický nejednotný spězkový pravopis.¹¹⁵

Hlavním jazykem všech pěti rukopisných modlitebních knih je čeština. Hojně se vyskytují různé archaismy jako: rci, řkouce, nepoškrvněná (čistota), zvoluji (volím), ráčil, nezhrzíš (nepohoršíš), mučedlnice, ouklady, oudy, stádce (stádo), předce (přece), od hříchův, slouti, anjel, spasitelný, pejcha. Vedle nich se objevují i nespisovné tvary: sme, z rukouch, snich, Bůch, nás přítomný, atd.

Kromě češtiny nalezneme v knihách i řadu cizích jazyků. Mezi nejčastější patří latina. Latinsky jsou psány názvy modliteb zahrnujících fáze mše, jako Sanctus, Credo, Agnus Dei, Dominus vobiscum. Krátké pasáže mohou být zakomponovány i do kresby, např. „*Ecce Agnus Dei.*“¹¹⁶ Nápis je umístěný na praporku, jenž je obtočen kolem hole ve tvaru kříže, kterou drží svatý Jan Křtitel. Nápis „*Exce Homo*“¹¹⁷ se objevuje pod kresbou Krista. Na titulní straně modlitební knihy [Ms-186] najdeme na stuze nápis: „*Veni Coronaberis.*“¹¹⁸ K ukřižování se váže text

¹¹⁰ Tamtéž, s. 25.

¹¹¹ Tamtéž, s. 15.

¹¹² L. HORÁKOVÁ, *Rukou psaná*, s. 180.

¹¹³ J. KVAPIL, *Květinová zahrádka*, s. 61.

¹¹⁴ J. POŠ, *Růžová zahrádka*, s. 15.

¹¹⁵ L. HORÁKOVÁ, *Vývoj*, s. 239.

¹¹⁶ „*Hle, Beránek Boží.*“ [Ms-30], pag. 107.

¹¹⁷ „*Ejhle, člověk.*“ [Ms-157], fol. 4r.

¹¹⁸ „*Pojď, budeš korunována.*“ [Ms-186], pag. 1.

„*Nomen cum Violis Rosisque Natum. Nomen Nectare dulcius Beato.*“¹¹⁹ Latinsky jsou psána i některá jména svatých, např. S. Johanne, S. Iginatcius, S. Salvator, S. Agatha, S. Franziskus Serafi, S. Josephus, S. Wenceslaus. S.S.S. Trinitatis.

Němčina se vyskytuje jednou u kresby muže a ženy „*Mädchen dein Sanster Blick bringt mir herrliches Glück.*“¹²⁰ Pod vyobrazením svaté Cecílie, francouzsky Ste Cécile, nalezneme dvojjazyčný biblický text nejprve ve francouzském a poté v anglickém znění: „*Le Seigneur m'a donné une langue pour récompense et je l'emploierai á chanter ses louanges. The Lord has given me a tongue for my reward and with it I will praise him. Eccl. 51.30.*“¹²¹ R. de Vaugirard, 61.“¹²² Tuto pasáž v současném Písmu Svatém tento text nenalezneme, jelikož Sírachova kniha je jednou z deuterokanonických spisů.¹²³ Najdeme ji pod několika názvy: Moudrost Ježíše, syna Sírachova, Moudrost Ben Síracha, Liber Jesu Filii Sirach, Ecclesiasticus. V katolické církvi je chápána jako kniha kanonická, v evangelické církvi jako apokryfní. Tvoří součást řecké Bible, ale není zahrnuta do Bible hebrejské. Důvodem je pozdní vznik textu, 2. století př. Kr.¹²⁴ Autorem byl Ješúa, syn Eleazara, syna Sírachova. Tato kniha, psaná hebrejsky, roku 132 př. Kr. přeložená do řečtiny, se řadí mezi mudroslovné knihy a připodobňuje se k biblické knize Kazatel nebo Přísloví.¹²⁵

V jedné z modlitebních knih se nachází dokonce slovní spojení „*Modli se a Pracuj*“ ve čtyřech jazycích. Nejprve v latině „*Ora et Labore*“, poté v češtině, dále v němčině „*Bethe und arbeite*“ a nakonec v jidiš.¹²⁶

¹¹⁹ *Jméno zrozené s fialkami a růžemi. Jméno sladší nad blažený nektar. [Ms-186], pag. 59.*

¹²⁰ *Děvče, tvůj přívětivý pohled mi přinese překrásné štěstí. Slovo „Sanster“ v současné němčině znamená adjektivum „sanft“.* [Ms-157], fol. 61v.

¹²¹ „*Hospodin mi dal jazyk jako odměnu, jím ho budu chválit.*“ Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih). Český ekumenický překlad, Praha 2001, Sírachovec 51:22. Citovaný text vychází z anglické Bible krále Jakuba. <http://www.kingjamesbibleonline.org/Ecclesiasticus-51-22/> [cit. ze dne 12. 3. 2015].

¹²² Domnívám se, že R. de Vaugirard, 61 je název ulice v centru Paříže. <http://fr.mappy.com/poi/4d6de6d4b9eb25070897d0c3#3/M2/TGeoentity/F4d6de6d4b9eb25070897d0c3/N151.12061,6.11309,2.32752,48.84718/Z8/> [cit. ze dne 12. 3. 2015].

¹²³ Jedná se o knihy Júdit, Moudrost Šalomounovu, knihu Tobijáš, Sírachovec, Báruk s Listem Jeremiášovým, 3. Ezdráš, 1. a 2. knihu Makabejsou, dodatky k Ester a Danielovi. Otto KAISER, *Odkaz alexandrijských Židů: úvod do deuterokanonických knih Starého Zákona*, Praha 2006, s. 17.

¹²⁴ O. KAISER, *Odkaz*, s. 125.

¹²⁵ Bible, s. 994-995.

¹²⁶ [Ms-186], pag. 85.

Je velice překvapivé, že jidiš nalezneme tam, kde bychom jej čekali nejméně, a to ve dvou velmi si podobných katolických modlitebních knihách.¹²⁷ Proto je potřeba tento pojem vysvětlit.

Jidiš je jedním z židovských jazyků, kterým aškenázští Židé hovořili v Evropě již od 9. století. První písemné památky jsou doloženy až od 14. století. Specifičnost jazyka spočívá v užívání široké škály dialektů a množství komponentů z cizích jazyků.¹²⁸ Jidiš ke svému zápisu využívá hebrejskou abecedu. Typická je pro něho aškenázská výslovnost.¹²⁹ Termín Aškenazim označuje Židy a jejich potomky žijící ve východní a střední Evropě a jejich kulturu.¹³⁰

Jidiš byl dlouho pokládán za židovskou němčinu „Jüdisch-Deutsch“, tedy za německé nářečí doplněné cizími slovy. Vysvětlení, proč se v jidiš objevují různé dialekty, podává historický vývoj. Důvodem byly migrace Židů za dob křížových výprav ve 12. a 13. století a morová epidemie ve 14. století. Židé byli obviňováni z jejího vypuknutí a postihováni pogromy.¹³¹ Z obav o svůj život se stěhovali ze středoevropských poněmčených oblastí na východ do Polska, Ukrajiny a Ruska. Současně s putováním po Evropě docházelo k tomu, že do jidiš byla postupně integrována a míšena komponenta z němčiny (70-75%), hebrejštiny a aramejštiny (oblast práva a náboženství), polštiny, ukrajinštiny, běloruštiny, ruštiny, dále francouzštiny a italštiny (1%).¹³²

Avšak o přesném vzniku tohoto jazyka není dodnes jasno, což dokládá řada hypotéz.¹³³ Nejuznávanější teorii podal ve své studii¹³⁴ Max Weinreich. Podle ní má jidiš kořeny v Porýní ve středohornoněmeckých dialektch.¹³⁵

Zájem o jidiš lze pozorovat od 16. století, kdy humanističtí učenci studovali biblické prameny v originálním jazyce. V období baroka křesťanští misionáři

¹²⁷ Konkrétně se jedná o [Ms- 30], pag. 119 a [MS 186], pag. 60, 85, 88.

¹²⁸ Marie KRAPPMANN, *Úvod do jazyka jidiš a jeho historie*, Olomouc 2013, s. 11.

¹²⁹ Tamtéž, s. 20.

¹³⁰ Ja'kov NEWMAN – Gavri'el SIVAN, *Judaismus od A do Z. Slovník pojmů a termínů*, Praha 1992, s. 18.

¹³¹ M. KRAPPMANN, *Úvod*, s. 11-12.

¹³² Tamtéž, s. 19-26.

¹³³ Podle vyvrácené teorie Paula Wexlera vzniklo jidiš spojením němčiny se srbštinou na území Brandenburska, Mecklenburska a Dolního Saska. Paul WEXLER, *Yiddish – The Fifteenth Slavic language. A study of partial language Shift from Judeo-Sorbian to German*. In: *International Journal of the Sociology of Language* 91, 1991, s. 11-150. Dalšími jsou „dunajská teorie“ umísťující vznik Jidiš do Řezna, Norimberku a Rothenburgu a česko-bavorská teorie, kterou rozvinul Eckhard EGGERS, *Sprachwandel und Sprachmischung im Jiddischen*, Frankfurt am Main 1998.

¹³⁴ Max WEINREICH, *Gešichte fun der jidišer šprach*, 4 sv., New York 1973.

¹³⁵ M. KRAPPMANN, *Úvod*, s. 11.

využívali znalost jidiš k přesvědčování Židů ke konverzi. Jidiš bylo postupně vytlačováno němčinou a podle nařízení císaře Josefa II. z roku 1781 její užívání v monarchii zakázáno. Oživení nastalo v 19. století, kdy o jidiš vznikala řada děl. Z dobového pohledu však bylo na tento jazyk nahlíženo jako na zkomolenou a deformovanou němčinu, dokonce i samotnými Židy. Až na počátku 20. století se tento jazyk stal předmětem moderního vědeckého výzkumu. Za zakladatele bádání o jidiš se považuje Max Weinreich.¹³⁶

Výzdoba

V 19. století využívali písaři rámců k zdobení stran nebo dvoustran. Jejich účelem kromě dekorativní funkce bylo ohraničovat a svírat blok písma. Rámce mohly tvořit prosté dvojité linky, někdy vyplněné barvou nebo ozdobené šrafováním a rostlinnými motivy. V některých případech je tvořily i architektonické prvky jako je brána, vstup nebo sloup. Písař mohl modlitby nejprve napsat a poté orámovat, nebo psát již do předtištěných rámců.¹³⁷

Vedle rámců se objevují figurální a rostlinné motivy, případně pouze rostlinná ornamentika. Některé modlitební knihy nejsou zdobeny vůbec.¹³⁸ Do výtvarného pojetí se promítají umělecké slohy, nejčastěji baroko, romantismus a biedermeier. Je to patrné např. v kresbách krajin, na oblečení postav, v architektuře. Ze způsobu výtvarného zpracování lze určit, jak moc zdatný byl písař, zda se jednalo o profesionála nebo laika. Každá modlitební kniha totiž představuje osobitý styl písaře, který do ní vložil svou zbožnost, fantazii a talent. Vyobrazení mohou být jak celostránková, tak miniaturní. Pokud se písař na nějaký motiv neodvážil, měl několik možností. Situaci mohl vyřešit vlepením dobové rytiny, dřevořezu, leptu, litografie nebo dřevorytu. Je ale potřeba zmínit, že autor výzdoby se často nadržel striktně předlohy a vyobrazení si upravoval podle své fantazie. Nejčastější používanou technikou byla kolorovaná kresba, perokresba a lavírovaná kresba.¹³⁹

¹³⁶ Tamtéž, s. 13-18. Z literárních vědců a historiků vynikal Chone Šmeruk (1921-1997). V současnosti se jazyk vyučuje na univerzitách (Harvard, Trevír, Oxford, Ramat Gan v Izraeli, Jeruzalém). Nejvýznamnějším pracovištěm je Vědecký institut pro výzkum jidiš neboli Jidišer Visnšaftlecher Institut (YIVO), založen roku 1925 Maxem Weinreichem.

¹³⁷ J. POŠ, *Růžová zahrádka*, s. 29-30.

¹³⁸ P. ČERNÝ, *Modlitební knihy*, s. 42-44.

¹³⁹ J. POŠ, *Růžová zahrádka*, s. 17-18, 24, 34.

Rámcování je v pěti studovaných knihách rozmanité. Od prostého žlutého rámce zdobeného zelenými lístky, přes žluto-zelený k barevnému s květinami v rozích.

Nadpisy obsažené ve zkoumaných knihách se vyznačují barevností, od černé (nadpis je pro zvýraznění podtržen), přes červenou k světle modré. Některé jsou dokonce pozlacené. Barvy a typ písma se mohou navzájem kombinovat. Iniciály bývají výrazné a krásně zdobené, některé mohou být částečně též pozlacené. Iniciálu vyplňuje červená barva. Její tvar obtáčejí zelené lístky. To vše může doplňovat miniatura např. v podobě holubice sedící na větvi, královské koruny, kalichu s hostií. Počáteční slova leckdy obklopuje i barevné pozadí. Dalším způsobem zdobení je zakomponování nadpisu do medailonku v podobě srdce, elipsy, kolečka nebo rámečku. Mezi často užívané barvy patří červená, modrá, žlutá, zelená, černá nebo růžová.

První místo mezi používanými motivy v modlitbách zaujímá náboženská symbolika a ikonografie. V barokním období se v modlitbách vyskytovaly především motivy s náboženskou tematikou. Zobrazovaly se starozákonní příběhy jako zhřešení Adama a Evy a vražda Ábela. Z novozákonních se jednalo o příběhy ze života Ježíše Krista jako Klanění tří králů, Poslední večeře Páně, Ukřižování. Zobrazováni byli andělé a nejoblíbenější světci, jako sv. Jan z Nepomuku, sv. Josef, sv. Barbora, sv. Václav, sv. Máří Magdaléna a mnoho dalších. Často se připomínal mariánský kult a smrt, která se zobrazovala motivy kostlivců, lebek, svící, přesýpacích hodin, rakví. Ze symbolů bylo hojně zastoupeno Boží oko, Srdce Ježíšovo, kalich s hostií, monstrance, pelikán krmící mláďata svou krví jako symbol oběti Kristovy, Beránek a jelen, sbírka nástrojů Kristova umučení neboli arma Christi, atd. Druhým nejčastějším motivem bývá vyobrazení přírody a zvířat, kombinace krajiny doplněné architekturou. Znázornění východu slunce v krajině, mohlo napovídat ranní dobu určenou k modlitbě.¹⁴⁰

O výzdobě v pěti modlitebních knihách bude podrobně pojednáno v kapitole *Ikonografický rozbor*.

¹⁴⁰ P. ČERNÝ, *Modlitební knihy*, s. 42-44.

2. Kodikologický rozbor

2.1 Modlitby katolické pro osobu ženského pohlaví, které se v nich vynacházejí.

Modlitby katolické pro osobu ženského pohlaví, které se v nich vynacházejí. Modlitby ranní i večerní, při mši sv[até], před a po zpovědi, před a po přijímání velebné svátosti oltářní. Pro mě Anna Holanczo[vá] dne 25. srpna A[nno] 1810.¹⁴¹

Rozměry vazby činí 14,5 x 9,5 cm, rozměry stránky pak 14,3 x 9,5 cm.¹⁴² Kniha má originální prkénkovou vazbu potaženou červeně lakovaným pergamenem zdobeným zlacením s ornamenty po obvodu a s květinovými motivy v rozích a uprostřed. Jednolitvé listy jsou svázány provázkem. Obě příděští a předsádky zdobí ornamenty připomínající květinové motivy v barvě šedé a tmavě zelené.

V knize se vyskytuje originální paginace nad rámcováním v levém či pravém horním rohu. Paginovány jsou strany od 5-123, přičemž první a poslední strana je opatřena novodobou paginací. Strany, které neobsahují paginaci: 1-4, (14-17, 21-22, 31-32, 59-60, 102-110 vytrhnuté), 121-122, (124-125 vytrhnuté), 126. Pag. 13. a 14. je chybně označena číslem 13.

Daný rukopis je napsán na papíře, který není opatřen filigránem.¹⁴³ Písař použil pro psaní textu černý inkoust a akvarelové barvy.

Písmo lze ohodnotit jako úhlednou německou novogotickou kurzívu. Pro nadpisy je užito kreslené německé novogotické písmo (fraktura). Nadpisy jsou velmi výrazné od 5mm do 1 cm a užívají červenou i světle modrou barvu. Pokud jsou v černé, bývají pro zvýraznění v textu podtrženy. Text ozvláštňuje tečka vkládaná mezi slovy, která plní dekorativní funkci. Linkování je provedeno inkoustem místy slabě, silně či vůbec. Výška písmen se pohybuje kolem 3mm.

Rámcování je v celé knize stejné a nemění se. Tvoří jej dvojitý černě ohraničený rámeček, uvnitř něhož se vinou zelené lístky. Nad ním je uvedeno o jaký typ modlitby se jedná, např. Modlitby ranní, Modlitby při mši svaté. V knize nalezneme řadu motivů a vyobrazení. Podrobně o nich bude pojednávat *Ikonografický rozbor*.

¹⁴¹ Muzeum východních Čech v Hradci Králové, Literární archiv, inv. č. LI/LA-11, Ms-13.

¹⁴² Muzeum uvádí chybně 14 x 9 cm.

¹⁴³ Jedná se o zvláštní výrobní značku, která je zhotovena zvláštní technikou a označuje jeho výrobce, tedy papírnu či mistra. L. HORÁKOVÁ, *Vývoj*, s. 239.

I když jazykem modliteb je čeština, nalezneme zde i latinská slovní spojení.¹⁴⁴

Rukopis je v dobrém stavu a není k ní připojen protokol o restaurátorském zásahu. Zadní knižní deska je natržená. Výjimkou není ani přední přideštit, na kterém drobné natržení odkrývá prkénko. Popraskaný hřbet nese stopy po červotoči. Místy se na papíru objevují skvrny, které nemají vliv na čitelnost textu. Podle tmavých skvrn v dolních rozích stran lze usuzovat časté používání modlitební knihy.

2.2 Modlitby při oběti mše svaté¹⁴⁵

Rozměry vazby činí 17 x 10,5 cm, rozměry stránky pak 16,5 x 10 cm. Kniha má originální prkénkovou vazbu potaženou hnědou kůží. Obvod předního a zadního knižního obalu zdobí jemné květinové ražené rámcování. V rozích jsou tlačítka ve tvaru lístku a hřbet knihy doplňuje vodorovné mřížkování. Jednotlivé listy jsou svázané provázkem. Přední přideštit tvoří prkénko s kůží. Zadní přideštit je též nezdobené a potažené papírem.

Kniha je opatřena originální paginací nad rámcováním v levém či pravém horním rohu. Originálně byly paginovány strany od 10-119.¹⁴⁶ Novodobou paginaci nesou prázdné strany 120-121. Za nimi následuje vytržený list. Počátek modlitební knihy chybí.¹⁴⁷ Kniha obsahuje řadu nepopsaných stran: 10, 106, 120, 121. Na reverzu přední předsádky je novodobě vepsáno obyčejnou tužkou číslo 30.

Rukopis je napsán na papíře, který není opatřen filigránem. Písař použil pro psaní textu černý inkoust a akvarelové barvy.

Písmo lze ohodnotit jako německou novogotickou kurzívu. Pro nadpisy je užito jak humanistické písmo, tak německé novogotické písmo (široká fraktura). Výška nadpisů se pohybuje od 3-4mm. Začáteční písmeno názvu modlitby je většinou červené, zbytek slova modrý. V některých případech je několik počátečních slov vyplněno červeně.¹⁴⁸ Některé nadpisy jsou dokonce pozlacené. Modlitby začínají velkou až 6cm červenou, místy pozlacenou iniciálou. Její tvar vždy obtáčejí zelené lístky a doplňovat ji může miniatura v podobě kalichu s hostií, která napovídá, že se jedná o modlitby po svatém přijímání. Mezi další miniatury patří

¹⁴⁴ *Nobis quoque pec[c]atoribus, [Ms-13], pag. 51. Peromma Secula Secu, Tamtéž, pag. 53. Agnus Dei, Tamtéž, pag. 55.*

¹⁴⁵ Muzeum východních Čech v Hradci Králové, Literární archiv, inv. č. LI/LA-1038/1, Ms-30.

¹⁴⁶ Nad rámcováním je obyčejnou tužkou napsáno nečitelné slovo, *[Ms-30], pag. 10.*

¹⁴⁷ Tamtéž, pag. 1-9.

¹⁴⁸ Např. u litaní, Tamtéž, pag. 64v.

holubice sedící na větvi nebo královská koruna. Linkování je v celé knížce provedeno velmi slabě obyčejnou tužkou. Výška písmen se pohybuje kolem 2mm bez horních a dolních tahů. S nimi od 5mm do 1cm.

Rámcování je v celé knize stejné a nemění se. Tvoří jej žlutý rámeček zdobený na každé straně ve prostřed červenu květinou se zelenými lístky. V knize nalezneme řadu motivů a vyobrazení. Podrobně o nich bude pojednávat *Ikonografický rozbor*.

I když jazykem modliteb je čeština, nalezneme zde i latinská slovní spojení¹⁴⁹ a dokonce jidiš.¹⁵⁰

Rukopis je v dobrém stavu a není k ní připojen protokol o restaurátorském zásahu. Přední knižní deska je mírně popraskaná. O častém používání modlitební knihy svědčí zohnuté rohy na vazbě, obroušené hrany, poškození spodní a horní hrany hřbetu a tmavé skvrny v dolních rozích stran od prstů. Mezi předním přیدهštím a předsádkou jsou výrazné skvrny po políci. Papír zde není pevně ukotven, takže odhaluje provázky použité na svázání listů.

2.3 Modlitby katolické s ranníma i večerníma modlitbama, při mši svaté, před i po zpovědi a přijímání, s rozličnými modlitbami a letaniemi.¹⁵¹

Rozměry vazby a stránky jsou shodné 19 x 12 cm. Kniha má originální prkénkovou vazbu potaženou tmavě hnědou kůží. Přední knižní deska je nepatrně dvojitě orámovaná. Na vnějším rámování čarou, na vnitřním vlnovkami. Z každého rohu v prostoru vymezeném vnitřním rámováním vycházejí velice slabé vlnité čáry, které se ve středu protínají. Velký světlý květ umístěný ve středu je ozdoben kruhem tvořeným vlnovkami. Zadní knižní deska se odlišuje od přední tím, že se zachovaly zbytky proužků, které původně tvořily rámování. Jejich barva koresponduje s barvou květu. Jednotlivé listy jsou svázány provázkem. Přední přیدهští je nezdobeno, papír na zadním přیدهští přikrývá provázky.

Kniha neobsahuje úplnou originální paginaci ani foliaci. Po vlastním ofoliování napočítáme 64 folií. Nepopsané je fol. 64v. Částečná novodobá foliace začíná na fol. 13r, které je označeno obyčejnou tužkou číslem 24, a pokračuje k číslu 1 dopředu až k fol. 36r. Žádná vytržená folia v knize nejsou.

¹⁴⁹ *Sanctus*, Tamtéž, pag. 20. *Gloria*, Tamtéž, pag. 15. *Agnus*, Tamtéž, pag. 24.

¹⁵⁰ Krátký text v jidiš se nachází na poslední popsané pagině, Tamtéž, pag. 119.

¹⁵¹ Muzeum východních Čech v Hradci Králové, Literární archiv, inv. č. LI/LA-9573, Ms-157.

Daný rukopis je napsán na papíře, který není opatřen filigránem. Písař použil pro psaní textu černý inkoust a akvarelové barvy.

Písmo lze ohodnotit jako německou novogotickou kurzívu. Nadpisy kombinují humanistické a kreslené německé novogotické písmo (frakturu). Jejich velikost je od 5mm do 2cm. Nadpisy modliteb se nacházejí v barevném medailonku v podobě srdce, elipsy, kolečka, rámečku, které mohou doplňovat různé ornamenty. Počáteční písmena či slova textu modlitby jsou odlišena od ostatních písmen jak výškou až 2,5 cm, tak výplní barvy. Nejčastěji se jedná o červenou. Také je může a nemusí obklopovat barevné pozadí. Oproti předchozím dvěma rukopisným knihám je zde patrná větší pestrost barev. Kromě modré a červené je častá žlutá a zelená. Výjimkou není ani růžová. Linkování je v celé knížce provedeno velmi slabě obyčejnou tužkou. Výška písmen je 5mm. Iniciály bývají až 2,5cm vysoké.

Každou paginu zdobí výrazné barevné rámcování, které doplňují v celé knize pětিলísté květiny v rozích. Květy se barevně odlišují od rámcování nebo s ním splývají. Samotný rámeček může být vyplněn květinovými motivy, lístečky, vlnkami, kolečky či různými ornamenty. Mezi použité barvy patří žlutá, modrá, červená a zelená. Vzory a barvy se po nepravidelných intervalech opakují. V knize nalezneme řadu motivů a vyobrazení. Podrobně o nich bude pojednávat kapitola *Ikono grafický rozbor*.

Text modliteb je psán česky, jen minimálně se objevuje latina¹⁵² a v jednom případě němčina.¹⁵³

Rukopis je v celkem dobrém stavu a není k ní připojen protokol o restaurátorském zásahu. Vazba je značně poškozená a odírá se. Kůže na přední knižní desce se odchlípuje nebo chybí a to především v dolním levém rohu a z velké části na hřbetu. Rohy stránek jsou na několika místech zohnuté, ve dvou případech je v dolním rohu odtržen kousek papíru. Některé stránky jsou zvlněné, nebo je na nich rozmazaný akvarel. Prostor mezi předním přídeštím a předsádkou poškodil červotoč.

¹⁵² *Nobis quóque pec[c]atoribus, [Ms-13], pag. 51-52. Peromma Secula Secu, Tamtéž, pag. 53-54. Agnus Dei, Tamtéž, pag. 55-56, Dominus vobis, Tamtéž, pag. 63-64.*

¹⁵³ *Mädchen dein Sanster Blick bringt mir herrliches Glück, v překladu Děvče, tvůj přívětivý pohled mi přinese překrásné štěstí, [Ms-157], fol. 61.*

2.4 Zápal lásky Boží

Zápal lásky Boží, v něm se vynacházejí modlitby ranní, večerní, před a po zpovědi, před a po přijímání, též modlitby k rozličným svatým a letanye. Psané pro Jozefa Fejkla z Máslověd. L.P. 1802 dne 24. září.¹⁵⁴

Rozměry vazby a stránky jsou totožné 15,5 x 9,5 cm. Kniha má originální prkénkovou vazbu potaženou tmavě hnědou kůží. Přední knižní desku zdobí po obvodu málo zřetelný tlačený vzor s vlnovkami nebo trojúhelníky. V rozích a uprostřed desky je vtačen květinový motiv. Zadní knižní deska není téměř vůbec popraskaná a od přední se odlišuje pouze motivem uprostřed. Pravděpodobně je na něm vyobrazen kohout stojící na jistém předmětu, který nejsem schopna blíže určit. Hřbet je zdoben tlačenými světlými rybičkami. Jednotlivé listy jsou svázaný provázkem. Bohatě zdobené přideštiny a předsádky tvoří spousty černých hroznů se žlutým středem na světlém hnědo-fialovém pozadí. Každý trs hroznů obepínají žluté úponky.

Kniha obsahuje originální paginaci v rámcování nahoře uprostřed od 3-86. Nepaginovány jsou strany 1-2, 87-90. Nepopsaná je první dvoustrana, poté pag. 3, 10, 26, 38, 50, 54, 70, 78, 88, 89, 90. Žádné vytržené paginy v knize nejsou.

Daný rukopis je napsán na papíře, který není opatřen filigránem. Písař použil pro psaní textu černý inkoust a akvarelové barvy.

Písmo lze ohodnotit jako německou novogotickou kurzívu. Lze říci, že výzdoba, forma a užití barev se téměř shoduje s modlitební knihou [Ms-30]. V nadpisech je užito německé novogotické kreslené písmo (široká fraktura) i humanistické písmo. Jejich velikost je 5mm. Kombinují dvě barvy, červenou a modrou. První variantou je, že začáteční písmeno je červené a zbytek slova modrý. Nebo je celý název červeně nebo se barvy různě kombinují. Text modlitby začíná velkou, až 6,5cm iniciálou, zdobenou jako v případě [Ms-30], taktéž slabě pozlacenou. Červené počáteční písmeno obtáčejí zelené lístky a celou kompozici mohou doplňovat miniatury. Opět se jedná o holubici sedící na větvi¹⁵⁵

¹⁵⁴ Muzeum uvádí chybnou formulaci názvu modlitební knihy: Zapal lásky boží v něm. Správný název zní Zápal lásky Boží. Po něm následuje bližší určení, o jaký typ modliteb se jedná, které je připojeno k názvu. Muzeum východních Čech v Hradci Králové, Literární archiv, inv. č. LI/LA-9610, Ms-186.

¹⁵⁵ [Ms-186], pag. 12, 23.

či královskou korunu¹⁵⁶ nebo iniciálu O, jež je vyplněná červenou barvou. Nahoře, dole, zprava i zleva jí zdobí žlutý květ s červeným středem. Uprostřed iniciály je kresba pelikána s mlád'aty, přičemž jeho křídla přesahují hrany písmene. Nad iniciálou stojí zlato-červený kalich s hostií a paprsky kolem. O něco níže po každé straně ční zelená ratolest.¹⁵⁷ Linkování je v celé knížce provedeno velmi slabě obyčejnou tužkou. Výška písmen se pohybuje od 2-5mm.

Rámcování tvoří buď prostý rámeček vyplněný žlutě nebo ten samý rámeček navíc obohacený v rozích o zelenou s černou linií obloučků. V knize nalezneme řadu motivů a vyobrazení. Podrobně o nich bude pojednávat *Ikonografický rozbor*.

Text modliteb je psán česky. Latina a němčina se vyskytuje minimálně.¹⁵⁸ Zajímavostí je jedna strana popsaná v jidiš¹⁵⁹ a krátký text v tomto jazyce znamenající v překladu „Modli se a pracuj.“¹⁶⁰

Rukopis je v celkem dobrém stavu a není k ní připojen protokol o restaurátorském zásahu. Vazba je velmi popraskaná. V určitých místech provázky, jimiž jsou listy spojeny, vylézají na povrch a zapříčiňují, že se listy od sebe vzdalují. Hřbet poškodil červotoč a kůže se od něho v horní části odchlipuje a místy chybí. Na některých paginách zbyly po polití hnědé skvrny, někdy zasahují do textu. Výjimkou nejsou ani tmavá místa od prstů v dolních rozích stran.

2.5 Oběť před Bohem aneb modlicí knížka pro M. Sítkovú, 1861.¹⁶¹

Rozměry vazby činí 15x10 cm, rozměry stránky 14,8 x 9,5 cm. Kniha má originální prkénkovou vazbu potaženou tmavě hnědou kůží se zlacenými slepotiskovými ornamenty v rozích ve tvaru listů vinné révy. Uprostřed je umístěn kovový krucifix s nápisem INRI. Kniha je opatřena funkčním zámkovým závěrem. Zadní knižní obal se od předního liší pouze chybějícím krucifixem. Hřbet zdobí dvojité zlaté proužky, které jsou odděleny malými pěticípými hvězdami v každé mezeře. Kniha je svázaná provázkem. Přídeští a předsádky jsou polepeny tvrdým bílým lesklým papírem se vzorem listů vinné révy a květů.

Kniha nebyla opatřena ani originální ani novodobou paginací či foliací. Proto jsem přistoupila k vlastní foliaci. Počet folií po přepočítání je 98.

¹⁵⁶ Tamtéž, pag. 15, 19, 40, 76.

¹⁵⁷ Tamtéž, pag. 44. Podobný výjev je na pag. 39.

¹⁵⁸ *Bethe und arbeite*, v překladu *modli se a pracuj*, Tamtéž, pag. 85.

¹⁵⁹ Tamtéž, pag. 88.

¹⁶⁰ Tamtéž, pag. 85.

¹⁶¹ Muzeum východních Čech, Literární archiv, inv. č. LI/LA-9626, Ms-195.

Mezi nepopsané patří fol. 1, 2, 3r, 4v, 86-98. Fol. 83-85 jsou odstřižená. Za nimi následuje dvanáct prázdných folií.

Rukopis je napsán na papíře, který není označen filigránem. Písař použil pro psaní textu černý inkoust a akvarelové barvy.

Písmo lze ohodnotit jako německou novogotickou kurzívu. V nadpisech je užito několik druhů písem, především kreslených. Od německého novogotického kresleného písma (fraktura), po písmo humanistické a písmo s kaligrafickými prvky. Výška nadpisů bývá od 3mm až do 1cm. Celkovým dojmem působí ztvárnění liter a drobných ozdob vysokou úrovní. Na rozdíl od předchozích rukopisných knih nejsou nadpisy modliteb výrazně doplněny o květinové motivy či ornamenty. Zdobnost spočívá především v užití a provedení typu a barvy písma. Často je užita červená, modrá, zelená, žlutá, černá a fialová. Nadpisy mohou a nemusí tyto barvy kombinovat. Buď je každé slovo názvu provedeno jednou barvou, nebo jsou písmena napůl v jedné a napůl v druhé barvě. Mohou být též v jedné barvě. Některá písmena jsou dekorativně ozdobena. U názvu se často nachází spíše drobný motiv¹⁶² nebo naopak výrazná stuha.¹⁶³

Iniciála vysoká kolem 8mm je pokaždé jinak barevná, např. zelená, fialová-červená, modrá, žlutá. Jednou možností je vyplnění půlky litery v jedné barvě a zbylé části v barvě druhé. Druhou možností je jen obtažení litery barvou nebo vyplnění ornamentem. Kromě toho se iniciály odlišují i typem písma. Obyčejná tužka po linkování je téměř neznatelná. Výška písmen se pohybuje od 2-5mm.

Rámcování je v celé knize stejné. Základ tvoří dva rámce vedle sebe, zelený a žlutý. Zelená chybí v horní a dolní části. Rohy tvoří specifický tvar připomínající list. V knize nalezneme řadu motivů a vyobrazení. Podrobně o nich bude pojednávat *Ikonografický rozbor*.

Jazykem modliteb je vedle češtiny francouzština a angličtina.¹⁶⁴

Rukopis je ve vynikajícím stavu a není k ní připojen protokol o restaurátorském zásahu. Folia jsou velmi dobře zachovaná a čistá. Pouze papír na předním příděšti a předsádce je politý se skvrnami.

¹⁶² Větvičky a květina, [Ms-195], fol.15v, ornament, fol. 19r.

¹⁶³ Tamtéž, fol. 69v.

¹⁶⁴ *Ste Cecile - Le Seigneur m'a donné une langue pour récompense et je l'emploierai á chanter ses louanges. The Lord has given me a tongue for my reward, and with it I will praise him. (Eccl. 51. 30), R. de Vaugirard, 61, v překladu Hospodin mi dal jazyk jako odměnu, jím ho budu chválit, fol. 3v.*

2.6 Autoři modlitebních knih a genealogické údaje

[Ms-13]

Písařkou modlitební knihy byla Anna Holancová (A).¹⁶⁵ Její jméno je uvedeno na titulní straně s datem 25. srpna Anno 1810.¹⁶⁶ Jak titulní název, tak jméno autorky jsou psány německým novogotickým kresleným písmem a tvoří jednotlivý celek.

Výzkum v matrikách odhalil, že Anna Holancová napsala modlitební knihu v 38 letech. Narodila se 25. 12. 1772 v rodině Kárníkových v Pohoří čp. 47.¹⁶⁷ V 19 letech se provdala za o šest let staršího Václava Holance, syna po nebožtíkově Vítovi Holancovi, chalupníkově.¹⁶⁸ Sňatek se konal v Pohoří 10. 6. 1792.¹⁶⁹ Anna zemřela 22. 7. 1837 ve věku 65 let jako vdova v čp. 33.¹⁷⁰

Pro koho byla modlitební kniha určena, není známo. Vnučka pozdější majitelky, Marie Vyhlídková (B), rozená Hladíková ve Slatině si poznamenala na inkoustovém perem dne 15. června roku 1956, že se jedná o modlitby po drahé babičce Anně Raškové z Pohoře č. 32 u Opočna, která zemřela roku 1894 ve věku 63 let.¹⁷¹

Marie Vyhlídková zanechala ještě další tři záznamy. Datum narození babičky vepsala perem pod starší údaje (viz níže), jejichž autorkou nebyla.¹⁷² Ve čtyřech řádcích je chaoticky a zpřeházeně zapsáno: „*Moje babička Raškova se narodila L. P. 1831. Marie Vyhlídková 25/3 1956.*“

Ke konci knihy na paginách s modlitbami vepsala silným modrým perem a čitelným psacím písmem údaje o narození a úmrtí svých rodičů. Při dolním okraji strany ve dvou řádcích: „*Můj drahý tatiček se nar. L. P. 1847.*“ Při pravém okraji strany naležato: „*Václav Hladík zemřel + 1901.*“ Přičemž letopočet necitlivým způsobem zasahuje do textu modlitby.¹⁷³ Stejným způsobem je zaznamenáno datum

¹⁶⁵ Anna Holanczo.

¹⁶⁶ [Ms-13], pag. 2.

¹⁶⁷ SOA Zámorsk, SMVK, FÚ Opočno, *Matrika NOZ (1723-1797)*, sign. 120-1, kn. č. 6846, s. 444.

¹⁶⁸ Staročesky držitel menší usedlosti s malou výměrou polí asi 3-6 ha, robotoval ručně. Boleslav LUTONSKÝ, *Lexikon genealoga*, Praha 2003, s. 105.

¹⁶⁹ SOA Zámorsk, SMVK, FÚ Opočno, *Matrika O (1784-1834)*, sign. 120-11, kn. č. 6865, s. 4.

¹⁷⁰ SOA Zámorsk, SMVK, FÚ Opočno, *Matrika Z (1835-1910)*, sign. 120-6093, kn. č. 6875, s. 8.

¹⁷¹ [Ms-13], pag. 1.

¹⁷² Tamtéž, pag. 122.

¹⁷³ Tamtéž, pag. 119.

narození a úmrtí matky: „*Moje maminka Marie Hladíková se nar. L. P. 1859. +zemřela L. P. 1925.*“¹⁷⁴

Zbylé záznamy o narozeních a úmrtích v rodině Raškově pocházejí od anonymní osoby (C), jejíž ruka je velmi nevypsaná. Jsou psány neúhlednou zběžnou německou gotickou kurzívou černým inkoustem. Litery jsou poměrně velké. „*Čerwence. [...] Kateřina Šla do Skalice 25 na posledi Kateřina 1883 Raskowa. wgekú sweho 17 let 10 mesicú.*“¹⁷⁵ Podtržená slova umožňují snadnější orientaci v textu. Text pokračuje již drobnějším písmem: „*a ta ze.*“¹⁷⁶ *73 wékú 27 Jan Rozúm zemřel 1866 73 únor 27 srpena zemřela Kateřina Rozumowa. 1866 z Pohoře wegeku 62.*“¹⁷⁷

Jiná anonymní písařská ruka (D) píše kulatým psacím písmem: „*Waclaw Rasek zemřel 20 Prosince 5 ctwrti, 1869.*“¹⁷⁸

Záznamy anonymní písařské ruky (E) jsou popsány neúhlednou zběžnou německou novogotickou kurzívou a to obyčejnou tužkou: „*S[...] Lili 28 Srpna Kateřina Raskowa 1883 skonala 1866.*“¹⁷⁹ „*[Uviš] Josef Sin Smrž Zemřel Josef Sin rozen w Panu r 2/ Eins geln Vyeku sveho 23 let, 5 měs.*“¹⁸⁰

Na předním přیدهšті v horní části se nachází červeně text: „*LI/LA 11.*“

[Ms-30]

Modlitební kniha obsahuje pouze jeden záznam na předním přیدهšті. Hnědým inkoustem a humanistickým písmem je uvedeno jméno písaře, kterým byl **Johan Modrý z Máslojed**.¹⁸¹ Ten ji napsal kolem roku 1800.¹⁸²

Z matrik se dozvídáme, že dotyčný je zapsán jako Joannes, syn Adama a Anny Modrých, narozený 27. 6. 1743 v Máslojedech.¹⁸³ Nepodařilo se zjistit datum úmrtí této osoby, jelikož se nikde v matrikách obce Máslojedy v daném časovém období neobjevuje. Jedinou informaci podává matriční zápis o úmrtí jisté Anny, dcery

¹⁷⁴ Tamtéž, pag. 120.

¹⁷⁵ Tamtéž, pag. 121.

¹⁷⁶ Zemřela.

¹⁷⁷ [Ms-13], pag. 122.

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ Tamtéž, pag. 123.

¹⁸⁰ Tamtéž, pag. 126.

¹⁸¹ *Johann Modry z Maslowéd.*

¹⁸² Údaj Muzea.

¹⁸³ SOA Zámorsk, SMVK, FÚ Hořiněves, *Matrika N (1740-1773)*, sign. 49-2, kn. č. 2837, s. 6.

po zemřelém Janu Modrém, berníku¹⁸⁴ z Máslověd roku 1842. Bylo jí 30 let.¹⁸⁵ Pokud vezmeme v úvahu, že se mohl dožít poměrně vysokého věku přes 80 let, je vysoce pravděpodobné, že se jedná o dotyčného Jana Modrého a jeho dceru Annu.

Muzeum získalo modlitební knihu roku 1970 jako převod z knihovny v Hradci Králové. Přes hřbet je přelepen štítek: „*Starý tisk 1038.*“

[Ms-157]

V modlitební knize není uveden písař. Nelze vyloučit, že by jím mohl být **Jan Malíř Lhot[os] [L]**. Jeho jméno s číslem 465 bylo vepsáno na přední předsádce obyčejnou tužkou nejspíše pracovníkem muzea. Příjmení zapsané v takovéto nejasné podobě lze těžko rekonstruovat, jelikož se v matričních záznamech objevují dvě varianty příjmení Malíř a Lhotský. Situaci komplikuje i množství osob narozených s těmito jmény a příjmeními. Objevují se v průběhu 18. století v matrikách FÚ Hoříněves, zahrnující obce Máslojedy a Račice nad Trotinou. Přesné datum vzniku modlitební knihy také není známo, ale po jejím celkovém zhodnocení lze odhadovat, že s největší pravděpodobností spadá do 1. poloviny 19. století. Vodítkem je kresba znázorňující muže a ženu, jež se nese v duchu *biedermeiru*.¹⁸⁶

Tato modlitební kniha byla prezentována na Národopisné Výstavě Československé v Praze konané roku 1895, jak o tom informuje štítek na předním přideští doplněný o ručně psaný záznam: „*Z. P. 62/465 Nechanice [...] 2/156.*“

Při této příležitosti bylo vystaveno na 800 exemplářů modlitebních knih shromážděných z lidového prostředí. Největší podíl tvořily knihy z konce 18. a počátku 19. století. Návštěvníci si je mohli prohlédnout v několika odděleních, ve zvykoslovném, výtvarném, v rámci krajů.¹⁸⁷ Vzhledem k tomu, že se nedochoval soupis vystavovaných exemplářů, nelze o této modlitební knize získat bližší informace.¹⁸⁸

Přední knižní obal je opatřen štítkem: „*Pořad. č. 15/62.*“ Štítek na zadním knižním obalu nese číslo: „*4 15/62 MS-157.*“

¹⁸⁴ Staročesky krajský výběrčí daně. B. LUTONSKÝ, *Lexikon*, s. 28.

¹⁸⁵ SOA Zámorsk, SMVK, FÚ Hoříněves, *Matrika Z (1834-1857)*, sign. 49-14, kn. č. 2855, s. 249.

¹⁸⁶ [Ms-157], fol. 61v.

¹⁸⁷ Marie MATĚJKOVÁ, *Psané a ozdobené památky lidové*, ČL 5, 1896, s. 321-323.

¹⁸⁸ J. POŠ, *Růžová zahrádka*, s. 10.

[Ms-186]

Písařem modlitební knihy byl venkovský učitel **Jan Izidor Gall**.¹⁸⁹ Právě učitelé bývali většinou profesionály, kteří si přivydělávali psaním či opisováním knih. Dedikace informuje o tom, že modlitební knihu napsal pro Jozefa Fejkla z Máslojed.¹⁹⁰

O tom, že Jan Izidor Gall byl známou a velmi tvořivou osobností, se dozvídáme z několika zdrojů. V první řadě je to mnohokrát zmiňovaná publikace *Růžová zahrádka*. V ní vystupuje Gall jako autor třech modlitebních knih. Jedná se o [*Zápal Lásky Boží, v němžto se vynacházejí Modlitby*] 1803, autor Yzydor Gall, učitel mládeže, Račice nad Trotinou.¹⁹¹ Zajímavé je, že zde najdeme text v jidiš. Druhá modlitební kniha nese název [*Bůh jest láska ta nejdokonalejší*], psané jsou pro Charváta sedláka a souseda počestné obce Semonické od Galla té obce učitele 1816, Jan Yzydor Gall.¹⁹² Třetí knihou je [*Libý pokrm duše To jest vroucné modlitby*], psané od Jana Izydora Galla, učitele v Máslovědech pro Annu Laněrovou z Wostroměře, 1820.¹⁹³

Druhou zmínku přináší kronika obce Máslojedy: „*Od r. 1829-35 vyučoval najmutý učitel, Josef Gall, a sice v obec. domku č. 46. Za vyučování učitele Galla, jenž dobře učil, docházelo do zdejší školy několik dětí z obce Čistovsi. Učitel Gall zemřel v Benátkách, kam se odstěhoval.*“¹⁹⁴

V poslední řadě nás o životních datech učitele Galla informuje matrika. Z ní se dozvídáme, že Jan Gall, katolík a obyvatel v Benátkách čp. 12, zemřel 22. 4. 1855 o desáté hodině ranní ve věku 80 let na sešlost věkem.¹⁹⁵

Pokud shrneme tyto poznatky, vyplyne nám, že Jan Izidor Gall se narodil roku 1775. Bohužel místo narození zůstává neznámé. Působil jako učitel a autor modlitebních knih v obcích Máslojedy (1802), Račice nad Trotinou (1803), Semonicích (1816), znovu v Máslojedech (1820, 1829-35). Zemřel v nedaleké obci Benátky.

¹⁸⁹ Jann Yzydor Gall.

¹⁹⁰ „*Psané pro Jozefa Fejkla z Máslowěd L. P. 1802 dne 24. září*“, [Ms-186], pag. 2.

¹⁹¹ J. POŠ, *Růžová zahrádka*, s. 36.

¹⁹² *Růžová zahrádka. Obrazová příloha*, s. 138.

¹⁹³ Tamtéž, s. 170.

¹⁹⁴ SOKA Hradec Králové, Archiv obce Máslojedy, *Pamětní kniha obce Máslojedy (1241-1937)*, kn 2, s. 622.

¹⁹⁵ SOA Zámorsk, SMVK, FÚ Hněvčevy, *Matrika Z (1850-1900)*, sign. 41-6207, kn. č. 2299, s. 94.

Kromě autora se podařilo díky výzkumu v matrikách zjistit i příjemce. **Josef Fejkl** (v matrice Fejgl), se narodil v Máslojedech dne 16. 7. 1778.¹⁹⁶ Zemřel jako výměnkář¹⁹⁷ dne 14.8.1853 ve věku 75 let a 28 dní.¹⁹⁸ Kronika obce Máslojedy zachycuje příjmení Fejkl či Fejgl již od 1. poloviny 18. století. Následující záznam se jej s velkou pravděpodobností týká: „*Roku 1806 dne 16. června, převzal pozůstalostně Josef Feigl, statek za 900 zl. Týž přikoupil pole v kat. obce Nedělišť, 5 korců 12čtverečných za 3650 zl. šainu*“ (v držení je měl do roku 1838).¹⁹⁹

Podle názvu lze usuzovat, že datum dokončení modlitební knihy bylo 24. září 1802.²⁰⁰ Zápis zakomponovaný do kresby listiny s brkem na konci knihy hovoří ještě o jednom datu: „*Psané k větši cti a sláwě Boží w počest[né] obcy Račické²⁰¹ dne 6. rzigna w roku 1802 p:t: Jann Yzydor Gall, včitel mládeře této poč[estné] obce. Psané pro Jozeffa Fegkla z počestné obce Máslogedské, z Nro:“²⁰² Datum darování knihy je 6. října 1802.*

Na konci knihy nalezneme záznam psaný obyčejnou tužkou psacím písmem: „*Maslogegy 21[...] zřína.*“²⁰³

Modlitební knihu darovala Muzeu paní Milerová roku 1928, jak informuje v úvodu zápis obyčejnou tužkou: „*232/28, dar pí. Milerové muzeu*“ s razítkem „*31 07-2002.*“ Další razítko nese označení: „*Muzejní knihovna, historické oddělení, Hradec Králové.*“²⁰⁴ Třetí razítko na konci knihy zní: „*13 VII 1887.*“ Na zadním předeštlí jsou vlepeny dva štítky: „*H87/2006 LI/LA-9610*“ a „*MS-186.*“ Přes hřbet je přelepen štítek: „*Starý tisk 1054.*“

[Ms-195]

Písařem modlitební knihy byl člen rodiny Sítkových z Břízy: „*F. Sítka ze Břízi.*“ Jméno je uvedeno kresleným písmem, které koresponduje s písmem,

¹⁹⁶ SOA Zámorsk, SMVK, FÚ Hořiněves, *Matrika N (1774-1796)*, sign. 49-3, kn. č. 2838, s. 14.

¹⁹⁷ Výměnek je smlouva, kterou si odstupující držitel hospodářství pro sebe vymíňoval zaopatření a jiné výhody od svého nástupce; zaopatření, výhody plynoucí z této smlouvy; obydlí výměnkáře. <http://bara.ujc.cas.cz/psjc/search.php?heslo=vymenek> [cit. ze dne 2.4]

¹⁹⁸ SOA Zámorsk, FÚ Hořiněves, *Matrika Z (1834-1857)*, sign. 49-14, kn. č. 2855, s. 249.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 415.

²⁰⁰ Písmo na titulním listu je zběžná německá novogotická kurzíva.

²⁰¹ Račice nad Trotinou.

²⁰² [Ms-186], pag. 86.

²⁰³ Tamtéž, pag. 88.

²⁰⁴ Tamtéž, pag. 3.

tvarem a barvami v celé knize.²⁰⁵ Po prozkoumání obsahové části knihy se dozvídáme, že autorem byl muž František.

Bližší identifikaci této osoby poskytuje matriční záznam. **František Sítko** (v matrice Sýtko) se narodil v Rosnici 29. 8. 1835 a zemřel 30. 9. 1919 v Bříze čp. 15.²⁰⁶ Byl synem Františka, katolíka a gruntovníka²⁰⁷ v Bříze čp. 15, kterým se později též stal. Matka Anna, rozená Machová, dcera chalupníka²⁰⁸ Jana pocházela z Všestar čp. 10. Manželkou písaře Františka se stala **Marie**, katolička a dcera po zemřelém Václavu Propílkovi, sedláku²⁰⁹ v Sendražicích čp. 49 a matky Barbory, která byla dcerou Jana Bej[l]í půlsedláka v Lochenicích čp. 94. Manželům Sítkovým se dne 1. 6. 1861 narodila dcera Františka.²¹⁰

Domnívám se, že rok vzniku modlitební knihy není náhodný. S největší pravděpodobností souvisí s narozením dcery Františky v témže roce. Písař František věnoval knihu své manželce Marii jako dárek k narození jejich potomka.

Knihu darovala Muzeu roku 1938 **Františka Volfová z Máslojed, roz. Sítková z Břízy**, vdova po Josefu Volfovi po rolníku²¹¹ a spisovateli.²¹² S jistotou můžeme říci, že dotyčná Františka byla písařovou dcerou. Konec konců **Josef Volf** se narodil roku 1860 a zemřel roku 1937 ve věku 77 let jako kronikář obce Máslojedy. Původně byl rolníkem a později se stal uznávanou osobností. Velkou část svého života strávil jako průvodce po bojišti z války roku 1866. Několikrát přednášel v československém rozhlase, napsal Paměti starého českého sedláka a knížku o válce roku 1866, v nichž vylíčil svou dobu. Pyšnil se i tím, že jako jediný z obce cestoval aeroplánem.²¹³

Zadní přideštlí nese razítko: „13. VII. 1963, 31. 07. 2002, LI/LA 9629.“ Přes hřbet je přelepen štítek: „Starý tisk LI/LA 9629, 1043.“

²⁰⁵ [Ms-195], fol. 82v.

²⁰⁶ SOA Zámorsk, SMVK, FÚ Všestary, *Matrika N (1831-1841)*, sign. 179-5, kn. č. 10414, s. 101.

²⁰⁷ Staročesky držitel gruntu neboli majitel většího statku, sedlák na gruntu. B. LUTONSKÝ, *Lexikon*, s. 87.

²⁰⁸ Staročesky držitel menší usedlosti s malou výměrou polí asi 3-6 ha, robotoval ručně. Tamtéž, s. 105.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 278. Sedlák vlastníci majetek odpovídající asi polovině statku velkého sedláka asi 5 ha polí.

²¹⁰ SOA Zámorsk, FÚ Všestary, *Matrika N (1841-1874)*, sign. 179-3623, kn. č. 10414, s. 328.

²¹¹ Ten, kdo pracuje na vlastním hospodářství. B. LUTONSKÝ, *Lexikon*, s. 290.

²¹² Tento údaj sice uvádí Muzeum, ale při kontrolování správnosti, se nepodařilo tento údaj najít a ověřit. *Osvěta lidu* 7, 1939, s. 4.

²¹³ SOKA Hradec Králové, Archiv obce Máslojedy, *Pamětní kniha*, s. 676.

Shrnutí zjištěných poznatků

Vazba

Všech pět rukopisných modlitebních knih má osmerkový formát.²¹⁴ Předsádky jsou většinou barevně zdobené. Někdy je však tvoří prostý nezdobený papír. Vedle kožené vazby se objevuje i pergamenová. Avšak žádná z knih není opatřena ochranným koženým pouzdrém. Důvodem může být buď neexistence pouzdra, nebo jeho nedochování. Desky působí prostým dojmem. Místo iniciál nebo datace je zdobí ražené či slepotiskové květinové motivy. Bohatou zlacenou výzdobou předních i zadních desek, doplněnou o kovový krucifix a zámkový uzávěr, se vymyká jen [Ms-195]. Její kvalitní zpracování po všech stránkách může vypovídat o hodnotě, kterou tato modlitební kniha měla a o sociálním postavení majitele, jelikož se dá předpokládat, že její pořízení nebylo zrovna levnou záležitostí.

Paginace

Originálně paginovány jsou tři z pěti rukopisných knih. Vzhledem k absenci číslování u zbylých dvou²¹⁵ bylo nutno přikročit k vlastní foliaci. Číslo pagin jsou vždy vepsána v horní části stránky ve prostřed nebo v levém či pravém horním rohu. Počet pagin se pohybuje v rozmezí od 98-123. Počet folií od 86-98.

Psací látka

Filigrán nenalezneme ani v jedné z pěti rukopisných knih. Kvalitnější papír pozorujeme u modlitební knihy [Ms-195].

Písmo

Mezi písma použitá v pěti modlitebních knihách patří německá novogotická kurzíva (kurent), kreslené německé novogotické písmo (fraktura), humanistické písmo. Některé litery vykazují kaligrafické prvky.

Zajímavým zjištěním je, že styl výzdoby dvou modlitebních knih [Ms-30] a [Ms-186] je téměř totožný, ačkoli obě knihy pocházejí od jiného písaře. Lze se domnívat, že [Ms-186] písaře Jana Izidora Galla posloužila jako vzor pro [Ms-30] písaře Johana Modrého. Jan Izidor Gall totiž modlitební knihu *Zápal lásky Boží* napsal roku 1802. Stejnomenou, avšak ne úplně identickou knihu vydal podruhé

²¹⁴ Osmerkový formát neboli osmerka, nejčastěji dvoulistá se prosadila po roce 1850 a nahradila šestnáctkový formát (cca 8x10cm) dvou až čtyřlístý běžný v 17. století. Barbora ŠUSTKOVÁ, *Pověrečné látky kramářské písně*, Brno, Masarykova univerzita, 2011, magisterská diplomová práce, s. 11.

²¹⁵ [Ms-157],[Ms-195].

roku 1803, jak uvádí *Růžová zahrádka*. Publikace také zmiňuje další modlitební knihy tohoto autora. Podle obrazové přílohy je patrné, že určité kresby a osobitý styl uplatňoval i v nich. Jelikož datace [Ms-30] není známa, mohl podle mého názoru Johan Modrý Izidora Galla znát a inspirovat se jeho dílem. Navíc v obou modlitebních knihách nalezneme text v jidiš.

Jazyk

Všech pět modlitebních knih je psáno česky. Pasáže v cizích jazycích v nich ale nalezneme také. V latině jsou psány názvy fází mše, krátké citáty a jména svatých. Německou větu nalezneme pouze jednou. V angličtině a francouzštině je psán dvoujazyčný biblický verš. Specifický jazyk jidiš nalezneme v [Ms-30] a [Ms-186].

Výzdoba

Modlitební knihy jsou rozmanitě zdobené. Platí to jak o způsobu ztvárnění rámců tak nadpisů. Iniciály bývají velmi propracované často doplněné miniaturami.

Autoři modlitebních knih a genealogické údaje

Ve všech pěti modlitebních knihách se nacházejí genealogické údaje. Vyskytují se nejčastěji v úvodu, na konci, někdy uprostřed a na příděštích či předsádkách knih. Existence takovýchto údajů umožňuje vytvořit si přibližnou představu geneze užívání knížky. Málokdy jsou ovšem údaje úplné, takže dovolují jen částečně určit, kdo byl písařem knihy, jaké bylo jeho povolání, kde žil, zda měl pomocníka, jestli psal knihu pro sebe nebo pro někoho jiného. Nápomocnými údaji mohou být jména, data narození a úmrtí členů rodiny, které se objevují velmi hojně. Na základě studia matrik se ale podařilo dohledat jak jména, tak údaje o písařích a příjemcích modlitebních knih.

Překvapivým zjištěním bylo, že [Ms-13] napsala žena chalupníka, Anna Holancová. V ostatních případech se jednalo o muže. Za jediného profesionálního písaře lze označit Jana Izidora Galla, autora [Ms-186], povoláním učitele. Dalším písařem byl berník²¹⁶ a gruntovník.²¹⁷ Jediná písařka byla dcera chalupníka.²¹⁸ Písaře [Ms-157] se nepodařilo identifikovat z důvodu nejasnosti příjmení a absence údajů

²¹⁶ Staročesky krajský výběrčí daně. B. LUTONSKÝ, *Lexikon*, s. 28.

²¹⁷ Staročesky držitel gruntu neboli majitel většího statku, sedlák na gruntu. Tamtéž, s. 87.

²¹⁸ Staročesky držitel menší usedlosti s malou výměrou polí asi 3-6 ha, robotoval ručně. Tamtéž, s. 105.

o bydlišti. Jeho kniha byla prezentována na Československé národopisné výstavě roku 1895, což víme podle vlepeného štítku s označením Nechanice.

Z pěti příjemců modlitebních knih jsou známy pouze dva. V [Ms-186] Josef Fejkl, výměnkář²¹⁹ z obce Máslojedy. Písař František Sítka z Břízy chtěl své rodině zanechat památku, a proto pravděpodobně [Ms-195] daroval své manželce Marii Sítkové při příležitosti narození potomka.

Z dalších osob, o kterých se podařilo nalézt informace jmenujme Františku Volfovou z Máslojed, roz. Sítkovou z Břízy a jejího manžela Josefa. Dcera výše uvedeného písaře Františka Sítka darovala modlitební knihu Muzeu východních Čech v Hradci Králové.

V modlitební knize [Ms-13], kde nalezneme množství personálních údajů, nebyl proveden hlubší genealogický výzkum v podobě sestavení rodokmenu. Snahou bylo neodchýlit se příliš od zadání. Téma by mohlo být spíše předmětem výzkumu jiné práce než bakalářské.

Provenienční poznámky, které přináší informace o tom, zda byla kniha předmětem koupě nebo daru, nenalezneme ani v jedné knize.

Všechny modlitební knihy byly napsané v 19. století. Datace chybí pouze u [Ms-157], Z rozboru vyplývá, že i ona spadá nejspíše do 1. poloviny 19. století.

Pokud bychom chtěli lokalizovat místa vzniku modlitebních knih, zjistíme, že je můžeme umístit do oblasti severovýchodních Čech, do okolí města Hradce Králové. Severně od něho se nacházejí obce Bříza, Máslojedy a Račice nad Trotinou. Západně leží Nechanice a východně poblíž Dobrušky leží obec Pohoří.

²¹⁹ Výměnek je smlouva, kterou si odstupující držitel hospodářství pro sebe vymíňoval zaopatření a jiné výhody od svého nástupce; zaopatření, výhody plynoucí z této smlouvy; obydlí výměnkáře. <http://bara.ujc.cas.cz/psjc/search.php?heslo=vymenek> [cit. ze dne 2.4]

3. Obsahový rozbor modliteb

3.1 Modlitby, jejichž primární původ lze jednoznačně hledat v Bibli nebo v liturgických knihách

V modlitebních knihách nechybějí úryvky z Písma Svatého. Nejčastější jsou novozákonní texty z Evangelia sv. Jana, Matouše, Lukáše a Zjevení. Z nich je nejoblíbenějším Janovo Evangelium,²²⁰ dále Zjevení.²²¹

Velice často se stejné verše opakují nejen v rámci jedné modlitební knihy, ale i v ostatních. Písař mnohdy přepsal buď verš v úplnosti, nebo jen částečně. Verše bývají krátké, ale v jednom případě se setkáváme s delší pasáží z evangelia.²²² Žalmy se vyskytují třikrát.²²³

Vedle biblických textů nalézáme v modlitebních knihách litanie. Tyto prosebné modlitby mají původ v liturgické knize zvané breviář,²²⁴ který obsahuje jen Litanie ke všem svatým.²²⁵ Litanie byly převzaty z východních církví a v 5. století n. l. se rozšířily v Římě. Jejich význam spočíval v tom, že kněz či jiná osoba předříkávala modlitby nejčastěji při procesích nebo průvodech. Věřící na ně odpovídali opakováním prosebných zvolání. O velké oblibě zvláště v 16. století vypovídá existence až osmdesáti litaní.²²⁶ Nejznámější litanie z období baroka se vztahují k Panně Marii, především Litanie loretánské a mariánské. Za nimi následují litanie oslavující Ježíše Krista, jako Litanie k nejsvětějšímu Srdci Ježíšovu, Litanie o přehořkém Umučení a smrti Pána Ježíše Krista. Nechybějí ani litanie ke světcům, např. k svatému Josefu. Závěr vždy tvoří konkrétní modlitba.²²⁷ Kromě breviáře nalezneme litanie i v misálu.²²⁸

Litanie začínají formulí, která se může mírně obměňovat: „*Kyrie eleison. Kriste, eleison. Kyrie eleison. Kriste, uslyš nás. Kriste, vyslyš nás. Otče z nebes Bože,*

²²⁰ „Hle, beránek Boží, který snímá hřích světa.“ Jan 1:29.

²²¹ „Hle, zvítězil lev z pokolení Judova, potomek Davidův.“ Zjevení 5:5.

²²² Jan 1:1-14, [Ms-195], fol. 27r-28v.

²²³ Nejčastější je „*Očist' yzopem a budu čistý, umyj mě, budu bělejší nad sníh.*“ Žalm 51:9. Tamtéž.

²²⁴ Liturgická kniha sloužící pro individuální recitace modlitby hodinek-denní modlitby církve. Breviář shromažďuje veškeré texty, obsažené v různých liturgických knihách. Ty jsou poté čteny při chórové modlitbě. R. BERGER, *Liturgický slovník*, s. 86, dále o breviáři: Bedřich MALINA, *Dějiny římského breviáře*, Praha 1939. *Breviarum horarum canonicarum secundum veram rubricam archiepiscopatus pragensis*, Praha 1772.

²²⁵ L. HORÁKOVÁ, *Vývoj*, s. 223.

²²⁶ R. BERGER, *Liturgický slovník*, s. 245.

²²⁷ L. HORÁKOVÁ, *Vývoj*, s. 223-224.

²²⁸ *Římský misál*, s. 223-228.

*smiluj se nad námi. Synu Vykupiteli světa Bože, smiluj se nad námi. Duše svatý Bože, smiluj se nad námi. Svatá Trojice, jeden Bože, smiluj se nad námi.*²²⁹ Za ní následuje jméno svatého s přívlastkem, např: Svatá Maria, Svatá Boží Rodičko, Matko Kristova, Matko nejčistší, a dodatek oroduj za nás nebo smiluj se nad námi.

Ve studovaných modlitebních knihách nalezneme čtyři litanie věnované Panně Marii, *Letanie Loretánská, Letanie Louretánská, Litanie k nejblahoslavenější Panně Marii, Letanie k bl[ahoslavené] Panně Marii.*²³⁰ Názvy se mírně odlišují, ale obsah a text je téměř totožný. Drobné odchylky se týkají užití jiných slov nebo ekvivalentů, přehození řádků, vynechání či zkrácení pasáží a nahrazení jiným slovním spojením. Všechny uvedené litanie obsahují modlitbu ke Svaté Trojici, prosbu o smilování. Jejich hlavní náplní je oslava Panny Marie jako orodovnice. Součástí je modlitba Beránku Boží a na závěr je připojen Otčenáš a Zdrávas Maria.

Kromě mariánských litaní se vyskytují tři litanie oslavující Ježíše Krista: *„Litanie o přeslaském jménu Ježíše, Litanie o přeslaském jménu Pána Ježíše, Letanie o Pánu Ježíši a přeslaském jménu jeho.*²³¹ Obsah a text si je velmi podobný. Pouze první litanie v pořadí je uvozena českým překladem Pane, smiluj se nad námi, místo obvyklého Kyrie eleison. Od zbylých dvou se odlišuje závěrem, ve kterém pasáže buď chybí, nebo jsou zkráceny a nahrazeny jinými. Smyslem litanie je oslavovat Ježíše Krista, prosit jej o smilování, odpuštění a ochranu od zlého. Na konci se opět věřící modlil Otčenáš a Zdrávas Maria.

3.2 Modlitby, které svým obsahem čerpají z liturgického úkonu

Základem modliteb, čerpajících z liturgického úkonu, je mše svatá. Při mši používali kněží misál lat. missale - mešní knihu. V něm byly shromážděny texty z liturgických knih, které kněz recitoval.²³² Původně měl svůj misál každý církevní řád. Po tridentském koncilu byl v roce 1570 vydán Missale Romanorum. Od roku 1970, kdy se dočkal nové úpravy, vyšel ještě několikrát.²³³ Misál v základních částech stanovuje, jaké modlitby mají být odříkávány při konkrétní mši svaté

²²⁹ [Ms-13], pag. 93-96.

²³⁰ Tamtéž, pag 93-96. [Ms-157], fol. 47r-49r. [Ms-30], pag. 76-80. [Ms-186], pag. 72-76.

²³¹ [Ms-195], fol. 69v-72v. [Ms-30], pag. 64-71. [Ms-186], pag. 60-66.

²³² Liturgický slovník, s. 271.

²³³ Vydání v němčině 1974, Český misál 1983. Misál na každý den liturgického roku, Praha 2000. Dále existuje i Misálek, neboli misál v moderním jazyce v příručním vydání. Tamtéž, s. 272.

nebo dni během církevního roku. Jedná se o: Proprium de tempore,²³⁴ Ordo et Canon Missae,²³⁵ Proprium Sanctorum,²³⁶ Commune Sanctorum,²³⁷ votivní Mše svaté.²³⁸ Na konci je opatřen církevním kalendářem, jmenným a věcným rejstříkem.²³⁹

Až II. vatikánský koncil v roce 1965 povolil slavení mše v národních jazycích.²⁴⁰ Do té doby byla jazykem mše svaté latina, které většina věřících nerozuměla. Modlitební knížka se tak pro věřícího stala nepostradatelnou, jelikož obsahovala modlitby psané v jeho mateřštině.²⁴¹

Lze říci, že modlitební knížka byla důležitou pomůckou pro věřícího a jakousi kompilací různých modliteb. Ty, které v ní nenajdeme, se týkají svátostí křtu, biřmování, pomazání nemocných, svěcení kněžstva a manželství. Velkou skupinu tvoří modlitby týkající se mše svaté, rozlišené na modlitby při mši, k přijímání, ke zpovědi. Tyto modlitby se nevztahují k určité mši, nýbrž se hodí pro každou pobožnost v kteroukoliv dobu. Nalezneme zde i modlitbu před zahájením mše.²⁴² Jako: „*Vejdá do chrámu Páně, pokrop se svěcenou vodou a řekni takto.*²⁴³ *Nejmilostivější Bože, prosím tvé svaté milosti, odejmi ode mě všechny nepravosti a zlé myšlení...*“²⁴⁴

Struktura modliteb se odvíjí od jednotlivých fází mše: „*Stupňová modlitba, Introit-Vstup, Kyrie, eleison-Pane smiluj se, Gloria-Sláva na výsostech Bohu, Orace – Modlitba, Epištola -Čtení z listu, Evangelium, Credo-Vyznání víry, Offertorium-Obětování, Secreta-Tichá modlitba, Preface a Sanktus-chvalozpěv, Proměňování, Pater noster – Otče náš, Agnus Dei – Beránku Boží, Communio-Přijímání, Požehnání, Propuštění.*“²⁴⁵ Není však pravidlem, že modlitební kniha přísně zachycovala všechny fáze.²⁴⁶ Pro lepší představu o jednotlivých modlitbách slouží *Tabulkový rozbor.*

²³⁴ Zvláštní mše církevního roku. <http://www.krasaliturgie.cz/otazky-a-odpovedi/o-kalendar-i-a-klasifikaci-svatku-podle-misalu-1962.html> [cit. ze dne 1.4.2015]

²³⁵ Mešní řád, mešní kánon. Tamtéž.

²³⁶ Zvláštní mše pro svátky svatých. Tamtéž.

²³⁷ Společné mše pro svátky svatých

²³⁸ Votivní mše svaté – na přání biskupa nebo kněze či jednotlivce při zvláštních příležitostech, např. za ženicha a nevěstu. Tamtéž.

²³⁹ *Římský misál*, s. 25-27.

²⁴⁰ R. BERGER, *Liturgický slovník*, s. 272.

²⁴¹ L. Horáková, *Vývoj*, s. 224-225.

²⁴² Tamtéž.

²⁴³ [*Ms-13*], pag. 12-13.

²⁴⁴ [*Ms-195*], fol. 7v-8r.

²⁴⁵ *Římský misál*, s. 15-16.

²⁴⁶ L. Horáková, *Vývoj*, s. 225.

Všech pět zkoumaných knih obsahuje tři následující skupiny. *Modlitby při mši svaté* představují největší část každé knihy. Lze proto usuzovat, že pro věřícího byly svým obsahem nejdůležitější. Modlitební knihy [Ms-13], [Ms-157], [Ms-195] rozlišují navíc i modlitby po mši svaté. Celkem třicet modliteb tohoto druhu se nachází v [Ms-13]. Na druhém místě je [Ms-157] s jednadvaceti modlitbami. Nejméně modliteb, sedm, jich je obsaženo v [Ms-186]. Při srovnání struktury modliteb v rámci fází mše, si jsou [Ms-30] a [Ms-186] nejpodobnější. Kromě totožných fází mše: Gloria,²⁴⁷ Evangelium, Obětování, Sanktus, Pozdvihování, Agnus Dei, ku konci, si jsou blízké i počtem modliteb ke mši, v prvním případě osm, v druhém sedm. Nejvěrněji však fáze mše kopíruje [Ms-157]: Introit, Kyrie, Gloria, Epištola, Evangelium, Obětování, Sanktus, Pozdvihování, Otče náš, Agnus Dei, Přijímání. Do této skupiny zařadil písař i modlitby s názvem *Památka za mrtvé*.²⁴⁸ V nich se věřící modlil za mrtvé křesťany, rodiče a přátele, aby se nad jejich dušemi v očištění Kristus smiloval, dal jim pokoj v místě odpočinku a život věčný. V jednom případě si měl člověk připomenout i osobu písaře: „*Tuto vzpomeň na toho, kdo to psal.*“²⁴⁹ Zajímavá je *Modlitba F[rantiška] S[ítka]*,²⁵⁰ ve které písař knihy prosí Boha o smilování nad hříšnými a o věčný život. Písař vždy graficky rozlišoval jednotlivé části mše.

Obsah modliteb ke mši svaté zahrnuje širokou škálu proseb jako je vyslyšení modliteb, odpuštění hříchů, odvrácení božího hněvu, posílení ve víře, obrácení nevěřících, uzdravení nemocných, spásu živých i mrtvých a věčný život, vyjádření děků za duchovní a tělesné potřeby, za možnost být přítomen u svatého stolu, přestože je člověk hříšný, za jednotu církve, dar Ducha svatého, boží požehnání. Věřící se modlil ke Svaté Trojici, k Panně Marii a prosby doplnil modlitbami: Věřím v Boha, Otče náš, Beránku Boží. Na konci modliteb se mohl vyskytovat příkaz pro věřícího, které konkrétní modlitby by se měl modlit v určitou dobu, např. „*Až do Sanktus se modli na straně 86 a jinak dle libosti.*“²⁵¹

²⁴⁷ Chybí u [Ms-186].

²⁴⁸ [Ms-157], fol. 28r-28v. [Ms-195], fol. 18v-19r, 32v-33v, 34r-34v.

²⁴⁹ Písařem byl František Sítka z Břízy. [Ms-195], fol. 32v-33v.

²⁵⁰ Tamtéž, fol. 16r-16v.

²⁵¹ [Ms-30], pag. 19.

Slavnost doplňují i *písně ke mši svaté*, jež nalezneme pouze v [Ms-13].²⁵² Nejsou přímo spojeny s modlitbami ke mši, nýbrž je písař zařadil do jedné skupiny ke konci knihy. Obsahem devíti písní zpívaných v rámci fází mše (Krédo, Obětování, Sanktus...) je připomínka Poslední večeře, chvála, oslava a vzdávání díky Bohu a Kristu, modlitba Věřím v Boha, k Matce Boží za orodování, prosba o ochranu před morem, hladem, povodněmi, ohněm, za hojnou úrodu.

Za touto skupinou následují *modlitby ke svaté zpovědi*. Ve všech knihách je najdeme pod názvem modlitby před a po svaté zpovědi. Nejvíce, devět, jich obsahuje [Ms-13], pouhé dvě [Ms-186]. Ke zpovědi přistupoval věřící s lítostí nad hříchy, konkrétně, že zneuctil Boží svaté jméno, přestoupil Boží přikázání, plnil žádosti těla. Prosil Boha o odpuštění, sliboval polepšení v naději na spasení. Po zpovědi měl vykonat uložené pokání.

Vše uzavírají *modlitby k svatému přijímání*, které tvoří podstatu mše svaté. [Ms-13] a [Ms-157] rozlišují modlitby před a po svatém přijímání. Zbylé knihy obsahují kompletně i modlitby při svatém přijímání. Osm modliteb se nachází v [Ms-195], jen tři v [Ms-186]. Při této příležitosti si věřící připomínal umučení Krista a jeho vzkříšení. Po přijetí svátosti oltářní děkoval Bohu a modlil se o posílení ve víře, milost, vyslyšení modliteb a život věčný. Zároveň prosil o odpuštění hříchů a sliboval polepšení ve formě častějšího modlení nebo chození k přijímání. V jednom případě měl věřící před přijímáním podle pokynu na konci modlitby třikrát opakovat: „*Pane Ježíši Kriste, nejsem hodna, bys všel pod střechu srdce mého, ale toliko rci slovem a uzdravena bude duše má.*“²⁵³

3.3 Modlitby, jejichž obsah nečerpá z liturgické knihy ani z konkrétního liturgického úkonu

V této kategorii nalezneme mnoho rozmanitých modliteb. V první řadě sem patří *modlitby ranní a večerní*, vážící se ke konkrétní denní době.

Modlitby ranní nalezneme vždy na počátku každé modlitební knihy. Předcházejí modlitbám při mši svaté a tvoří ucelenou skupinu kromě [Ms-157], kde jsou proloženy modlitbami ke svatým. V porovnání s nimi je jejich počet znatelně nižší. Šest modliteb obsahuje [Ms-13] a pouhou jednu [Ms-195]. V [Ms-30] nejsou obsaženy vůbec. Názvy korespondují s konkrétní vykonávanou činností po ránu,

²⁵² [Ms-13], pag. 99-117.

²⁵³ Lukáš 7:6-7. Tamtéž, pag. 91.

jako např. „*Když se ze sna probudíš, vstáváje takto rci, Když se oblíkáš, Když se umýváš.*“²⁵⁴ Zajímavá je modlitba „*Kleknouc na kolena učíň kříž a modli se takto.*“²⁵⁵ Kdo se ji pomodlil, získal stoleté odpustky papeže Řehoře XV., potvrzené Klimentem XII. roku 1731.²⁵⁶ Po probuzení se věřící upínal ke Kristu Spasiteli, děkoval Bohu za to, že jej celou noc ochraňoval od hříchu, smrti, neštěstí a zároveň prosil Svatou Trojici, aby jej chránila po celý den před d'áblem, hříchy nebo smrtí. Na závěr byla možnost pomodlit se Otče náš, Zdrávas Maria, Zdrávas Královno, Věřím v Boha, Desatero Božích přikázání nebo zvolit vlastní modlitbu.

Modlitby večerní jsou buď situované v samotném závěru modlitebních knih, nebo se nachází na předposledním místě. Vyskytují se poskrovnu většinou po jedné, dvou a v [Ms-157] čtyřech modlitbách. Dohromady osm modliteb je o vzdávání díky Svaté Trojici za strávený den, zpytování, odpuštění hříchů a prosbě o ochranu ve spánku.

Další skupinu tvoří celkem dvacet sedm *modliteb k Bohu Otci, Kristu a Nejsvětější Trojici*. Netvoří kompaktní celek, jelikož bývají až na výjimky rozptýleny většinou od poloviny knihy k jejímu závěru. Počtem šestnácti modliteb se vymyká [Ms-195], v ostatních případech jsou modlitby po čtyřech, třech, jen u [Ms-13] po jedné. Věřící jimi vyjadřoval úctu k detailně popsanému utrpení Ježíše Krista, jeho svatým ranám a prosil jej o vzkříšení a život v nebi. Vzdával díky Nejsvětější Trojici za šíření Slova Božího, pravou církev, která je cestou k věčnému spasení. Velmi osobní modlitbu nalezneme v [Ms-157].²⁵⁷ Pěťadvacetiletá žena v ní vyjadřuje skepsi a nejistotu, zda bude za dalších dvacet pět let ještě naživu. Pociťuje smutek nad rychle uplynulými mladými léty. Uvědomuje si hříšnost a pokořuje se před Bohem. Přeje si, aby zemřela v pokoji a lidé na ni vzpomínali v dobrém. Strach o příbuzné se projevoval v modlitbě „*Za duše v očistci,*“²⁵⁸ která měla pomoci vysvobodit duše a uvést je do nebeského království.

²⁵⁴ Tamtéž, pag. 4-6.

²⁵⁵ Tamtéž, pag. 6-8.

²⁵⁶ Papež Řehoř XV. byl v úřadu v letech 1621-1623, Kliment XII. v letech 1730-1740. Odpustky jsou prominutím časných trestů před Bohem. Mohou být částečné nebo plnomocné, podle toho, zda zbavují časného trestu za hříchy částečně nebo zcela na způsob přímlyvy. Ve 14. a 15. století se obchod s odpustky pro katolickou církev stal velmi výnosným. Papež Řehoř XV. byl v úřadu v letech 1621-1623, Kliment XII. v letech 1730-1740. <http://www.iencyklopedie.cz/odpustky/> [cit. ze dne 2. 4. 2015]

²⁵⁷ [Ms-157], fol. 53r-58r.

²⁵⁸ [Ms-30], pag. 118-119.

Skupina modliteb, *Svaté Boží požehnání*,²⁵⁹ klade velký důraz na Kristovu mučednickou smrt a úctu k ní. Dále na nástroje umučení, jako hřeby, trnovou korunu, kříž, rány, nápis INRI a části Kristova těla, jako hlavu s trnovou korunou, ústa napájená žlučí a octem. To vše mělo člověka ochraňovat před nebezpečím.

Modlitby poskytovaly útěchu při ohrožení života nebo přírodními jevy, jak o tom vypovídají názvy „*V čas nebezpečné bouřky, V čas nebezpečenství*.“²⁶⁰ Obě prosby směřovaly ke Kristu, v první řadě na ochranu před blesky. V druhém případě šlo o připomínku utrpení a smrti Krista, která je uzavřena slovy písaře v ich formě „*Ach můj Ježíši! S tvým nejsvětějším přehořkým Umučením a smrtí a těma svatými 7 slovy chci já, Jan Modrý, mé tělo i duši na věky zavřít. Amen.*“²⁶¹

Příjemnější příležitostí bylo slavení svátků, při nichž se zpívaly písně. Pouze jedinou, *Píseň na Nový rok – Den přeslavný*, nalézáme v [Ms-157].²⁶² Radostný text bez notace připomíná narození Spasitele v Betlémě a tři krále, kteří mu přinesli dary.

3.4 Modlitby a přímlyvy k svatým a modlitby světců

Obsáhlou kategorii tvoří dvacet čtyři modliteb ke svatým, které jsou obsaženy v každé modlitební knize ke konci. Pouze někde tvoří pevnou skupinu, jinde jsou zařazeny mezi jiné modlitby. Sedm modliteb nalezneme v [Ms-157] a [Ms-195], pouhé dvě v [Ms-186] a jednu v [Ms-13].

V první řadě se setkáváme s osmi *Modlitbami k Panně Marii*. Ve všech knihách s výjimkou [Ms-195] se objevuje modlitba Pod Tvou ochranou se utkáme, svatá Boží Rodičko. V ní vystupuje Panna Maria jako orodovnice a prostřednice, která má lidstvo smířit s Kristem. Ostatní modlitby mají podobný obsah, oslavu Boží Rodičky, ochranu od zlého, orodování u Krista za duše v očistci, prosbu za silnou víru, naději, lásku, vzkříšení. Dvě modlitby jsou věnované *svatému anjeli strážci*,²⁶³ kterého věřící prosí, aby jej opatroval po celý život. Děkuje mu, prosí o odpuštění hříchů a slibuje polepšení. Anděl strážce figuruje i v *Modlitbě za zemřelé rodiče*,²⁶⁴ která má formu dopisu. Věřící posílá k rodičům anděla s pozdravem a vzkazem. V něm vyjadřuje naději, že se již rodiče dostali do nebe a neustále za svého syna

²⁵⁹ [Ms-195], fol. 27r-45r, 59v-67v.

²⁶⁰ [Ms-30], pag. 83-90.

²⁶¹ Tamtéž, pag. 90.

²⁶² [Ms-157], fol. 63r-63v.

²⁶³ [Ms-30], pag. 91-93. [Ms-157], fol. 7.

²⁶⁴ [Ms-195], fol 80v-82r.

prosí. Pokud by se nacházeli v očistci a zažívali muka, doufá, že se dobrotivý Bůh nad nimi smiluje. Prosí Krista, aby je vysvobodil a přivedl do věčné radosti.

Následující modlitby patří osmi světcům a skupině dalších svatých. V první řadě jsou tu modlitby vyskytující se v knize jen jednou. Jedná se o *modlitbu k svaté Anně*,²⁶⁵ matce Panny Marie, za orodování u Krista. S Annou je spjat *svatý Josef*,²⁶⁶ který má orodovat u Boha za to, aby člověk zvítězil nad pekelným drakem a po smrti mohl chválit Boha v nebeském království. Podobný obsah má modlitba k *svatému Janu Křtiteli*.²⁶⁷ *Svatý Václav*²⁶⁸ má pomoci člověku dostat se do nebe. K *svatému Františku*,²⁶⁹ jako svému opatrovníku, se modlil i pisatel modlitební knížky, též František. Prosil jej o stejně šťastnou smrt, jakou měl František, který zemřel v chaloupce vystavené povětrí. *Svatá Magdaléna*²⁷⁰ má zajistit dobré počasí a chránit duši i tělo před nepřáteli. *Svatá Barbora*²⁷¹ se ve dvou modlitbách přimlouvá u Boha, aby člověk získal věčný život a prožil šťastnou smrt. Čtyři modlitby jsou určeny nejoblíbenějšímu světci *svatému Janu Nepomuckému*.²⁷² Z modliteb se dozvídáme kanonizační pověst. Jan byl od dětství věrným božím sluhou, pražským kanovníkem, zpovědníkem královny Johany, který se vzepřel vůli krále Václava IV., když mu odmítl vyrazit zpovědní tajemství. Byl uvězněn a nakonec zemřel mučednickou smrtí. Svatý Jan oroduje u Boha za věčný život lidí, chrání člověka od hanby a špatné pověsti.

Nakonec se setkáváme s množstvím dalších svatých, kteří jsou zmíněni na konci některých modliteb. Jedná se o *svaté Jana a Pavla* (při bouřce), *Donáta*, *Františka Xaverského*, *Floriána*, *Vavřince*, (v čas moru) *Kanta Boromejského*, *Rocha*, *Šebestiána*, *Rozálii*, dále *Isidora*, *Linharta*.

²⁶⁵ [Ms-30], pag. 96-98.

²⁶⁶ [Ms-186], pag. 80-82.

²⁶⁷ [Ms-30], pag. 108-110.

²⁶⁸ [Ms-157], fol. 52r-52v.

²⁶⁹ [Ms-195], fol. 73r-74r.

²⁷⁰ Tamtéž, fol. 74v-76r.

²⁷¹ [Ms-30], pag. 104-105. [Ms-157], fol. 50v-51v.

²⁷² Více informací o tomto světci nalezneme v publikaci od Hynka Rulíška. H. RULÍŠEK, *Postavy*, písmeno I., heslo Jan Nepomucký (z Pomuku). Publikace neuvádí čísla stran. [Ms-30], pag. 99-101, 108-110. [Ms-157], fol. 9r-12r. [Ms-195], fol. 80r-80v. Více informací o tomto světci nalezneme v publikaci od Hynka Rulíška. H. RULÍŠEK, *Postavy*, písmeno I., heslo Jan Nepomucký (z Pomuku). Publikace neuvádí čísla stran.

3.5 Vzájemná komparace pěti katolických modlitebních knih

Podrobný výzkum pěti katolických modlitebních knih ukázal jisté shody v obsahu. Pro přehlednost slouží kapitola *Tabulkový rozbor*. Lze říci, že nejpodobnější si jsou modlitební knihy [Ms-30] a [Ms-186], jelikož modlitby z [Ms-186] se opakují až sedmnáctkrát. Ostatně i struktura obou knih je téměř totožná:

Struktura [Ms-30]

- Modlitby při oběti mše svaté, pag. 12-24, 26-27 (osm modliteb)
- Modlitby před svatým přijímáním, pag. 42-47 (dvě modlitby)
- Modlitba při svatém přijímání, pag. 25-26 (jedna modlitba)
- Modlitby po svatém přijímání, pag. 48-53 (dvě modlitby)
- Modlitby před svatou zpovědí, pag. 29-34 (dvě modlitby)
- Modlitba po svaté zpovědi, pag. 35-39 (jedna modlitba)
- Litanie, pag. 64-71, 76-80 (dvě modlitby)
- Modlitby k Bohu Otci, Kristu a Nejsvětější Trojici, pag. 56-57, 60-61, 72-73, 118 - 119 (čtyři modlitby)
- Příležitosti, pag. 83-90 (dvě modlitby)
- Modlitby ke svatým, pag. 81-82, 91-93, 96-101, 104-105, 108-110 (šest modliteb)
- Modlitba večerní, pag. 111-117 (jedna modlitba)

Struktura [Ms-186]

- Modlitby ranní, pag. 4-9 (dvě modlitby)
- Modlitby při oběti mše svaté, pag. 12-22, 24-25 (sedm modliteb)
- Modlitba před svatou zpovědí, pag. 28-32 (jedna modlitba)
- Modlitba po svaté zpovědi, pag. 33-37 (jedna modlitba)
- Modlitba před svatým přijímáním, pag. 40-43 (jedna modlitba)
- Modlitba k svatému přijímání, pag. 23-24 (jedna modlitba)
- Modlitba po svatém přijímání, pag. 44-49 (jedna modlitba)
- Litanie, pag. 60-66, 72-76 (dvě modlitby)
- Modlitby Bohu Otci, Kristu a Nejsvětější Trojici, pag. 52-53, 56-58, 67-69 (tři modlitby)
- Modlitby ke svatým, pag. 76-77, 80-82 (dvě modlitby)
- Modlitba večerní, pag. 83-85 (jedna modlitba)

Celkem jedenáctkrát se opakují modlitby v knihách, které zaujímají druhé místo to v [Ms-13] po boku s [Ms-157] a [Ms-195]. Rozdíly ve struktuře jsou v tomto případě znatelné, např. [Ms-13] se s [Ms-157] shoduje až od modliteb ke zpovědi po závěr. Obě navíc obsahují i písně, v prvním případě ke mši svaté, v druhém píseň na Nový rok. Naopak velmi odlišné při porovnávání pořadí skupin modliteb jsou [Ms-157] a [Ms-195], ačkoli se modlitby v nich opakují desetkrát, což je řadí na třetí místo. Struktura těchto knih je následující:

Struktura [Ms-13]

- Modlitby ranní, pag. 4-12 (šest modliteb)
- Modlitby při mši svaté, pag. 12-13, 18-30, 33-58, 61-67 (dvacet osm modliteb)
- Modlitby po mši svaté, pag. 68-70 (dvě modlitby)
- Modlitby před zpovědí, pag. 70-77 (sedm modliteb)
- Modlitby po zpovědi, pag. 77-82 (dvě modlitby)
- Modlitby před přijímáním, pag. 83-84 (jedna modlitba)
- Modlitby po přijímání, pag. 84-92 (pět modliteb)
- Letanie loretská, pag. 93-96 (jedna litanie)
- Modlitby (ke svatým), pag. 97-98 (jedna modlitba)
- Modlitby k Bohu Otci, Kristu a Nejsvětější Trojici, pag. 98 (jedna modlitba)
- Písně ke/ při mši svaté, pag. 99-117 (devět písní)
- Modlitby večerní, pag. 118-120 (dvě modlitby)

Struktura [Ms-157]

- Modlitby ranní, fol.2r-5v (tři modlitby)
- Modlitby při mši svaté, fol. 12v-32r, 33v-34r (dvacet modliteb)
- Modlitba po mši svaté, fol. 34v-36r (jedna modlitba)
- Modlitby před svatou zpovědí, fol. 37r-41v (dvě modlitby)
- Modlitba po svaté zpovědi, fol. 41r-42v (jedna modlitba)
- Modlitby před svatým přijímáním, fol. 43r-44v (dvě modlitby)
- Modlitby po svatém přijímání, fol. 32v-33r, 45r-46v (čtyři modlitby)
- Litanie, fol. 47r-49r (jedna modlitba)
- Modlitby k Bohu Otci, Kristu a Nejsvětější Trojici, fol.6, 8, 53r-58r (tři modlitby)
- Modlitby ke svatým, fol. 7, 9r-12r, 36v, 49v-52v (sedm modliteb)
- Příležitosti, fol. 63r-63v (jedna modlitba)
- Modlitby večerní, fol. 58v-62v (čtyři modlitby)

Struktura [Ms-195]

- Modlitba ranní, fol.5r-6v (jedna modlitba)
- Modlitby při mši svaté, fol.7r-22r (čtrnáct modliteb)
- Modlitba po mši svaté, fol. 23v-24r (jedna modlitba)
- Modlitba před svatým přijímáním, fol. 57v-59v (jedna modlitba)
- Modlitby při svatém přijímání, fol.22v-23r, 45v-46r (dvě modlitby)
- Modlitby po svatém přijímání, fol. 46r-54r (pět modliteb)
- Modlitby před svatou zpovědí, fol. 24v-26v (dvě modlitby)
- Modlitby po svaté zpovědi, fol. 54v-57r (dvě modlitby)
- Litanie, fol.69v-72v (jedna modlitba)
- Modlitby k Bohu Otci, Kristu a Nejsvětější Trojici - Svaté boží požehnání, fol.27r-45r, 59v-67v, 82r (šestnáct modliteb)
- Modlitby ke svatým, fol.68v-69r, 73r-82r (sedm modliteb)

Na čtvrtém místě a níže se umístily modlitební knihy [Ms-13] v [Ms-30] šestkrát, [Ms-30] v [Ms-195] a [Ms-186] pětkrát, [Ms-186] v [Ms-195] pětkrát, [Ms 13] v [Ms-186] čtyřikrát.

Z obsahu modliteb je též důležité zmínit a vysvětlit některé jevy, které se v nich objevují. Na úvod je potřeba říci, že některé modlitby buď postrádají svůj název, nebo nejsou bohužel dopsány.²⁷³ Modlitby často začínají oslovením, konkrétně zvoláním „Ó“, např. „*Ó nejmilostivější Pane Ježíši Kriste! Prosím pokorně, abys ráčil očima svého nesmírného milosrdenství vzhlédnouti na mě, bídnu hříšnici.*“²⁷⁴ V ostatních případech se na počátku může nacházet oslovení Boha, Ježíše Krista či svatého, kterému je modlitba určena, např. Pane, Pane Ježíši Kriste, Otče Bože Svatý, Svatý Bože, Hospodine, Pane a Bože můj, Beránku Boží, Synu věčného Boha, Synu Boží, Vykupiteli světa, pravý Mesiáš, blahoslavená matka, svatá Anno, orodovnice, svatý Jene, Panno Maria, blahoslavená Panno, atd. Konec modliteb nejčastěji uzavírá slovo Amen.

V textu se také objevuje zkratka N. N. Její význam spočívá v tom, že si věřící při modlitbě mohl na toto místo dosadit libovolně jméno osoby, ke které se chtěl

²⁷³ Chybí počátek modlitby, přestože stránka nechybí. [Ms-195], fol. 74v-76r. Chybí počátek modlitby kvůli vytržené stránce. [Ms-13], pag. 33-35.

²⁷⁴ Tamtéž, pag. 73-74.

modlit, např. „*Ó svat[ý] Jene Křtiteli, neb N. N., skrz kterýžto orodování mne dobrotivý Bůh hned od hodiny křtu svatého s mnohými milostmi obdařiti ráčil...*“²⁷⁵

To, že modlitební kniha byla pro věřícího návodem, jak se přesně modlit, krásně ilustruje grafická značka ve formě křížku. Vyskytuje se uprostřed slov a znamená pokyn k učinění znamení kříže, např. „*Vstávaje dále ve jméno Ot+ce i Sy+na i Ducha+ Svatého, Amen.*“²⁷⁶

3.6 Komparace s modlitbami popsanými v dizertační práci doktorky Horákové²⁷⁷

Z následujícího výzkumu je zřejmé, že písarům posloužily jako vzor pro opis tyto modlitební knihy, jež vyšly tiskem a které byly popsány v dizertační práci: *Duchovní křesťanské katolické jádro všech modliteb*. Brno 1778. *Studnice vod živých*. Znojmo [1743 - 1787]. *Rajská růže vonnými modlitbami naplněná*. Brno 1778. *Výborné duchovní cvičení*. Praha 1775.²⁷⁸ Ještě je důležité říci, že modlitby z každé z jedenácti modlitebních knih popsaných v dizertační práci se objevují i v pěti zkoumaných rukopisných knihách.

[Ms-13]

Nejbližší k sobě mají [Ms-13] s modlitební knihou [Výborné duchovní cvičení],²⁷⁹ která uvádí i tisk. V žádné další knize se modlitby neopakují osmadvacetkrát. Navíc struktura obsahu je téměř shodná: modlitby ranní, večerní, při mši svaté, při zpovědi, k přijímání, k svatým. Drobnou odlišností je to, že [Výborné duchovní cvičení] řadí modlitby ranní a večerní za sebou, na rozdíl od [Ms-13], kde modlitby ranní stojí na začátku a modlitby večerní na konci. Neobsahuje písně při mši svaté.

Na druhé místo se řadí [Poklad duše],²⁸⁰ jehož modlitby se opakují čtrnáctkrát. Jedná se o velmi obsáhlý rukopis čítající 174 stran s rozmanitými modlitbami, které se ve zkoumaných knihách nevyskytují: modlitba za všeobecné potřeby, modlitba za zemského mocnáře, za odvrácení protivenství, modlitby ke křesťanským

²⁷⁵ [Ms-30], pag. 108-110.

²⁷⁶ [Ms-157], fol. 3r-4r.

²⁷⁷ L. HORÁKOVÁ, *Vývoj*.

²⁷⁸ Tamtéž, s. 279.

²⁷⁹ MZK Brno. RKP-1149.298. *Výborné duchovní cvičení*.

²⁸⁰ Slovácké muzeum UH. H 1204. *Poklad duše*.

ctností, křesťanská spravedlnost, hodinky ke každé hodině Kristového Umučení, litanie ke všem svatým. Společné s [Ms-13] má modlitby ranní, (pobožnost) večerní, ke mši svaté, ke zpovědi, k přijímání, k Panně Marii, písně při mši svaté. Navíc obsahuje modlitbu k svaté panně Barboře.

Třetí nejčastější modlitební knihou jsou [Nábožné modlitby pro křesťany katolické]²⁸¹ opakující se třináctkrát. Její obsah se též velmi podobá [Ms-13]. Společné má modlitby ranní a večerní (řadí je za sebou), při mši svaté, zpovědní, k přijímání, litanie,²⁸² modlitby k Panně Marii a písně při mši svaté. Navíc obsahuje modlitby k různým příležitostem a cvičení božských ctností.

[Ms-30]

V této modlitební knize pozorujeme již nižší počet modliteb, které se opakují. Celkem osmkrát zde nalezneme [Poklad duše]. Obsahová struktura těchto dvou modlitebních knih se výrazně liší a podobá se [Ms-13]. Společné mají modlitby ke mši svaté, ke zpovědi, k přijímání, k Panně Marii, večerní.

Na druhém místě se nacházejí dvě modlitební knihy, které se opakují sedmkrát, a to [Nábožné modlitby pro křesťany katolické] a [Studnice vod, vod živých].²⁸³ V rámci struktury pozorujeme řadu odlišností. První jmenovaná modlitební kniha obsahuje modlitby ranní, cvičení božských ctností, litanie ke všem svatým a písně ke mši svaté. Navíc [Ms-30] se svými 119 paginami vypadá útle oproti 229 stranám. Společné mají modlitby večerní, ke mši svaté, ke zpovědi, k přijímání, k Panně Marii, příležitostem. Druhá modlitební kniha uvádí i tisk a čítá na 331 stran. Odlišuje se modlitbami ranními, každodenními, k pokání a neobsahuje modlitby večerní ani litanie. S [Ms-30] má společné modlitby večerní, ke mši svaté, ke zpovědi, k přijímání, k Otci, Synu a Duchu Svatému.

Na třetí místo lze zařadit modlitební knihu [Rajská růže vonnými modlitbami naplněná],²⁸⁴ u níž je znám tisk. Čítá na 247 stran, opakuje se šestkrát a obsahuje mnoho rozmanitých modliteb: Evangelium svatého Jana, modlitby ke stolu, žalmy, modlitby za církev, modlitbu o sedmi slovech posledních Pána Krista. S [Ms-30]

²⁸¹ MZK Brno. RKP-1149-287. *Nábožné modlitby pro křesťany katolické*.

²⁸² Litanie ke všem svatým nezná [Ms-13].

²⁸³ Slovácké muzeum UH. H1222. *Studnice vod, vod živých*.

²⁸⁴ Slovácké muzeum UH. H1213. *Rajská růže vonnými modlitbami naplněná*.

se shoduje v modlitbách večerních, ke mši svaté, ke zpovědi, k přijímání, ke svatým. Navíc obsahuje modlitby ranní.

[Ms-157]

Největší míru shody vykazují hned tři modlitební knihy. Všechny se objevují devětkrát. Jedná se opět o *[Nábožné modlitby pro křesťany katolické]*, *[Rajská růže vonnými modlitbami naplněná]*, *[Výborné duchovní cvičení]*.

[Nábožné modlitby pro křesťany katolické] mají společné modlitby ranní, večerní, ke mši svaté, ke zpovědi, k přijímání, k Panně Marii. *[Ms-157]* je doplněna o litanie loretánské, modlitby ke svatým a písní na Nový rok. Schází v ní cvičení božských ctností, litanie ke všem svatým, modlitby k různým příležitostem a písně ke mši svaté. *[Rajská růže vonnými modlitbami naplněná]* se shoduje v modlitbách ranních, večerních, ke mši, ke zpovědi, k přijímání, ke svatým. Obsahuje Evangelium svatého Jana, modlitby ke stolu a žalmy. *[Výborné duchovní cvičení]* má společné modlitby ranní, večerní, ke mši, ke zpovědi, k přijímání, ke svatým, litanie. Nenalezneme v něm píseň na Nový rok.

Následuje rozmanitý *[Poklad duše]*. Opakuje se osmkrát a s *[Ms-157]* má pouze společné modlitby ranní, večerní, ke mši svaté, ke zpovědi, k přijímání, k Panně Marii. Modlitby, jež obsahuje navíc, jsou uvedeny výše.

Sedmkrát se opakuje *[Studnice vod, vod živých]*. Společné má jen modlitby ranní, večerní, ke mši, ke zpovědi, k přijímání, k Bohu. Odlišnosti jsou popsány výše u knihy.

[Ms-186]

Přední místo zaujímá a šestkrát se opakuje *[Studnice vod, vod živých]*. Rozdíly ve struktuře jsou opět podobné předchozím. Shodné jsou modlitby ranní, večerní, ke mši, ke zpovědi, k přijímání, k Bohu. Nenalezneme zde ostatní, které jsou uvedeny výše.

Druhé v pořadí jsou *[Nábožné modlitby pro křesťany katolické]*, *[Rajská růže vonnými modlitbami naplněná]* opakující se pětkrát. U nábožných modliteb je vše stejné jako v případě *[Ms-30]* pouze s tím rozdílem, že *[Ms-186]* obsahuje modlitby ranní a litanie určené Kristu a Panně Marii. *[Rajská růže vonnými modlitbami*

naplněná] se shoduje v modlitbách ranních, večerních, ke mši svaté, ke zpovědi, k přijímání, ke svatým. Modlitby, jež obsahuje navíc, jsou popsány výše.

Na třetím místě v pořadí se objevují modlitební knihy [*Poklad duše*] a [*Toto duchovní křesťansko-katolické jádro*].²⁸⁵ Modlitby v nich obsažené nalezneme třikrát v [*Ms- 157*]. Porovnání s [*Pokladem duše*] je obdobné jako s [*Ms-13*]. Poprvé zde vystupuje druhá zmiňovaná modlitební kniha, která uvádí i tisk. Liší se jen předmluvou, rejstříkem a modlitbami za duše zemřelých.

[*Ms-195*]

V této modlitební knize se stejně jako v [*Ms-13*] nejčastěji objevuje [*Výborné duchovní cvičení*], a to dvacetkrát. [*Ms-195*] se vyznačuje pouze absencí večerních modliteb.

Osmkrát se opakuje mnohokrát zmiňovaná [*Rajská růže vonnými modlitbami naplněná*] a též známé [*Nábožné modlitby pro křesťany katolické*] vyskytující se sedmkrát. Odlišnosti jsou popsány výše.

Zajímavé je i stručné srovnání odlišností a shod v modlitbách z dizertační práce v rámci čtyř kategorií členěných podle liturgické závislosti.

V první skupině modliteb, jejichž primární původ lze jednoznačně hledat v Bibli nebo v různých liturgických knihách, nalezneme biblické texty a litanie. Zatímco v modlitbách popsaných v dizertační práci doktorky Horákové jasně převažují žalmy, ale objevuje se i Evangelium svatého Jana,²⁸⁶ dominují v této bakalářské práci novozákonní texty, a to především úryvky z Evangelia svatého Jana, Matouše, Lukáše a Zjevení. Žalmy se vyskytují jen třikrát. Odlišností je i to, že se zde leckdy vyskytuje pasáž z Bible vícekrát v rámci jedné modlitby. Pro obě práce je společné to, že biblické texty se vyskytují místy a netvoří skupiny.²⁸⁷

Litanie nalezneme v obou pracích, kde pozorujeme kolísání v psaní slova „letanie/litanie“. Počátek u všech litaní „Kyrie eleison“ se shoduje. Jen ve dvou případech je uvozen českým „Pane, smiluj se.“²⁸⁸ Mezi společné litanie patří *Letanie Loretánská*, *Letanie o přesladkém jménu Pána Ježíše*, *Litanie k Panně Marii*. *Doktorka Horáková uvádí i Litanie o přehořkém Umučení a smrti Pána Ježíše Krista*

²⁸⁵ MZK Brno. RKP-1149-280. *Toto duchovní křesťansko-katolické jádro*.

²⁸⁶ L. HORÁKOVÁ, *Vývoj*, s. 223.

²⁸⁷ Doktorka Horáková uvádí pouze skupinu sedmi žalmů krále Davida.

²⁸⁸ [*Ms-195*], fol. 69v-72v. MZK Brno. RKP-1149-287. *Nábožné modlitby pro křesťany katolické*, s. 144-151.

nebo *Litanie ke všem svatým*.²⁸⁹ Zmiňuje se i o modlitbách hodiněk, které byly typické pro tisky. V rukopisech takřka neobjevovaly.²⁹⁰ Hodinky se v této práci nevyskytly ani jednou.

Ve druhé skupině se nachází modlitby, které svým obsahem čerpají z liturgického úkonu, tedy ze mše svaté. Obě práce spojuje obsahové i grafické dělení na modlitby při mši, k přijímání a ke zpovědi. Představují totiž největší část každé modlitební knihy, a tím je dána jejich důležitost. Objevují se i modlitby, které se věřící modlil před začátkem mše, např. *Při vcházení do chrámu Páně*²⁹¹ a *Vejdá do chrámu Páně, pokrop se svěcenou vodou a řekni takto*.²⁹² Společným prvkem jsou i modlitby, jejichž název připomíná zastavení křížové cesty, např. *Kristus Pán na kříži přibitý zdvihá se do jámy pro kříž vykopané s přebolestným celého těla třesením*.²⁹³ Tento jev lze pozorovat v průběhu celé [Ms-13], např. *Když kněz snižený Sanktus říká. Tajemství: Kristus na místo popravní pod křížem klesá*.²⁹⁴

Výsledkem komparace je i zjištění, že modlitby se shodným zněním mohou nést za prvé, odlišný název, který se váže k nějakému momentu, např. modlitby počáteční a modlitby před mší svatou. Za druhé, názvy mnohdy vůbec nekorespondují, ačkoli je obsah modlitby shodný jako v případě modlitby *při Sanktus*²⁹⁵ x *Hodinky o svatém Janu Nepomuckém*.²⁹⁶ Za třetí, název modlitby chybí. Toto platí pro všechny zkoumané modlitby.

Ve skupině modliteb ke mši svaté se modlitby z [Ms-13] opakují patnáctkrát v knize [Výborné duchovní cvičení]. Stejně jako v práci doktorky Horákové jsou rozčleněny do fází mše a patří k nim i modlitby za mrtvé, např. *Introitus ke mši svaté za mrtvé*, *Epištola a evangelium ke mši svaté za mrtvé* a *Modlitba za mrtvé*²⁹⁷ a *Památka za mrtvé*.²⁹⁸ V modlitbách ke zpovědi též v [Ms-13] pětkrát figuruje [Studnice vod, vod živých]. V modlitbách ke svatému přijímání se pětkrát opakuje [Ms-195] v modlitební knize [Výborné duchovní cvičení].

²⁸⁹ L. HORÁKOVÁ, *Vývoj*, s. 223.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 224.

²⁹¹ MZK Brno. RKP-0972.764. *Bůh jest nejčist[ší]í láska*, s. 128-129.

²⁹² [Ms-13], pag. 12-13.

²⁹³ MZK Brno. RKP-1149.283. [Česká modlitební knížka], s. 124.

²⁹⁴ [Ms-13], pag. 39-40.

²⁹⁵ [Ms-195], fol. 15v.

²⁹⁶ Slovácké muzeum UH. H1222. *Studnice vod, vod živých*, s. 264.

²⁹⁷ MZK Brno. RKP-0906.666. *Dobrota Boží*, s. 20-38.

²⁹⁸ [Ms-157], fol. 28r-28v. [Ms-195], fol. 18v-19r.

Do třetí skupiny řadíme takové modlitby, jejichž obsah nečerpá z liturgické knihy ani z konkrétního liturgického úkonu. V obou pracích nalezneme na počátku modlitby ranní a případně jejich části jako např. „*Vstávaje, rci takto, Když se obléčíš, Když se umýváš, Poděkování za noční opatrování a Učiň dobrý úmysl*“²⁹⁹ a „*Když se ze sna probudíš, vstávaje takto, rci, Když se oblékáš, Když se umýváš, Kleknouc na kolena, učiň kříž a modli se takto.*“³⁰⁰ Protějšek tvoří modlitby večerní. V této bakalářské práci jsou vždy ranní na počátku a večerní na konci knihy nebo jedna z nich chybí. V dizertační práci doktorky Horákové jsou ranní a večerní modlitby řazeny buď na začátku za sebou, nebo jsou od sebe odděleny. Ranní modlitby nejvíce zastoupené v [Ms-13] nalezneme po dvou v knihách [*Toto duchovní křesťansko-katolické jádro*], [*Studnice vod, vod živých*], [*Rajská růže vonnými modlitbami naplněná*], [*Výborné duchovní cvičení*], [*Nábožné modlitby k Nejsvětější Trojici Božské*].³⁰¹ Večerní modlitby v [Ms-157] se třikrát opakují v modlitební knize [*Studnice vod, vod živých*]. Mohou být též rozděleny do částí např. „*Vzdávej díky Bohu, Žádej z osvětlení mysle, Zpytuj své svědomí, Modlitba, Kšaft duše křesťanské, Když se položití chceš*“³⁰² a „*Jda na lůžce, rci.*“³⁰³ V této bakalářské práci se sice objevují písně ke mši svaté a píseň na Nový rok, ale na rozdíl od modliteb popsanych v dizertační práci absentují písně ranní, večerní či na každý den v týdnu. Nenalezneme zde ani modlitby každodenní nebo modlitby k práci.³⁰⁴

Do této skupiny patří i modlitby k Nejsvětější Trojici, k Bohu a Ježíši Kristu. Mohou stát osamoceně nebo být spojené ve skupině. Šestkrát je nalezneme v knize [Ms-195] a v rukopisu [*Výborné duchovní cvičení*].

Doktorka Horáková ve své práci uvádí i řadu modliteb vážících se k příležitostem, osobám a svátkům. Ty jsou však typické spíše pro tisky než rukopisy.³⁰⁵ V této práci se nenacházejí.

Poslední čtvrtá skupina je věnována modlitbám a přímlovám ke svatým a modlitbám světců. Patří sem modlitby k andělu strážci, archandělům, patronům a mučedníkům. Početné jsou modlitby k Panně Marii.³⁰⁶ Nalezneme je v rámci knih

²⁹⁹ MZK Brno. RKP-1149.298. *Výborné duchovní cvičení*, s. 3-16.

³⁰⁰ [Ms-13], pag. 4-8.

³⁰¹ MB. Muzeum Ivančice. IR2, *Nábožné modlitby k Nejsvětější Trojici Božské*.

³⁰² MZK Brno. RKP-1149.298. *Výborné duchovní cvičení*, s. 17-29.

³⁰³ [Ms-157], fol. 62r-62v.

³⁰⁴ L. HORÁKOVÁ, *Vývoj*, s. 227.

³⁰⁵ Tamtéž, s. 228.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 228.

[Ms-157] a [Rajská růže vonnými modlitbami naplněná]. Modlitby ke světcům, které se v obou pracích shodují, patří svaté Anně, Barboře, svatému Josefu, Šebestiánu, Rochu, Františkovi, Janu Nepomuckému, anděli strážci. Modlitby popsané v dizertační práci uvádějí další svaté jako Antonína Paduánského, Apolenu, Brigitu, Kateřinu, Gergrudu a Mechtildu.³⁰⁷ Posledním společným prvkem je výskyt zkratky N. N. v textu, kam si věřící sám doplnil jméno svatého, jemuž byla modlitba určena.³⁰⁸

Vedle toho existují modlitby, které se nalezneme v obou pracích ve více verzích. Jedná se o některé fáze modliteb ke mši svaté, např. Gloria, Krédo, při obětování, při pozdvihování, při přijímání, k Sanktus, Agnus Dei. Dále to jsou modlitby k Nejsvětější Trojici, k Panně Marii, ke svatému Janu Nepomuckému, modlitby ranní, modlitby za mrtvé atd.

Naopak některé modlitby, které se vyskytují v bakalářské práci pouze jednou, a tudíž se neopakují, vůbec nenalezneme v práci dizertační. Jedná se o modlitbu při přijímání: „*Ó svaté hodování, při kterémž se Ježíš Kristus požívá, zde se obnovuje památka jeho Umučení...*“,³⁰⁹ modlitbu před svatým přijímáním: „*Pane Ježíši! Já věřím, ale přidej, co mi na víře schází. Já věřím, že jsi Ty v tom nejsvětějším Tajemství přítomen...*“,³¹⁰ modlitbu umučení Krista Pána: „*Ó, Pane Ježíši Kriste, jenž si pro vykoupení světa narozen, obřezán, od Židů zavržen, od Jidáše zrádce s políbením zrazen...*“,³¹¹ modlitbu v čas nebezpečství: „*Ó nejsvětější Pane Ježíši Kriste! Připomínám Tobě Tvoje nejsvětější člověčenství, které z nařízení Boha Otce od Duchu Svatého v životě...*“,³¹² modlitbu v čas nebezpečné bouřky: „*Ježíš Kristus, Král slávy, přišel v pokoji + Bůh se vtělil + a Slovo tělem učiněno jest +*“,³¹³ modlitba [k] kterémukoli svatému, neb svaté. K k[!] s[vatému] Janu Křtiteli: „*Ó svat[ý] Jene Křtiteli, neb N. N., skrz kterýžto orodování mne dobrotivý Bůh hned od hodiny křtu svatého s mnohými milostmi obdařiti ráčil...*“,³¹⁴ píseň na Nový rok: „*Den přeslavný jest k nám přišel, v němž má býti každý vesel: radujme se, veselme se*

³⁰⁷ Tamtéž, s. 229.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 229.

³⁰⁹ [Ms-30], pag. 25-26.

³¹⁰ Tamtéž, pag. 42-44.

³¹¹ Tamtéž, pag. 60-61.

³¹² Tamtéž, pag. 86-90.

³¹³ Tamtéž, pag. 83-85.

³¹⁴ Tamtéž, pag. 108-110.

v tomto novém roce...,“³¹⁵ Mocné požehnání: „Svaté požehnání: Kříž Krist[ův] + buď při mne, Ábelovi. Kříž Kristů[v] + žádám každého času...,“³¹⁶ Sv[até] Božské požehnání: „Kříž Kristův + buď při mně N. N. Kříž Kristův + ctím a velebím po všechny časy,“³¹⁷ [bez názvu]: „Ó svatá Máří Magdaleno! Ty lkající hříšnice, kteráž přes třicet let na poušti bydlela a své hříchy hořce oplakávala a svatě jsi zemřela!“³¹⁸

Shrnutí zjištěných poznatků

Modlitby byly rozděleny do čtyř kategorií podle liturgické závislosti. V první kategorii nalezneme texty z Bible, a to jak verše, tak žalmy. Dále různé prosebné modlitby zvané litanie.

Druhá kategorie se odvíjí od slavení mše svaté. Obsahuje modlitby vztahující se k jednotlivým částem tohoto liturgického obřadu. Tato skupina modliteb ke mši svaté představuje největší část všech modliteb. Je doplněna písněmi ke mši svaté. Zahrnuty jsou i modlitby ke svaté zpovědi a svatému přijímání. Náplní třetí kategorie jsou modlitby, které nevycházejí z liturgie. Patří sem modlitby ranní a večerní, modlitby k Bohu Otci, Kristu a Nejsvětější Trojici, modlitby odříkávané při bouři nebo při ohrožení života a také píseň na Nový rok. Při pročítání modliteb narazíme nejednou na osobnost písaře, kdy ke čtenáři promlouvá v ich formě. Čtvrtá kategorie zahrnuje modlitby k rozličným světcům. Nejčastěji k Panně Marii. Výjimkou nejsou ani modlitby ke svatému andělu strážci o ochranu nebo za zemřelé rodiče. Mezi světci figurují i čeští patroni jako je svatý Václav a svatý Jan Nepomucký. Z biblických postav se objevuje svatá Anna, Magdaléna, svatý Josef, Jan Křtitel. Mezi další světce patří svatý František a svatá Barbora. Kromě nich je zmíněna řada dalších světců.

Analýza obsahové struktury pěti modlitebních knih přinesla zjištění, že nejpodobnější si jsou modlitební knihy [Ms-30] a [Ms-186]. Obsahují sedmkrát stejných modliteb a jejich obsahová struktura je téměř totožná. O blízkosti těchto dvou modlitebních knih se zmiňují v podkapitole *Autoři modlitebních knih a genealogické údaje*. Ostatní modlitební knihy se vzájemně odlišují. Většina

³¹⁵ [Ms-157], fol. 63r-63v.

³¹⁶ [Ms-186], pag. 6-9.

³¹⁷ [Ms-195], fol. 29r-31v.

³¹⁸ Tamtéž, fol. 32r-32v.

modliteb začíná oslovením či zvoláním a končí slovem Amen. Někdy záleželo na libovůli věřícího, ke kterému svatému se pomodlí. V takovém případě si jméno svatého dosadil do textu za zkratku N. N. Pokyn pro učinění znamení kříže poznal věřící v textu podle malého křížku.

Výsledky komparace modliteb, obsažených v pěti katolických rukopisných knihách s jedenácti katolickými rukopisnými modlitebními knihami zkoumanými v rámci dizertační práce doktorky Horákové, přinesly mnoho poznatků. Výzkum odhalil desítky modliteb nacházejících se v pěti zkoumaných modlitebních knihách, které se objevily v dizertační práci ve shodném nebo mírně odlišném znění. Na základě tohoto zjištění bylo možné v dizertaci identifikovat konkrétní modlitební knihu. Výzkum prokázal, že modlitby ze čtyř modlitebních knih popsanych v dizertaci, které vyšly tiskem, se objevují v pěti mnou zkoumaných modlitebních knihách. Nejblíže k sobě měly *[Ms-13]* s knihou *[Výborné duchovní cvičení]*.

Z porovnání modliteb z pěti zkoumaných knih v této práci s modlitbami popsány v dizertační práci v rámci čtyř kategorií členěných podle liturgické závislosti vyplývá řada shod a odlišností. Jedním ze společných prvků je stejná obsahová náplň první kategorie. Pět knih se však odlišuje od modliteb popsanych v dizertační práci větším množstvím novozákonních textů.

Pokud jde o druhou kategorii, obě práce mají podobné grafické členění skupin modliteb. Často se stává, že obsah modlitby v jedné z pěti modlitebních knih je totožný s modlitbou popsanou v dizertační práci, ačkoli název obou modliteb je různý.

Ve třetí kategorii se setkáváme s modlitbami ranními i večerními. V pěti modlitebních knihách jsou modlitby ranní dávány na počátek knihy a modlitby večerní na konec. V modlitbách popsanych v dizertační práci bývají řazeny buď za sebou, nebo odděleně. Navíc v žádné z pěti modlitebních knih není uvedena píseň večerní či ranní, ani modlitby na každý den.

Modlitby ke svatým ve čtvrté kategorii si jsou podobné. Častým jevem pro obě práce je více verzí jedné modlitby. Existují však i modlitby, na které v dizertační práci nenarazíme, ale v pěti zkoumaných modlitebních knihách ano.

4. Ikonografický rozbor

Ve všech pěti katolických rukopisných modlitebních knihách nalezneme barevné kresby a miniatury provedené akvarelovými barvami. Celkově se jedná o sto třicet sedm vyobrazení. Ta jsou rozlišena na osmdesát tři kreseb, na kterých jsou ztvárnění svatí a osoby, zvířata, předměty, nápisy nebo krajina a na padesát čtyři květinových motivů.

Počty a typy vyobrazení obsažených v jednotlivých modlitebních knihách se samozřejmě liší. Modlitební kniha [Ms-13] obsahuje čtyřicet devět vyobrazení, z toho šestnáct kreseb a třicet tři *květinových motivů*. Vyobrazení světců chybí. Ve skupině *svatí a jiné osoby* je znázorněn dvakrát anděl a jednou Kristus. Ze *zvířat* je po jednom zastoupen Beránek³¹⁹ a holubice. Ve skupině *předměty* najdeme jednu nádobu, dvakrát kalich, jednou korunu. Poté jsou zde čtyři *nápisy* a třikrát se objevuje *krajina*.

Druhé místo s počtem třiceti tří vyobrazení zaujímá modlitební kniha [Ms-157]. Obsahuje šestnáct kreseb a sedmnáct *květinových motivů*. Nejsou zde žádné předměty. Ve skupině *svatí a jiné osoby* se objevuje dvakrát Kristus, jednou kněz při mši u oltáře a jednou postava muže a ženy. Nejpočetnější skupinu tvoří *světci*. Dvakrát je vyobrazen svatý Jan Nepomucký, jednou svatý Ignác, svatý František Serafínský, svatý Josef, svatý Václav. Dvakrát svatá Anna, svatá Panna Maria a jednou svatá Agáta. Ze *zvířat* najdeme jen jednu holubici.

Třetí místo patří modlitební knize [Ms-195], kterou zdobí dvacet šest vyobrazení, konkrétně dvacet dva kreseb a čtyři *květinové motivy*. Ze *skupiny svatí a jiné osoby* je třikrát zastoupen Kristus, dvakrát svatá Trojice, třikrát svatá Panna Maria, jednou svatý Jan Křtitel, dále postava muže a ženy, anděl, svatá Cecílie a svatá Magdalena. Ve skupině *zvířat* je vyobrazen Beránek a holubice. Mezi *předměty* patří kalich, kříž a arma Christi. *Nápisů* je zde šest.

Čtvrtá v pořadí je modlitební kniha [Ms-186] s osmnácti kresbami. Zcela chybí květinový motiv. Ze *skupiny svatí a jiné osoby* se objevuje dvakrát Kristus, jednou svatá Trojice, svatý Josef a svatá Panna Maria. Ze *zvířat* jmenujme pět holubic a jednoho pelikána. Do *předmětů* lze zařadit oltář, kříž a armu Christi, desky Desatera, knihu a listinu. *Nápisy* a *krajina* jsou zde zastoupeny pouze jednou.

³¹⁹ Ve významu Beránek Boží.

S počtem jedenácti kreseb bez květinových motivů se na páté místo řadí modlitební kniha [Ms-30]. Ve skupině *svatí a jiné osoby* nalezneme dvakrát Krista, jednou svatou Trojici, dvakrát svatou Pannu Marii, jednou svatou Annu, svatou Barboru a svatého Jana Křtitele. Jediným *zvířetem* je pelikán. Mezi předměty patří oltář, kříž a arma Christi a desky Desatera.

Z tohoto zhodnocení vyplývá, že vedle početné skupiny padesáti čtyř květinových motivů, jsou v rámci pěti zkoumaných knih nejčastěji vyobrazeny nápisy, a to jedenáctkrát. Další pořadí je následující: Kristus desetkrát, nápisy devětkrát, holubice a svatá Panna Maria osmkrát, Svatá Trojice a krajina čtyřikrát, anděl, kalich, arma Christi a svatá Anna třikrát, svatý Jan Křtitel, svatý Jan Nepomucký, svatý Josef, muž a žena, Beránek, pelikán, oltář, desky Desatera dvakrát a svatá Barbora, svatá Agáta, svatá Cecílie, svatá Magdalena, svatý Ignác, svatý František, svatý Václav, kněz při mši u oltáře, koruna, kniha, listina jen jednou.

Nyní je potřeba věnovat pozornost jednotlivým vyobrazením. Pro vytvoření si lepší představy o nich, bude proveden popis a rozbor každé kresby a to podle skupin: *svatí a osoby, zvířata, krajina, nápisy, předměty a květiny*. Na začátku každého popisu budou vysvětleny ty výrazy, které potřebují bližší objasnění, a to na základě dohledané literatury.

4.1 Svatí a jiné osoby

1) Kristus

Lebka pod výjevem Ukřižování odkazuje na lebku prvního člověka, Adama. Tím je vyjádřena souvislost mezi prvním Adamem a druhým Adamem – Ježíšem Kristem.³²⁰ Kostí jsou symbolem smrti.³²¹ **INRI**, latinsky „*Jesus Nazarenus, Rex Judaeorum*“ česky „*Ježíš Nazaretský, král židovský*.“ Jedná se o nápis na kříži, který Pilát nařídil přidělat na kříž předtím, než byl Kristus ukřižován. Vedle latinského nápisu byl ještě hebrejský a řecký.³²² **IHS** je jedním z Kristových monogramů mající více významů např. *Iesus Hominum Salvator – Ježíš, Spasitel lidí; In Hoc Signo – V tomto znamení; Iesus Habemus Societatem – Máme Ježíše za společníka.*³²³ **Krev** je symbolem spásy, života a duše.³²⁴ **Srdce** představuje nebeskou i pozemskou lásku,

³²⁰ G. HEINZ-MOHR, *Lexikon*, s. 133.

³²¹ Tamtéž, s. 106.

³²² *Ottův slovník naučný*, díl XIII., Praha 1898, s. 574.

³²³ J. ROYT, *Slovník*, s. 122.

³²⁴ G. HEINZ-MOHR, *Lexikon*, s. 113.

náklonnost a touhu. „*Planoucí srdce je atributem Augustina, Scholastiky a Markéty Alacoque; srdce provrtané šípy zase znkem Terezie z Ávily.*“³²⁵ **Kříž** připomíná Kristovo utrpení.³²⁶

Kristovo tělo visící na hnědém kříži je zakrvavené, pas je ovinut bílou látkou, na hlavě má zlatou trnovou korunu a usmívá se. Pod křížem leží lebka, na pozadí v krajině se nachází kostel. Celostránková kresba je zasazena do ozdobného medailonku. Mezi použité barvy patří žlutá, červená, černá, hnědá, zelená, bílá.³²⁷

Na velkém hnědém kříži umírá ukřižovaný Ježíš Kristus. Tělo je ohraničeno růžovým oválem s červenými tečkami po obvodu. Z nich vycházejí pozlacené paprsky. Kristus je nahý, ovinutý kolem boků modrým šatem. Z těla stéká krev, na hlavě má trnovou korunu a na kříži na zlaté tabulce je umístěn nápis *INRI*. Pod křížem je naznačena zelená louka. Nápis v barevném medailonku zní „*Dokonáno jest.*“³²⁸

Jinou podobu Ukřižování nabízí tato celostránková kresba. Na zlatém kříži visí ukřižovaný Ježíš Kristus. Jeho tělo je rovněž nahé, zakrvavené, ovinuté modrým šatem kolem boků. Na hlavě má trnovou korunu a z hlavy vychází pozlacené paprsky. Pod křížem jsou vykreslena velká písmena *IHS* ve tvaru bílých plamínek či rostlinných motivů. Střed každého písmene tvoří zlatá květina s pěti lístky a červeným středem. Pod písmenem H je krvácející červené srdce, obepnuté zelenou trnovou korunou. Z něho vycházejí směrem ke Kristu tři šípy.³²⁹

Druhá varianta s malými obměnami spočívá v tom, že písmena *IHS* jsou zlatočervená a šat ovíjející boky Krista je světlý. Na kříži je navíc přibita tabulka s nápisem *INRI*. Pod kresbou se nachází text na fialovém pozadí „*Nomen cum Violis Rosisque Natum. Nomen Nectare dulcius Beato.*“³³⁰

Prostým dojmem působí další celostránková kresba. Na velkém hnědém kříži umírá ukřižovaný Ježíš Kristus. Kristus je nahý, ovinutý kolem boků zeleným šatem. Z těla mu stéká krev, na hlavě má zlatou trnovou korunu, která splývá s jeho vlasy.

³²⁵ Tamtéž, s. 243.

³²⁶ Tamtéž, s. 109.

³²⁷ Vztahuje se k Modlitbám ranním na protější straně. [*Ms-13*], pag. 3,

³²⁸ Vztahuje se k Modlitbě o umučení Krista Pána na protější straně. Výrok pochází z Bible, Jan 19:30. [*Ms-30*], pag. 59.

³²⁹ Vztahuje se k Litaniím o přeslaském jménu Pána Ježíše na protější straně, Tamtéž, pag. 63.

³³⁰ *Jméno zrozené s falkami a růžemi. Jméno sladší nad blažený nektar.* Vztahuje se k Litaniím o Pánu Ježíši a přeslaském jménu jeho. [*Ms-186*], pag. 59.

Kolem hlavy má zlato-červenou pozlacenou svatozář. Na kříži na zlato-červené tabulce je přibit nápis *INRI*. Autor naznačil pod křížem zelenou louku.³³¹

Na zeleno-žlutém pahorku se tyčí černý kříž s ukřižovaným Kristem. Kristus má kolem boků pruh modré látky, z boku, z přibitých nohou a rukou mu stéká krev, na hlavě má trnovou korunu a zlatou svatozář, obličej je zkrvaven. Na tabulce je nápis *INRI*. Scénu doplňuje lebka s dvěma překříženými kostmi pod Kristovými nohami.³³² Jedná se o velmi propracovanou kresbu Ukřižování.

Kromě těchto ztvárnění nacházíme jakýsi portrét Krista. Je oblečen v červeném šatu se zlatým límcem kolem krku, zlatými dlouhými vlasy a zlatou trnovou korunou se zelenou svatozář. V pravé ruce drží květinu s červeno-zlatým květem. Postava je po pas zasazena do zeleného kruhu. Kolem se vinou červené růže. Dole v tabulce je nápis „*Exce Homo*.“³³³ Celou kresbu zdobí zelený rámeček.³³⁴

Podobný charakter má kresba s nápisem ve spodní části „*S. Salvator*.“³³⁵ Kristus je tu opět pouze do pasu oblečen do zlato-červeného šatu se zeleným pláštěm. Dlouhé hnědé vlasy mu padají na ramena. Postava má vousy a zlato-červenou svatozář, uprostřed které je hvězda. Pozadí je modré, zdobené černými čárkami, stejně tak jako zelený rámeček, který výjev ohraničuje. Nahoře vyrůstají tři ozdobné zeleno-červeně-žluté listy.³³⁶

Krista jako jezulátko vidíme na malém modro-bílém obláčku zavinutého v zelené zavinovačce s fialovými stuhami. Bílé oblečení zakrývá zelená bederní rouška. V levé ruce drží Ježíšek zlatý kříž. Pravou ruku má nataženou. Jezulátko má krátké hnědé vlasy, červené tváře a dvojitou svatozář kolem hlavy s černými paprsky. Postavu rámuje květinový motiv, který ji obtáčí: zelené lístky a dvě růže pod obláčkem.³³⁷

Ústředním motivem dalšího vyobrazení jsou dvě postavy. Jedna je polonahá s fialovou sukní (svatý Jan Křtitel), krátkými hnědými vlasy, klečící se skloněnou hlavou, jako výrazem *pokory*.³³⁸ Ruce má zkřížené na prsou a drží v nich dlouhý zlatý kříž, kolem kterého je ovinutá zvlněná červená látka. Nad klečící postavou stojí

³³¹ Vztahuje se k Modlitbě o umučení Krista Pána. Tamtéž, pag. 55.

³³² Vztahuje se k Památce za mrtvé. [*Ms-195*], fol. 34v.

³³³ „Ejhle, člověk.“ Jan 19:5.

³³⁴ Vztahuje se k Modlitbám ranním. [*Ms-157*], fol. 4r.

³³⁵ Spasitel.

³³⁶ Vztahuje se k Modlitbám při mši svaté. [*Ms-157*], fol. 24r.

³³⁷ Vztahuje se k Modlitbě k přeslatkému jménu Pána Ježíše. [*Ms-195*], fol. 42v.

³³⁸ J. ROYT, *Slovník*, s. 137.

po její levici druhá (Ježíš Kristus). Ten má krátké hnědé vlasy a levou rukou si drží modrý plášť splývající ke kotníkům. Zdviženou pravicí žehná postavě klečící. Za nimi je skála se stromem, kolem nich zeleň a řeka (Jordán). V dále zelené kopce a město (bílé domy s červenými střechami). Nad kresbou je světlý nápis: „Amen“ a kolem něho rostlinný dekor. (modrá květina, květina s červenými plody a zelené lístečky).³³⁹

2) Svatá Trojice

Svatou Trojici tvoří Bůh Otec, Syn a Duch svatý v podobě holubice či plamenů.³⁴⁰

Nejvýše je Duch Svatý v podobě bílé holubice s roztaženými křídly, kolem které je červená elipsa, ze které vycházejí pozlacené paprsky. Pod ním vlevo na zlato-červeném trůnu sedí Bůh Otec v modrém šatu, přepásaný zlato-červeným rouchem. Jeho levá ruka je zvednutá se vztyčeným ukazovákem. Otec má vous a svatozář ve tvaru trojúhelníku. V pravé ruce drží pozlacený kříž a rukou se opírá o jablko. Dívá se po pravici na Syna, Ježíše Krista. Kristus je nahý, přepásaný červeným rouchem. V pravici drží velký zlatý kříž. Kolem hlavy má stejnou svatozář jako Duch svatý. Otec i Syn sedí na šedém oblaku.³⁴¹

Druhá kresba je téměř totožná až na několik drobností: zelené šaty Boha Otce a fialový oblak, na kterém svatá Trojice sedí. Pod kresbou je text: „S.S.S. Trinitatis.“³⁴²

Méně barevné je následující vyobrazení. Na bílém obláčku zdobeném černými tečkami sedí vlevo Bůh Otec v modrém šatu, bílými vlasy, vousy a zlatou svatozář ve tvaru trojúhelníku. Pravou ruku má vztyčenou, v levé drží zlaté žezlo. Rukou se opírá o velké šedé jablko s křížem. Po jeho pravici sedí nahý Kristus s modrým kusem látky kolem boků. Z hrudi mu vytéká krev, pravou rukou drží velký kříž. Na rukou jsou patrné stopy po hřebech. Tvář je rozmazaná, takže nelze moc rozeznat oči, nos, ústa. Kolem hlavy má kulatou zlatou svatozář. Mezi postavami je nahoře znázorněn Duch Svatý v podobě bílé holubice s rozepjatými křídly a červeným

³³⁹ Vztahuje se k Modlitbě k svaté Magdaleně. [Ms-195], fol. 76r.

³⁴⁰ J. ROYT, *Slovník*, s. 170.

³⁴¹ Vztahuje se k Modlitbě k Nejsvětější Trojici. [Ms-30], pag. 55.

³⁴² Nejsvětější Trojice. Vztahuje se k Modlitbě k nerozdílnému Božství. [Ms-186], pag. 51.

zobákem a drápy. Kolem holubice je velká zlatá svatozář s černými paprsky, která vyplňuje prostor mezi Kristem a Bohem.³⁴³

Naprosto odlišný výjev Svaté Trojice je umístěn mezi dvěma zelenými ratolestmi. Na pravé rostou špičaté listy, na levé zaoblené listy s modrými bobulkami. Obě spojuje žlutá mašle. Mezi nimi je zlaté ozdobné rámování. Uvnitř na bílém obláčku sedí Bůh Otec v modrém šatu se světle-červeným límcem, bílými vousy, špičatou proužkovanou pokrývkou hlavy s modrými a zlatými pruhy. To vše je doplněno trojúhelníkovou svatozáří. Na prsou je kříž s Kristem se svatozáří. Od hrudi dolů zakrývá jeho tělo Duch Svátý v podobě bílé holubice rozepjatými křídly, červeným zobákem a drápy se zlatou svatozáří kolem.³⁴⁴

3) Svatá Panna Maria

Madona představuje Pannu Marii s malým Ježíškem v náručí nebo na klíně. **Pietou** se rozumí Panna Maria s mrtvým tělem Ježíše Krista na klíně.³⁴⁵ **Lilie** vyjadřuje čistotu, nevinnost, panenství.³⁴⁶ **Kotva** symbolizuje naději, víru a spásu.³⁴⁷

Ve dvou modlitebních knihách nalezneme téměř totožnou kresbu Madony. Kresby jsou na první pohled ovlivněny barokním uměním.

Na první kresbě ve spodní části stránky se na světle růžovém pozadí nachází text „*S. Maria.*“ Výše nad zlatě-červenou římsou stojí velký bílý barokní chrám či klášter. Tvoří jej zprava vysoká věž s bránou, třemi kulatými okny a červenou cibulovitou věží s křížkem na špici. Na věž navazuje podlouhlá dvoupatrová stavba s velkými vraty uprostřed a mnoha okny a hnědou střechou. Budova je poté zalomena a pokračuje až k levému okraji. Za ním je vlevo široká věž s červenou kulatou střechou, na níž stojí menší věžička též s červenou střechou, s křížem a zlatým kohoutem na špici. Uprostřed za budovou stojí kostel se třemi věžemi. Na prostřední věži na špici je umístěn nápis Maria se svatozáří. Nad stavbou se vznáší velký šedý oblak, který nese postavu Madony v bohatých barokních šatech v barvě červené, zlaté, modré s bílým krajkovým límcem u krku. Madona má dlouhé hnědé vlasy, na hlavě zlato-červenou korunu. V pravé ruce drží jezulátko, též v bohatých barokních šatech v barvě zelené, červeno-zlaté, s bílým krajkovým

³⁴³ Vztahuje se k Modlitbě ranní. [Ms-195], fol. 5r.

³⁴⁴ Vztahuje se k Modlitbám ke svaté Trojici. Tamtéž, fol. 42r.

³⁴⁵ V. REMEŠOVÁ, *Ikonomie*, s. 42.

³⁴⁶ G. HEINZ-MOHR, *Lexikon*, s. 136.

³⁴⁷ Tamtéž, s. 109.

límce u krku a s menší zlato-červenou korunou. Z postav vychází řada pozlacených paprsků. Celou scénu završuje červený baldachýn.³⁴⁸

Druhá kresba se liší chybějícím nápisem Maria a baldachýnem. Klášter se liší počtem věží. Ty jsou pokaždé zakončeny křížem.³⁴⁹

Dále jsou tu dvě kresby Madony. Poprvé je to sedící Madona v modrém šatu s červeným pláštěm padajícím na kolena. Plášť je zdoben zlatými límci. Na krku má pruh látky se třemi černými kříži. Detailem jsou červené tváře. Na hlavě má zelený závoj, který jí spadá na záda. Na hlavě má velkou zlato-červenou korunu. V rukou drží nahého Ježíška s červenými tvářičkami, který se tiskne k matce s menší korunkou na hlavě. Pod výjevem je nápis ve zlaté tabulce: „*S. Maria.*“³⁵⁰

Podruhé sedí Madona na modrém obláčku v modrých šatech se zlatými rukávy a modrém závoji na hlavě, jehož rubní část je též zlatá. Hlavu zdobí červeno-zlatá koruna s červenou svatozáří. Dívá se na Ježíška, kterého drží v rukou. Dítě má na sobě červené šaty a kolem hlavy červenou svatozář. Z postav vycházejí zlaté paprsky zdobené červenými puntíky. Pod výjevem je nápis v červené tabulce: „*S. Maria.*“³⁵¹

Pietu nalezneme uprostřed bohatě zdobeného zeleného věnce s barevnými květy (bílé, žluté, modré, fialové, červené růže). Maria sedí pod křížem, ze kterého je vidět jen dolní část. Má na sobě červené šaty a modrý závoj. Kolem hlavy má zlatou svatozář. Její srdce je probodnuto mečem se zlatou rukojetí. Na kolenou jí leží mrtvý nahý Kristus s modrou bederní rouškou, hnědými vlasy a vousy a s velkou zlatou svatozáří. Po levici Panny Marie klečí nahý andělíček, který se rukou dotýká mrtvého těla.³⁵²

Panna Maria jako mladá dívka je znázorněna po boku své matky, svaté Anny. Ta drží v rukou knihu (Bibli) a ukazuje ji stojícímu děvčeti se svatozáří, v krátkých hnědých vlasech a dlouhých červených šatech, se zlatým řetězem kolem krku, modrým pláštěm a zlatými střevíci, které má na textu položenou levou ruku.³⁵³

Panna Maria sedí v červených šatech a rozměrném modrém závoji, který jí splývá na ramena i kolena. Pouze na rubu závoje je světle zelená barva. Maria sklání

³⁴⁸ Vztahuje se k Litaním k nejblahoslavenější Panně Marii. [Ms-30], pag. 75.

³⁴⁹ Vztahuje se k Litaním k blahoslavené Panně Marii. [Ms-186], pag. 71.

³⁵⁰ Vztahuje se k Modlitbám ranním. [Ms-157], fol. 30r.

³⁵¹ Vztahuje se k Modlitbám při mši svaté. Tamtéž, fol. 31r.

³⁵² Vztahuje se k Modlitbám po mši svaté. [Ms-195], fol. 24r.

³⁵³ Vztahuje se k Modlitbě ke svaté Anně. [Ms-30], pag. 95.

hlavu, ruce má sepnuté k modlitbě. Autor znázornil její srdce, které plane a je obklopeno zlatou svatozáří. Za ní je dolní část kříže a v pozadí zelené kopce a bílé domy s červenými střechami. Pod kresbou je zlatý nápis: „*S: Maria.*“³⁵⁴

Naposledy sedí Panna Maria jako Královna nebes na bílém oblaku, zdobeném černými tečkami a modrými liniemi, v zelených šatech a modrým závojem. Ve zdvižené pravici drží zlatý kalich s hostií se zlatou svatozáří. V levé drží velký hnědý kříž. Pod ním se nachází velká červená kotva, částečně zahalená oblakem.³⁵⁵

4) Svatá Anna

Svatá Anna je zobrazována se svou malou dcerou, Pannou Marií. Světiice byla oblíbená v 18. a 19. století, kdy ji lidové prostředí vnímalo jako učitelku. Proto drží v ruce knihu, jako odkaz na příslib Mesiáše.³⁵⁶

O svaté Anně již byla řeč v souvislosti s vyobrazením Panny Marie jako dívky. Dolní okraj strany nese text: „*S. Anna*“, ten je psán na světle růžovém pozadí, a ohraničen červenou čarou po stranách. Nad ním, nad zlatou římsou je vyobrazena postava sedící sv. Anny v zelených šatech, zlatých střevících a se zlatou pokrývkou hlavy a kolem krku splývající na kolena. Kolem hlavy svaté Anny je pozlacená svatozář s paprsky. Na klíně drží v rukou otevřenou červeno-bílou knihu, s naznačeným textem (Bible), kterou ukazuje po její levici stojící malé Panně Marii.³⁵⁷

Stejný námět je použit v lidové kresbě. Od předchozího se liší použitím barev a přidáním hnědého stolce, na kterém svatá Anna sedí. Jeho zadní opěradla zdobí modré ozdoby. Postava je oblečena do modrých šatů se zlato-červeným pláštěm a červenou pokrývkou, omotanou kolem hlavy splývající na rameno. Na čele pod pokrývkou a na krku je vidět kousek bílé látky, šátku. Nad hlavou má zlato-červenou svatozář, uprostřed které je černá hvězda. Světiice se dívá na dítě, které jí sedí na kolenou a ona jej rukama drží. Dítě je zavinuto do červené látky, která splývá až na zem. Fialové pozadí nevyplňuje celý prostor. Pod výjevem je nápis na růžové tabulce: „*S. Anna.*“³⁵⁸

Poslední kresba se podobá té první bez stolce. Sedící svatá Anna, v červeno-zlato-zelených šatech a modrém plášti, s bílou pokrývkou hlavy a krku, se svatozáří

³⁵⁴ Písmeno „m“ je obtaženo modře. Vztahuje se k Modlitbě k Panně Marii. [Ms-195], fol. 68r.

³⁵⁵ Vztahuje se k Modlitbě před přijímání. Tamtéž, fol. 57v.

³⁵⁶ V. REMEŠOVÁ, *Ikonomie*, s. 10.

³⁵⁷ Vztahuje se k Modlitbě ke svaté Anně. [Ms-30], pag. 95.

³⁵⁸ Vztahuje se k Modlitbám při mši svaté. [Ms-157], fol. 20r.

kolem hlavy, ukazuje levou rukou na červenou knihu. Přitom se dívá na dítě v červených šatech a modrém plášti, hnědých vlasech, se zlatou svatozáří, které stojí u ní a opírá se jí o pravé rameno. Pravou rukou ukazuje na knihu. Pod kresbou je nápis na zlaté tabulce: „*S. Anna.*“³⁵⁹

5) Svatá Magdalena

Důtky jsou jedním z jejích atributů.³⁶⁰

Světice je zobrazena od pasu nahoru. Oděna je do červeného šatu s krátkým rukávem a zlatým šperkem či límečkem na pravé paži. Je zahalena modrým pláštěm, jehož rub pod rukou je zelený. Světice má dlouhé rozpuštěné hnědé vlasy a kolem hlavy zlatou svatozář. Ruce má zkřížené na prsou. V pravé drží důtky.³⁶¹

6) Svatá Agáta

Planoucí svíce jako atribut je symbolem světla a víry.³⁶²

Sedící postava světice v červeno-zlatém rouchu, s velkou zlatou korunou na hlavě se zlatou červeně puntíkatou svatozáří, drží v levé ruce velkou rozsvícenou zlatou svíci se svatozáří s červenými puntíky. V pravé drží zlato-červený kalich. V obličejí není moc poznat, zda se jedná o ženu. Pod kresbou je nápis v modré tabulce: „*S. Agatha.*“³⁶³

7) Svatá Barbora

Hlavní atribut představuje **kalich s hostií** a jako nástroj umučení **meč**. **Větvička** symbolizuje panenství.³⁶⁴ Znárodnována bývá **v dlouhých, vznešených šatech**. Jejímu **plášti** se říká „ochranný“, neboť je pokládána za pomocnici v nouzi.³⁶⁵

V dolní části stránky v ozdobném medailonku, na světle růžovém pozadí, se nachází text: „*S. Barbara.*“ Zbývající volné místo je po stranách ozdobeno žlutými, červenými, světle růžovými proužky. Nad textem nad zlatou římsou stojí v levém rohu část kostelní věže s vraty, třemi okny a červenou kulatou věží. Vpravo od kostela stojí velká postava sv. Barbory v barevných šatech. U pasu jsou zlaté, směrem nahoru zlaté a červené, doplněné zeleným límcem. Rukávy k loktům zdobí

³⁵⁹ Vztahuje se k Modlitbě ke svaté Barboře, proti nenadálé smrti patronce. Tamtéž, fol. 51v.

³⁶⁰ V. SCHAUBER-H. M. SCHINDLER, *Rok*, s. 373.

³⁶¹ Vztahuje se k Modlitbě ke svaté Magdaleně. [*Ms-195*], fol. 74v.

³⁶² G. HEINZ-MOHR, *Lexikon*, s. 250-251.

³⁶³ Vztahuje se k Modlitbám při mši svaté. [*Ms-157*], fol. 34r.

³⁶⁴ V. REMEŠOVÁ, *Ikografie*, s. 12-13.

³⁶⁵ V. SCHAUBER-H. M. SCHINDLER, *Rok*, s. 627.

květina. Horní polovina sukně je zelená s červeno-zlatými střapci. Dolní polovina červená se zlatými střevíci. Postavu obepíná modrý plášť splývající na zem. Žena má dlouhé hnědé vlasy, na hlavě květinu a korunu s paprsky svatozáře. Pravou ruku má nataženou. Drží v ní zlatý kalich s hostií, kolem které jsou paprsky. Žena se na ni upřeně dívá. V druhé ruce drží velký meč se zelenou ratolestí.³⁶⁶

8) Svatá Cecílie

Jako patronka hudebníků je od 15. století nejčastěji zobrazována s **varhany**.³⁶⁷

Jedinou svatou, která není namalována akvarelovými barvami, je Svatá Cecílie. Jedná se totiž o nekolorovaný dřevoryt. V medailonku je svatá Cecílie z profilu v šatech s dlouhými rukávy a límcem, dlouhými vlnitými vlasy, které má sčesané na jednu stranu. Přes rameno má zavěšený řemínek držící varhany. Dívka má kolem hlavy svatozář a vzhlíží vzhůru. Medailonek je součástí šrafovaného rámce s nápisem: „*Ste Cecile*.“ Okraje tvoří bohatá papírová krajka. Součástí je cizojazyčný verš, který je vysvětlen v podkapitole *Vnější stránka modlitebních knih*, v části věnované jazyku modlitebních knih.³⁶⁸

9) Svatý Jan Nepomucký

Patron české země je zobrazován s **biretem** na hlavě a **křížem** v ruce.³⁶⁹ Jako pražský generální vikář a zpovědník královny Žofie odmítl králi Václavu IV. vyrazit zpovědní tajemství, za což byl umučen a vhozen do Vltavy z Karlova mostu.³⁷⁰

Svatý Jan Nepomucký v červeném plášti se zlatým límcem a dvěma zlatými dlouhými třásněmi, zeleno-zlatém šatu a černou sutanou, černým biretem a zlatou svatozáří kolem hlavy, drží v rukou kříž s Kristem, na který se dívá. Světec stojí na červených šrafovaných schodech. Po jeho stranách rostou dva velké stromy se zlatým kmenem, větvemi a modrými listy a zelenou šrafovanou trávou kolem. Pod postavou je nápis na světle zelené tabulce: „*S. Johanne. Nepomuc*.“³⁷¹

Následující kresba přináší příběh o smrti tohoto světce. Svatý Jan Nepomucký, s černým kněžským kloboukem a zlatou svatozáří, oblečený do červeno-modro-zlato-zeleného pláště s černou sutanou, leží zesnulý na zlatém oltáři. Kolem něho

³⁶⁶ Vztahuje se k Modlitbě k svaté Paně Barboře. [Ms-30], pag. 103.

³⁶⁷ V. REMEŠOVÁ, *Ikografie*, s. 17-18.

³⁶⁸ [Ms-195], fol. 3v.

³⁶⁹ V. SCHAUBER-H. M. SCHINDLER, *Rok*, s. 229.

³⁷⁰ V. REMEŠOVÁ, *Ikografie*, s. 31.

³⁷¹ Vztahuje se k modlitbě Jiné. [Ms-157], fol. 9v.

hoří osm svící. Ruce má na prsou zkřížené a drží v nich kříž s Kristem. Nad ním je pozlacený předmět se svatozáří. Pod postavou je výjev v červeném výrazném ohraničení zobrazující shození Jana z Karlova mostu do Vltavy. Na mostě stojí pět postav. Zleva je to voják s halapartnou, postava s korunou na hlavě je zřejmě král Václav IV., vedle něho ženská postava, nejspíše královna Žofie, voják s halapartnou a ještě jedna osoba. Na řece plave zelená labuť. Poblíž leží zelené větvičky. Pod výjevem je na zlaté tabulce text: „*S. Johann. Nepo:*“³⁷²

10) Svatý Ignác

Tento mučedník byl za římského císaře Traiana předhozen v amfiteátru lvům. Netradičně se objevuje **ještěr a meč**.³⁷³

Stojící postava světce v zeleném šatu, přepásaná zlatým provazem, zdobeným červenými tečkami, splývajícím na zem, v červeném plášti, s černým biretem na hlavě a se zlatou svatozáří zdobenou červenými tečkami, drží v pravé ruce zlatý meč, kterým chce zabít velkého ještěra umístěného v levém okraji stránky. Z tlamy ční hadí jazyk. Napravo od světce stojí zlatý kříž s červenými body po stranách. Nad postavou plují modré mraky. Pod výjevem je nápis na zlaté tabulce s červeným spodním rámem: „*S. Iginatcius.*“³⁷⁴

11) Svatý František Serafínský

Světec je spíše známější pod jménem František z Assisi. Bývá zobrazován **v řeholním rouchu**. Jedním z jeho atributů je **kříž**.³⁷⁵

Na červeném podstavci, za nímž je zelená tráva s červenými puntíky, stojí velká červeno-zlatá váza, ve které jsou tři velké květy: zleva modrý, červený, červeno-zlatý, všechny se zelenými listy. Na nich stojí světec v šedém rouchu se zlatou svatozáří, s rukama pozdviženýma ke zlatému kříži na nebi. Pod kresbou je nápis na zlatém pozadí: „*S. Franziskus Serafi.*“³⁷⁶

12) Svatý Václav

Mučedník, který se stal symbolem české státnosti, je vyobrazován ve **zbroji, železných košili, s mečem**. V ruce drží **kopí s praporcem**.³⁷⁷

³⁷² Vztahuje se k Modlitbě k svatému Janu Nepomuckému. Tamtéž, fol. 9v.

³⁷³ V. REMEŠOVÁ, *Ikografie*, s. 26.

³⁷⁴ Vztahuje se k Modlitbám při mši svaté. [*Ms-186*], fol. 16v.

³⁷⁵ V. REMEŠOVÁ, *Ikografie*, s. 22.

³⁷⁶ Vztahuje se k Modlitbě k Bohu. [*Ms-157*], fol. 58r.

³⁷⁷ V. SCHAUBER-H. M. SCHINDLER, *Rok*, s. 504.

Na bílém koni s černými puntíky, černou hřívou a ohonem ve cvalu sedí na zlatém sedle s červeno-zlatou dekou svatý Václav, v brnění, se zlatým límcem a řetězem na krku, červeným pláštěm, zlatým mečem u pasu, dlouhými světlými vlasy a vousy, se zlato-červenou korunou na hlavě se zlatou svatozáří. Světec drží v levici zelené otěže. V pravici má červené kopí se zlatým hrotem a modrým praporem s dvěma zlatými trásněmi. Po stranách hlavy světce jsou dva nazí andělé s červeným pruhem látky, který zakrývá boky a s roztaženými zelenými křídly. Pod kresbou je nápis: „*S. Wenceslaus. M.*“³⁷⁸

13) Svatý Jan Křtitel

Světec bývá **oděn kůží** nebo pouze koženou bederní rouškou. Jeho atributem je **hůl** s křížem na konci a beránek ve významu Beránek Boží (Ježíš Kristus).³⁷⁹

O svatém Janu Křtiteli již padla zmínka na vyobrazení spolu s Kristem³⁸⁰. Samotná kresba v MS 30 vypadá takto: V dolní části stránky na světle růžovém pozadí text: „*S. Jan Křtitel*“, Nad římsou stojí velká postava svatého Jana Křtitele v kožešinovém rouchu a modrém plášti, přehozeném přes levé rameno, jehož rubní červená strana mu přesahuje přes pravé rameno a spadá až k zemi. Zbytek postavy je nahý. Jan má dlouhé hnědé vlasy, hnědý vous a z jeho hlavy vycházejí pozlacené paprsky. V levé ruce drží dlouhou hůl ve tvaru kříže, kolem které je obtočen růžovo-červený praporek, nesoucí nápis: „*Ecce Agnus Dei.*“³⁸¹ Pravou nataženou rukou se opírá o hůl. Vlevo u Janových nohou se stojí bílý Beránek. Vpravo v pozadí stojí velký strom.³⁸²

14) Svatý Josef

Jedním z atributů svatého Josefa je **rozkvetlá hůl**. Apokryfní texty uvádějí, že když rozkvetla hůl, byl Josef vybrán za muže Panny Marie.³⁸³

Svatý Josef sedí na fialovém obláčku ve zlato-červeném rouchu se zeleným pláštěm, hnědými delšími vlasy, vousy, se zlatou červeně tečkovanou svatozáří kolem hlavy. Levou ruku má v lokti ohnutou a vztyčeným ukazovákem činí gesto, jako by někoho napomínal. V pravé ruce drží rozkvetlou hůl, kterou má opřenou

³⁷⁸ Svatý Václav, mučedník. Vztahuje se k Písni na Nový rok. [MS-157], fol. 63r.

³⁷⁹ V. REMEŠOVÁ, *Ikonomie*, s. 30.

³⁸⁰ [MS-195], fol. 76r.

³⁸¹ Jan 1:36.

³⁸² Vztahuje se k Modlitbě ke kterémukoli svatému neb svaté. K svatému Janu Křtiteli. [MS-30], pag. 107.

³⁸³ V. REMEŠOVÁ, *Ikonomie* s. 34.

o rameno. Nad ním letí Duch Svatý v podobě bílé holubice ozářené zlatými paprsky. Pod světcem je budova kláštera/kostela se šesti červenými cibulovitými věžemi ukončenými černým křížem. Jedná se o hlavní budovu s červenou střechou se čtyřmi půlkruhovými okny, vraty a bočními křídly. Autor naznačil v popředí zelenou trávu.³⁸⁴

Světce je vyobrazen v ornamentu ve tvaru deseticípé hvězdy s modrým ohraničením. Prostor mezi jednotlivými hroty hvězdy vyplňuje zelená barva a červeným puntíkem. Pod výjevem je nápis: „*S. Josephus.*“ Stojící postava svatého Josefa je vyobrazena ve zlato-červeném rouchu s modrým pláštěm, krátkými hnědými vlasy, vousy a zlatou svatozáří. V levé ruce drží zelenou ratolest.³⁸⁵

15) Anděl

V období baroka je velmi časté zpodobnění anděla s dětskou hlavičkou, někdy ozdobenou **čelenkou**. Jedním z atributů jsou **hudební nástroje**, např. **harfa**, již andělé velebí Boha.³⁸⁶

Prvním vyobrazením anděla je velká hlava anděla s krátkými hnědými vlasy a modrými křídly bez těla.³⁸⁷

Druhé vyobrazení je téměř stejné, jen křídla anděla jsou červená.³⁸⁸

Posledním je roztomilý nahý andělíček s modrými křídly, krátkými hnědými vlasy se zelenou čelenkou hrající na zlatou harfu a přitom sedící na neznámém předmětu.³⁸⁹

16) Kněz

Maličká postava kněze, v zelené sutaně bez pokrývky hlavy, stojí před čtecím pultem. Postava je zobrazena pouze po hrud' a je ohraničena zlatým rámem, zdobeným červenými puntíky. Výjev je složitý pro popis, jelikož je zde mnoho prvků. Po stranách kněze jsou dva velké zelené sloupy, na nichž je umístěn další zlatý sloup s červenou patou a hlavicí, zakončený modrou špicí. Z každého sloupu vychází modré podpěry, které se spojují nad hlavou kněze. Pult podpírá velký zlato-zelený stůl, ozdobený mnoha červenými puntíky.³⁹⁰

³⁸⁴ Vztahuje se k Modlitbám ke kterémukoli svatému neb svaté, ku příkladu k svatému Josefu. [*Ms-186*], pag. 79.

³⁸⁵ Vztahuje se k Modlitbám večerním. [*Ms-157*], fol. 62v.

³⁸⁶ G. HEINZ-MOHR, *Lexikon*, s. 24-26.

³⁸⁷ Vztahuje se k Modlitbám při mši svaté. [*Ms-13*], pag. 25.

³⁸⁸ Vztahuje se k Písním ke mši svaté. Tamtéž, pag. 101.

³⁸⁹ Vztahuje se k modlitbě Pozdravení pěti ran Kristových [*Ms-195*], fol. 66r.

³⁹⁰ Vztahuje se k Památce za mrtvé. [*Ms-157*], fol. 28v.

17) Muž a žena

Svatební nádech má následující kresba. Na dvou zelených listech odvrácených od sebe stojí velká zlato-červená váza s kyticí. Jedná se o tři červené květy ve prostřed, po stranách vázy se sklání dolů větvíčka se zlatými květy a červeným středem a z vázy po stranách se tyčí na dlouhém stonku dva velké červené květy. Listy a stonky jsou modré. Mezi nimi stojí dvě postavy. Vlevo mladík v černém fraku s červeným límcem a krátkými hnědými vlasy, tiskne na prsou ruce mladé dívky v červeno-zlatých šatech s výstřihem a modrými vlasy stočenými do drdolu. Pod kresbou je nápis: „*Mädchen dein Sanster Blick bringt mir herrliches Glück.*“³⁹¹

Dvě doufající postavy vystupují z bílého obláčku, zdobeného černými tečkami. Jsou znázorněny od hrudi nahoru. Vlevo je nejspíše dívčí postava v jednoduchých fialových šatech se sepjatýma rukama k modlitbě a očima dívajícími se nahoru. Dívka má polodlouhé hnědé vlasy a na hlavě zelený věnec s bílými květy s modrým středem. Tváře má červené. Po dívčině levici je nejspíše chlapecká postava v modrých šatech, zdobených zlatým límcem s ornamenty. Pravou rukou se jí opírá o pravé rameno. Jeho hlava a tvář vypadá stejně, jako ta dívčina.³⁹²

4.2 Zvířata

1) Holubice

Holubice je symbolem Ducha Svatého, naděje, pokoje, lidské duše, křesťanské prostoty, nevinnosti, lásky, věrnosti. V zobáčku drží **zelenou ratolest**. Ta se váže k příběhu o potopě světa, kdy s ní holubice přiletěla k Noemovi do archy po opadnutí vody.³⁹³

Nalezneme ji v různých variantách. Ne příliš vyvedená je holubice s rozepjatými křídly, orámovaná zlato-červenými paprsky. Její tělo je spíše šedivé, ale to je dáno tím, že se akvarelová barva rozpila s černou konturou. Červeně zvýrazněny jsou její oči a zobák. V tomto případě je patrná snaha o symboličnost nikoli o realistické vyjádření.³⁹⁴

³⁹¹ *Děvče, tvůj přívětivý pohled mi přinese překrásné štěstí.* Vztahuje se k Modlitbám večerním. Tamtéž, fol. 61v.

³⁹² Vztahuje se k modlitbě Naděje. [Ms-195], fol. 53r.

³⁹³ J. ROYT-H. ŠEDINOVÁ, *Slovník*, s. 123.

³⁹⁴ Vztahuje se k Modlitbám před zpovědí. [Ms-13], pag. 75.

Dvě zlaté holubice s rozepjatými křídly v letu proti sobě podpírají velké červené srdce. Z něho vyrůstají tři zlaté stonky se třemi velkými modrými květy.³⁹⁵ Jedná se o zdařilejší kresbu než v předchozím případě.

Nejkrásnějším vyobrazením jsou dvě bílé holubice v letu, které společně nesou modrou příkrývku. Jsou spojeny zlatými zobáky a obě mají červené drápy. Pod nimi jsou dvě zlatá písmena *M. S.*, znamenající pravděpodobně mši svatou. Celý obrázek je uzavřen mezi dvě zelené ratolesti svázanými červenou mašlí.³⁹⁶

Miniaturní je bílá holubice sklánějící v letu nepřírozeně krk dolů a v zobáku držící zelenou ratolest.³⁹⁷

Podobně je na tom holubice v letu držící v zobáčku zelenou ratolest s červeno-žlutým poupětem.³⁹⁸

Další kresba se liší tím, že holubice je ve stejné pozici, ale pod ratolestí, kterou drží v zobáku, jsou na zlato-červené knize položeny zelené listy a dvě červená srdce.³⁹⁹

Další variantou je holubice letící k malému červenému ptáčku, kolem kterého je žluté pozadí.⁴⁰⁰

Poslední variantou je letící holubice bez ratolesti.⁴⁰¹

2) Beránek

Beránek symbolizuje nevinnost, pokoru a věřící. Beránek Boží představuje Krista. Je znázorňován s **křížem, se zapečetěnou knihou,**⁴⁰² která se váže k biblické knize Zjevení, a také s vítěznou korouhví.⁴⁰³

Beránek Boží se zlatou svatozáří kolem hlavy, nese červený prapor s bílým křížem uprostřed.⁴⁰⁴

Propracovanější je ležící Beránek Boží kde leží na červeno-modré knize (Bibli) se dvěma zlatými zámky. Pod knihou je na trávě položen velký černý kříž. Vedle něho roste strom.⁴⁰⁵

³⁹⁵ Vztahuje se k Modlitbám ranním. [*Ms-157*], fol. 7v.

³⁹⁶ Vztahuje se k Modlitbě po přijímání. [*Ms-195*], fol. 48v.

³⁹⁷ Vztahuje se k Modlitbám při oběti mše svaté. [*Ms-186*], pag. 25.

³⁹⁸ Vztahuje se k Modlitbám před svatým přijímáním. Tamtéž, pag. 43.

³⁹⁹ Vztahuje se k Modlitbám po svatém přijímání. Tamtéž, pag. 49.

⁴⁰⁰ Vztahuje se k Modlitbám o umučení Krista Pána. Tamtéž, pag. 58.

⁴⁰¹ Vztahuje se k Modlitbě k Bohu. Tamtéž, pag. 69.

⁴⁰² G. HEINZ-MOHR, *Lexikon*, s. 32-33.

⁴⁰³ J. ROYT, *Slovník*, s. 155.

⁴⁰⁴ Vztahuje se k Modlitbám při mši svaté. [*Ms-13*], pag. 56.

⁴⁰⁵ Vztahuje se k Modlitbě ranní. [*Ms-195*], fol. 6v.

3) Pelikán

Pelikán symbolizuje vzkříšeného Krista. Pelikán přitom krmí mláďata (věřící na poušti) vlastní krví.⁴⁰⁶ Vyjadřuje tím otcovskou lásku a sebeobětování.⁴⁰⁷

Dvě kresby pelikána se na první pohled odlišují kvalitou zpracování. Bílý pelikán s roztaženými křídly se skloněnou hlavou shlíží dolů na pět mláďat. Ta jsou seřazena kolem něho a vzhlížejí na jeho krvácející srdce. Pelikána a mláďata obtáčí modrá trnová koruna, která tvoří hnízdo. Kolem ní je naznačená zelená tráva. Nad pelikánem na obláčku stojí zlato-červený kalich s hostií obklopenou pozlacenou svatozáří. Pod kresbou na světle růžovém pozadí je tento text: „*Tak jako pelikán na poušti činí tam: tak já též podávám tělo a krev mou vám.*“⁴⁰⁸

Druhá kresba pelikána je prostší. V horní části stránky na fialovém obláčku stojí červeno-zlatý kalich s hostií, za kterou je fialové pozadí, z něhož vycházejí paprsky. Ve spodní části stránky na zelené louce v zelené trnové koruně bílý pelikán s roztaženými křídly sklání hlavu a zobákem ukazuje na své srdce, ze kterého stékají pramínky krve. K nim vzhlíží čtyři malá mláďata, jež pelikána obklopují. Pod kresbou, na fialovém pozadí, je stejný text jako v předchozím případě.⁴⁰⁹

4.3 Krajina

Krajina byla též oblíbeným tématem v modlitebních knihách. Často se v ní vyskytují architektonické prvky. Do kresby krajiny mohou být však zakomponovány i předměty. Prvním z nich je **kadidelnice** neboli nádoba na řetízcích se žhavými uhlíky ke spalování kadidla.⁴¹⁰ Druhým je **planoucí srdce**, které je symbolem nebeské i pozemské lásky a víry.⁴¹¹

Na první kresbě krajiny vidíme kostel nebo klášter, napravo od něho louku, strom a zapadající slunce s obličejem. To vše obklopuje zvlněný zlatý rámečkem se zelenými trojlístky.⁴¹² V druhém případě se jedná o pěkně stylizovaný hrad v krajině. Napravo roste vysoký strom, v pozadí les a to vše pozoruje na nebi Boží oko se zlatými paprsky.⁴¹³

⁴⁰⁶ J. ROYT, *Slovník*, s. 131.

⁴⁰⁷ G. HEINZ-MOHR, *Lexikon*, s. 201.

⁴⁰⁸ Vztahuje se k Modlitbám před svatým přijímáním. [Ms-30], pag. 41.

⁴⁰⁹ Vztahuje se k Modlitbám před svatým přijímáním. [Ms-186], pag. 39.

⁴¹⁰ <http://farnostsuchdol.eu/litslovník.html> [cit. ze dne 17. 3. 2015]

⁴¹¹ G. HEINZ-MOHR, *Lexikon*, s. 243.

⁴¹² Vztahuje se k Modlitbám při mši svaté. [Ms-13], pag. 23.

⁴¹³ Vztahuje se k Modlitbám při mši svaté. Tamtéž, pag. 43.

Romantickým dojmem působí zřícenina hradu stojící na skále, ke kterému vede most. Kolem dokola je lesnatá krajina v pozadí se dvěma kopci.⁴¹⁴

Titulní stranu modlitební knihy tvoří celostránková kresba. V dolní části je napsán název knihy „*Zápal lásky Boží*.“ Na zelené louce vlevo od zeleného stromu se nachází kulatá zelená kadidelnice se zlato-červenou páskou po obvodu, s řetězem zdviženým vzhůru. Ten je za polovinou roztržen a zbytek zavěšen za červené okřídlené srdce se zelenými rozepjatými křídly. Šlehaří z něho tři velké zlato-červené plameny. Srdce je přepásáno zlatým páskem a dokola obklopeno fialovými mraky. Z mraku vpravo vyčnívá natažená ruka, držící zlato-červenou korunu s paprsky kolem. Chystá se korunovat planoucí srdce. Nad korunou je na ozdobné zlato-červené stuze latinský nápis: „*Veni Coronaberis*.“⁴¹⁵

4.4 Nápis

Nápis nebývají složité. Jsou vysvětleny u pojmu Kristus. Nejčastěji vyjadřují zkratku IHS.

Prvním je zlato-červený nápis IHS se zlato-červenými paprsky kolem. Nad písmenem „h“ stojí kříž, pozadí tvoří mraky.⁴¹⁶

Nápis IHS může být i součástí krajiny. Vlevo je patrná část stavby. Jedná se o bránu s cimbuřím a domy. V pozadí rostou čtyři stromy a uprostřed se vypínají dva kopce. Vpravo roste vysoký strom. Nad kopcem se nachází hořící srdce s křídly a nad ním paprsky orámovaný nápis IHS. Nad písmenem „h“ je opět kříž a kolem mraky.⁴¹⁷

Jinou podobu má nápis IHS situovaný mezi dvě zkřížené zelené ratolesti vyrůstající ze zlato-červené koruny. Nad písmenem „h“ je velký kříž a pod písmenem malé červené planoucí srdce. Nápis zdobí velká černá svatozář.⁴¹⁸

Naposledy se nápis IHS objevuje ve složitějším provedení. Tmavě modrá kotva nese ve svém středu bílé srdce, které je otočeno zelenou trnovou korunou. V horní části z něho šlehaří zlato-červené plamínky. Za srdcem se kříží dvě zelené ratolesti s dvěma bílými květy se žlutým středem. V pozadí za plamínky stojí hnědý kříž, uprostřed kterého je zavěšen zelený věnec s červenými, zlatými a modrými květy.

⁴¹⁴ Vztahuje se k Modlitbám po přijímání. Tamtéž, pag. 91.

⁴¹⁵ „*Pojď, budeš korunována*.“ [Ms-186], pag. 1.

⁴¹⁶ Vztahuje se k Modlitbě při mši svaté. [Ms-13], pag. 44.

⁴¹⁷ Vztahuje se k Modlitbám po svaté zpovědi. Tamtéž, pag. 78.

⁴¹⁸ Vztahuje se k Modlitbám ranním. [Ms-186], pag. 4.

Uprostřed v bílém kolečku stojí zlatý nápis: IHS, opět nad „h“ kříž. Kolem kříže je velká zlatá svatozář s černými paprsky.⁴¹⁹

Vyskytuje se tu i zlato-červený nápis „*Maria*“ s paprsky na modrém pozadí.⁴²⁰

Opravdu miniaturní nadpis je součástí maličkého zlato-zeleného rovnítka, na které navazuje zelený půlkruh s drobnými písmenky „*F.S*“, znamenající jméno písaře Františka Sítka.⁴²¹

Litery „*F:S*.“ nalezneme i mezi dvěma zelenými ratolestmi svázanými fialovou mašlí. Pravá ratolest má špičaté listy, levá zaoblené s fialovými bobulkami.⁴²²

Zlatou korunu zastřešuje písmeno „*M*“, znamenající Maria. Po stranách je zdobení zelenými větvíčkami.⁴²³

Zajímavý je erb s textem. Na fialovém poli spočívá bílý text: „*Tuto zpomeň na toho, kdo to psal A.*“ Text pokračuje nadpisem Modli se Otče náš. Po stranách vyčnívají dva zelené lístky.⁴²⁴

Dalším nápisem, tentokrát neobjasněným, jsou uprostřed zeleného věnce ve dvou řádcích zlaté litery: „*E S/M S.*“⁴²⁵

Jediná zlato-červená litera „*A*“ tvoří též nápis. Znamená nejspíše slovo Amen. Svírají ji dvě zkřížené zelené ratolesti. Ratolest vpravo má dlouhé špičaté listy, ratolest vlevo je má širší a zaoblenější s třemi modrými bobulkami. Obě ratolesti spojuje červená květina s modrým středem.⁴²⁶

4.5 Předměty

1) Kalich

Kalich má několik významů, buď je symbolem člověka, který čeká na to, až bude naplněn Bohem nebo symbolem lidského údělu, který může mít buď podobu

⁴¹⁹ Vztahuje se k Modlitbě při gloria. [*Ms-195*], fol. 11r.

⁴²⁰ Vztahuje se k Litanii loretánské. [*Ms-13*], pag. 93.

⁴²¹ Vztahuje se k Modlitbě k Bohu. [*Ms-195*], fol. 16r.

⁴²² Vztahuje se k Prosbě. Tamtéž, fol. 15r.

⁴²³ Vztahuje se k Modlitbám večerním, [*Ms-13*], pag. 120.

⁴²⁴ Vztahuje se k Památce za mrtvé. [*Ms-195*], fol. 33v.

⁴²⁵ Vztahuje se k Modlitbě ke svatému Františku. Tamtéž, fol. 74r.

⁴²⁶ Vztahuje se k Modlitbám k Panně Marii. Tamtéž, fol. 79v.

hněvu a trestu nebo požehnání.⁴²⁷ **Hrozny vína** symbolizují Krista a eucharistický dar krve.⁴²⁸ **Hostie** znamená v eucharistii chléb neboli tělo Kristovo.⁴²⁹

Zlatý kalich stojící na fialové desce se zlatou svatozáří je součástí stočeného zeleného vavřínového věnce.⁴³⁰

Kalich nebývá vyobrazen jen osamocený, nýbrž s dalším předmětem, např. ve zlatém kalichu leží modrý hrozen vína s lístečky.⁴³¹

Nebo je nad ním hostie s nápisem IHS, přičemž nad písmenem „h“ je křížek. Kolem jsou zlaté paprsky na modrém pozadí.⁴³²

Kromě kalichu se objevuje i modrá nádoba s uchy. V ní leží dva hrozny bílého vína, uprostřed růže a trojlístky.⁴³³

2) arma Christi

Pojem arma Christi můžeme chápat pro nástroje utrpení Krista nebo jakési jeho erbovní znaky. Mezi tyto nástroje patří: hřeby z kříže, nápis na kříži, trnová koruna, rákosová **hůl**, **houba** namočená v octě, **kopí**, Jidášových **třicet stříbrných**, které se sypou z měšce, Malchovo ucho a **lucerna**, meč, **kohout**, plivající hlava, ruka bijící Krista do tváře, **vodní nádržka pro Pilátovo mytí rukou**, Veroničina rouška, Kristův spodní šat, **kostky** vojáků, **kladivo** na hřeby, **žebřík** a **lněná plátna** pro snímání z kříže.⁴³⁴ Patří sem i další předměty vyobrazené v modlitbě jako provaz, metla, pouta, kleště, řetěz.

Jednu z variant, jak arma Christi může vypadat, nabízí následující kresba. Na zlato-červené desce stojí stříbrná tabulka s nápisem na světle červeném pozadí: „*To číňte na mou památku.*“ Na ní je posazena modrá trnová koruna, která obtáčí velký zlato-červený kříž protínající tabulku a končící pod deskou. Po pravé straně kříže je umístěno kopí, provaz se smyčkou, zlato-červený kohout, červený váček (s Jidášovými třiceti stříbrnými penězi), metla a pod ní stříbrná konvička na tácu s nekvašeným chlebem. Po levé straně je nástavec, na jehož konci je houba (s octem), vedle ní rákosová hůl, kohout, pod ní tři zlaté hrací kostky. Dvě jsou umístěny dole (levá nese číslo pět, pravá číslo čtyři), vrchní nese číslo šest. Nalevo

⁴²⁷ G. HEINZ-MOHR, *Lexikon*, s. 92-93.

⁴²⁸ J. ROYT, *Slovník*, s. 106-108.

⁴²⁹ G. HEINZ-MOHR, *Lexikon*, s. 57.

⁴³⁰ Vztahuje se k Modlitbám při mši svaté. [Ms-195], fol. 7r.

⁴³¹ Vztahuje se k Modlitbám při mši svaté. [Ms-13], pag. 64.

⁴³² Vztahuje se k Modlitbám po přijímání. Tamtéž, pag. 87.

⁴³³ Vztahuje se k Písním ke mši svaté. Tamtéž, pag. 116.

⁴³⁴ G. HEINZ-MOHR, *Lexikon*, s. 171.

od nich je lampa se svící uprostřed. Pod deskou je vidět zmíněná spodní část kříže a překřížené nástavce kopí a houby. Kolem nich vyrůstají směrem dolů listy, jež jsou provlečeny pouty.⁴³⁵

Jednodušší kompozice je tvořena hnědou policí s červenými hranami a prostřední částí zdobenou třemi fialovými otvory. Ve zlato-červené tabulce na fialovém pozadí je opět text: „*Toto číňte na mou památku, Mat:*“. Na tabulce je posazena zelená trnová koruna a z ní vystupuje velký zlatý kříž. Na pravé straně od kříže je kladivo, kopí, váček, kohout, metla a lucerna s hořící svící. Na levé straně jsou kleště, houba na ocet, bič, hůl, tři hrací kostky a konvička s podtáckem. Pod policí jsou zelená pouta, každá na jedné straně, jimiž je provlečen zelený řetěz.⁴³⁶

Trochu jinak je uspořádaná další arma Christi. Základem je hnědý kříž se zeleným věncem s červenými puntíky a nápisem INRI na bílé tabulce, orámované modře. Vprostřed kříže je seskupeno mnoho předmětů, které se protínají např. žebřík, kopí, násada s houbou na ocet a žluč, kleště, kladivo, metla a modré plátno.⁴³⁷

3) Oltář

Kresba oltáře je v obou následujících případech propracovaná do detailů a složitá. Oltář v barvě zelené, červené a růžové zdobí po stranách čtyři bílé svíce na stříbrném stojanu, zdobené červenou mašlí se zlato-červenými trásněmi. Na desce oltáře leží v rozích dva polštářky. Pod schránou stojí zlato-červeně orámovaná tabulka s třemi odstavci naznačeného textu. Schrána je po stranách zdobena dvěma korintskými bílými sloupy se zlato-červenými hlavicemi. Uprostřed ve výklenku se nachází socha/obraz ukřižovaného Ježíše Krista. Nad výklenkem nad římsou stojí na pravé i levé straně rozsvícené bílé svíce na stříbrném stojanu, též zdobené červenou mašlí. Uprostřed nich se nachází zlato-červená monstrance s hostií uprostřed. K oltáři vedou dva zlaté schody, růžová podlaha je pouze naznačena.⁴³⁸

K oltáři vedou tři hnědé schody. Oltářní deska není vidět. Obraz či socha Krista na zeleném pozadí je větší. Svíce pod monstrancí podpírají dvě zelené větve.

⁴³⁵ Vztahuje se k Modlitbám při oběti mše svaté. [Ms-30], pag. 12.

⁴³⁶ Vztahuje se k Modlitbám při oběti mše svaté. [Ms-186], pag. 12.

⁴³⁷ Vztahuje se k Pozdravení pěti ran Kristových. [Ms-195], fol. 64v.

⁴³⁸ Vztahuje se k Modlitbám při oběti mše svaté. [Ms-30], pag. 11.

Zadní prostor vyplňuje fialový retábl se dvěma zlato-červenými výklenky po stranách.⁴³⁹

4) Desky Desatera

Desky Desatera získal Mojžíš na hoře Sinaj od Boha. Obsahují Deset Božích přikázání (Exodus 24:12-18).⁴⁴⁰

Jedná se o dvě modře orámované desky, na levé jsou na světle růžovém pozadí římské číslice: I, II, III. Na pravé od III.-X. Nad nimi visí červený závěs se zlatými třásněmi. Desatero podpírá zlato-červená papežská koruna - tiára. Po stranách z ní vycházejí zeleno-červené stuhy se zlato-červenými třásněmi. Na stuhách jsou zavěšena stříbrná pouta. Dotýkají se zlato-červené římsy, pod kterou je nápis na světle růžovém podkladu: „*Přijmětež Ducha Svatého, kterýmžkoli odpustíte hříchy, odpuštějít se jim a kterýmž zadržíte, zadržené jsou jim. Jan XX 22. 23.*“⁴⁴¹

Druhá kresba je odlišná barvou tiáry, zeleno-zlatou. Desky Desatera drží dva andělé. Vlevo polonahý anděl zavinutý do zeleného roucha s dlouhými světlými vlasy a červenými křídly. Vpravo též polonahý anděl zavinutý do červeného roucha s jedním zeleným křídlem. Text je shodný: „*Přijměte Ducha Svatého, kterýmkoli odpustíte hříchy, odpuštějít se jim a kterým zadržíte, zadrženy jsou jim. U S: Jana 20 Kp 22, 23 v.*“ Baldachýn chybí.⁴⁴²

5) Kniha/listina

Kniha symbolizuje „Knihu života“, symbol Božího tajemství.⁴⁴³ **Hrábě, rýč a zelenina** v tomto kontextu souvisejí s benediktýnským heslem *Ora et labora*.⁴⁴⁴

Jedná se o rozevřenou knihu se zlato-červenou ořízkou. Na levé straně najdeme text: „*ora et labore*“ (podtrženo), pod ním „*Modli se a Pracuj*“ s miniaturní holubicí v letu. Na pravé straně je text: „*Bethe und arbeits*“ (podtrženo) a text v jidiš. Za knihou je umístěn kolmo rýč s násadou v horní části knihy. Vodorovně jsou za knihou umístěny zlato-červené hrábě. U levé stránky knihy vyčnívají zelené lístečky, může se jednat např. o pórek, jelikož druhý konec vystupuje za pravou stranou knihy a je bílý.⁴⁴⁵

⁴³⁹ Vztahuje se k Modlitbám při oběti mše svaté. [Ms-186], pag. 11.

⁴⁴⁰ J. ROYT, *Slovník*, s. 157.

⁴⁴¹ Vztahuje se k Modlitbám před svatou zpovědí. [Ms-30], pag. 29.

⁴⁴² Vztahuje se k Modlitbám před svatou zpovědí. [Ms-186], pag. 27.

⁴⁴³ G. HEINZ-MOHR, *Lexikon*, s. 99.

⁴⁴⁴ V. SCHAUBER-H. M. SCHINDLER, *Rok*, s. 346.

⁴⁴⁵ Vztahuje se k Modlitbám večerním, [Ms-186], pag. 85.

Kresba listiny je popsána takto. Na bílé otevřené listině je psána dedikace od písaře. Za listinou je umístěn velký bílý brk, jehož hrot je černý a nachází se pod pravým dolním okrajem listiny.⁴⁴⁶

4.6 Květiny

Růže je symbolem milosti, nevinnosti, mučednictví a atributem Panny Marie.⁴⁴⁷ Vystupuje i jako symbol Krista, jelikož její červená barva připomíná krev.⁴⁴⁸ **Tulipán** představuje rozmařilý život.⁴⁴⁹ Symbolizuje i milost a nestálost zemských věcí a marnost.⁴⁵⁰ **Slunečnice** vyjadřuje velkou oddanost.⁴⁵¹ Lze ji interpretovat i jako květinu obracející se ke světlu jako duši ke Kristu.⁴⁵² **Bodlák** má negativní konotaci, symbolizuje Kristovo utrpení.⁴⁵³ **Trojlístek – jetel** je symbolem Svaté Trojice.⁴⁵⁴ **Ratolest** (palmová) je znamením spásy a úcty ke králi nebo vítězi. Olivová ratolest spjatá s holubicí oznamovala konec potopy.⁴⁵⁵ **Rozrazil** má přinášet štěstí. Je spojován s pojmem „*Christus unica medicina*.“⁴⁵⁶ Lípa není v ikonografii zastoupena.

Květinové motivy tvoří převážně nezbytnou výzdobu modlitebních knih. Je však důležité zmínit, že se malíři nesnažili věrně napodobit realitu, ale spíše se nechali vést fantazií. Proto je těžké jednotlivé druhy květin identifikovat. Z rozpoznatelných květin je to např. růže, tulipán, slunečnice,⁴⁵⁷ rozrazil,⁴⁵⁸ bodlák.⁴⁵⁹ Často se objevují trojlístky, větvičky či ratolesti⁴⁶⁰ nebo lipové listy.⁴⁶¹

V malém počtu, ale přeci, jsou nakreslené stromy. Nelze je druhově až najeden jehličnan rozlišit, jelikož bývají fantaskně ztvárněny např. s různě barevnými korunami.⁴⁶²

⁴⁴⁶ Tamtéž, pag. 86.

⁴⁴⁷ L. IMPELLUSO, *Natura*, s. 118.

⁴⁴⁸ J. ROYT, *Slovník*, s. 92.

⁴⁴⁹ Tamtéž, *Slovník*, s. 93.

⁴⁵⁰ L. IMPELLUSO, *Natura*, s. 82.

⁴⁵¹ Tamtéž, s. 106.

⁴⁵² J. ROYT, *Slovník*, s. 92.

⁴⁵³ Tamtéž, s. 83.

⁴⁵⁴ Tamtéž, s. 84.

⁴⁵⁵ G. HEINZ-MOHR, *Lexikon*, s. 219.

⁴⁵⁶ „*Kristus, jediný lék*.“ J. ROYT, *Slovník*, s. 90.

⁴⁵⁷ [Ms-13], pag. 12.

⁴⁵⁸ Tamtéž, pag. 41.

⁴⁵⁹ [Ms-195], fol. 21r.

⁴⁶⁰ [Ms-13], pag. 113.

⁴⁶¹ [Ms-157], fol. 6v.

⁴⁶² Tamtéž, fol. 14v, jehličnan fol. 15v.

Shrnutí zjištěných poznatků

Po výtvarné stránce jsou modlitební knihy velmi bohaté na akvarelové kresby a květinové motivy.

Je třeba říci, že osoby bývají vyobrazeny buď osamoceně, nebo jsou znázorněny maximálně po dvou. Kresby mohou být celostránkové nebo zabírat pouze část stránky. Květiny oživují a zpestřují modlitby. V drtivé většině tvoří shluky, jen minimálně jsou nakresleny osamocené. Z mnoha vyobrazení je patrné, že autoři byli ovlivněni uměleckými slohy, především barokem a romantismem. Z velké části neusilovali o vyjádření realistické podoby určité věci či osob, nýbrž o symboličnost nebo přibližný vzhled.

Úroveň kvality provedení se v knihách liší. Výrazně lidovou tvorbou vyniká [Ms-157]. Akvarelové kresby zde nejsou tak propracované jako v ostatních případech. Písař si nedával mnohdy záležet a předkreslený obrázek často přetahoval akvarelem nebo pochybil a místo výrazně zamaloval.⁴⁶³

Nejpodobnější si jsou modlitební knihy [Ms-30] a [Ms-186]. Výzdoba v obou případech je téměř shodná a i motivy v nich obsažené jsou až na výjimky shodné. Úroveň kreseb je vyšší než v předchozím případě, jelikož jsou velice zdařilé, propracované do detailů, což vypovídá o tom, že jejich autor byl umělec.

Modlitební kniha [Ms-13] působí prostším dojmem, jelikož neoplývá množstvím kreseb.

Modlitební kniha [Ms-195] nad ostatní vyniká jak zdobenou vazbou, kvalitním papírem i nadpisy modliteb, tak především vysoce zdařilými a do nejmenších detailů provedenými kresbami.

Z rozboru vyplývá, že nejčastěji vyobrazovanou postavou je Kristus. Mnohokrát se setkáváme s rozmanitými nápisy, svatými a zvířaty. Nechybějí ani různé předměty. Všechny tyto prvky si malíř nevybral náhodně, jelikož jsou spjaty s biblickými postavami, příběhy a náboženstvím. Část květinových motivů s sebou přináší skrytou symboliku vážící se opět k náboženství. Vedle nich se vyskytují jak rostliny, tak stromy nepřinášející žádné poselství. Slouží spíše jako doplněk. Na první pohled je na nich patrný vliv lidového umění.

⁴⁶³ [MS 157], fol. 8v.

5. Tabulkový rozbor

<i>inv. č. LI/LA-11 (Ms-13)</i> Modlitby katolické pro osobu ženského pohlaví, které se v nich vynacházejí.			
Název modliteb		Incipit	Rozsah-pag.
Modlitby ranní			
1	Když se ze sna probudíš, vstávaje takto, rci	Ve jménu Boha Otce, kterýž mne stvořil i Syna, kterýž mne předrahou krví svou vykoupil i Ducha Svatého, kterýž mne svou milostí posvětil, vstávám	4-5
2	Když se oblíkáš	Dejž mi, ó nejdobrotivější Bože, tak oblécti Pána J[ežíše] Krista, aby duch jeho, milost, život i mravy při mne vždy nalezené byly	5
3	Když se umýváš	Obmej mne, Pane, od nepravosti mé krví Tvou, ó Kriste! Smaž poskvrny mé duše mé	6
4	Kleknouc na kolena, učiň kříž a modli se takto	Ježíš Nazaretský, král židovský, tento nápis vítězný ostříhej mne od náhlé a nenadálé smrti i ode všeho zlého	6-8
5	⁴⁶⁴	Pokoj Pána našeho J[ežíše] Krista, moc nejsvětějšího umučení jeho, znamení Svatého Kříže, nepoškrvněná čistota blahoslavené Rodičky Boží, Marie Panny	9-10
6	Poroučení se k Panně Marii	Ó paní má, svatá Maria! Tebe já dnes za svou Matku orodovnici a opatrovnici zvoluji	10-12
Modlitby při mši sv[até]			

⁴⁶⁴ Zjevení 5:5.

7	Způsob slyšení mše svaté ⁴⁶⁵	Vejdá do chrámu Páně, pokrop se svčcenou vodou a řekni takto: Pokropíš mne, Pane, yzopem a očištěná budu, obmeješ mne a nad sněh bělejší budu ⁴⁶⁶	12-13
8	Modlitba počáteční	Nejmilostivější Bože! Prosím Tvé svaté milosti, odejmi ode mne všechny nepravosti mé, abych do svatyně svatých	13
9	Když kněz oltář jbá[?] a jde. Tajemství: Kristus před umučením jde s učedníky do zahrady.	Ó nejvyšší a nejmocnější Bože! Obětují Tvé Božské velebnosti dnešní a všechny mše svaté po všem světě	18-23
10	Když kněz na horu vstupuj[e]. Tajemství: Kristus od modlení jde vstříc Židům	Bože, Vykupiteli můj, poněvadž si ty pro spasení mé, sám sebe v ruce nepřátel dobrovolně odevzdal	24-25
11	Když kněz říká Gloria. Tajemství: Anjelové za tajemství[!] lidského vykoupění chválu Bohu vzdávají	Velebím, chválím a klaním se Tobě, Kriste, žes skrze svatou smrt Tvou vykoupiti ráčil svět od hříchův	25-27
12	Když kněz oltář jbá [?]. Tajemství: Pána J[ežíše], od Jidáše políbením zrazeného, vedou do města	Vyslyš prosím, Pane, pokorné p[r]osby naše a vzývajícím Tebe odpusť hříchy.	27-28
13	Když kněz epištolu čte. Tajemství: Pán Je[žíš] před biskupy kněžskými křivě obžalován, od Petra zapřen	Věčná pravdo, Kriste Ježíši, z falešného učení křivě stíhaný a rouhačem od Kajfáše nazvaný	29-30
14	Když kněz evangelium čte. Tajemství: Židé opět na Krista před Pilátem žalují	Nejsvětější Ježíši, k pohanskému soudci neprávě vydaný, od falešného světka a úst lstivě pohaněný, děkuji Tobě, že si mne v temnostech pohanských	30
15		[...] ⁴⁶⁷ nepochybují o tom, co Ty, neomylná pravdo, skrz choti Tvou, církev katolickou, věřiti poroučíš	33-35

⁴⁶⁵ Písař nad horním rámcem uvedl chybně název „Modlitby ranní“, přičemž správně modlitba patří do skupiny modliteb při mši svaté.

⁴⁶⁶ Žalm 51:9.

⁴⁶⁷ Počátek modlitby chybí.

16	Když kněz kalich odkrývá a hostii s vínem obětuje. Tajemství: Krista z šatův svlácejí, bičují, korunuji	Ježíši, Spasiteli můj! Skrze ten hojný krve přesvaté[!] potok, který při bičování ze svatého těla tekl a skrze ty nevymluvné bolesti, kteréš při korunování trpěl, žádám Tě, zprošť mne trápení	36-37
17	Když kněz potajmo se modlí. Tajemství: Kristus, Beránek tichý, stojí před soudnou stolicí, neotvíraje ústa svá, když ho Pilát na smrt	Bože, jenž si Syna Tvého za nás na smrt vydal, zhlad' ve mne, cokoli by na mne ortel věčné smrti uvaliti pak Tvému Synu příčinu	38-39
18	Když kněz snižený Sanktus říká. Tajemství: Kristus na místo popravní pod křížem klesá	Otče milostivý! Otče dobrotivý! Tebe skrze Pána Ježíše Krista, milého Syna, žádáme, když si jemu neodpustil pro nás	39-40
19	Když kněz v mlčení živě přijímá. Tajemství[!]: Pán Ježíš mluví na cestu k ženám, aby neplakaly nad ním, ale nad syny svými	Všemohoucí, věčný, nebeský Otče! Tvé milosti pokorně žádáme, vzhlédni okem svého milosrdenství na nás v plačtivém oudolí pozůstávající	41-43
20	Při pozdvihování těla Pá[ně]. Tajemství: Kristus s křížem pozdvižený	Zdrávo buď pravé Tělo Pána našeho, Ježíše Krista, mocí Ducha Svatého v životě panenském způsobené, pro nás [k] dřevu kříže přibité ⁴⁶⁸	44-45
21	Když kněz kalich pozdvihuje. Tajemství: Při vyzdvižený[!] a mocí do země vražený[!] kříže, rány Kristové obnovené krev vyprejšťily.	Zdráva buď pravá a živá Krev mého Spasitele, za mne hříšnou nevinně vycezená. Očisť mne krví svou ode všeho zlého hříchu	46-47
22	Když kněz ruce roztahuje. Tajemství: Kristus na kříži tři hodiny s rozpatýma rukami visel	Ó Pane Ježíši Kriste! Ty si na Svatém Kříži ruce Tvé vztáhl, abys ukázal, jak ochotně chceš hříšnice na milost přijíti	47-49
23	Když kněz k políbení oltáře se snižuje. Tajemství: Pán Ježíš na kříži hlavu sklonil	Synu věčného Boha, kterýš neměl na kříži místa, kde bys hlavu Tvou přesvatou, trním zbodenou, pohodlně položil	49-50

⁴⁶⁸ Na konci modlitby je odkaz cap. 7 v. 70, který se nenachází v Písmu Svatém.

24	Když kněz připomínání mrtvých činí. Tajemství: Duše otců v předpekli z blízkého vysvobození se radují	Vykupiteli světa, jenž smrtí svou otcův v předpekli obveselil, potěš duše věrných mrtvých	50-51
25	Když kněz praví Nobis quóque pec[c]atoribus. Tajemství: Boha na pravici žádá, aby na něj Kristus spomněl v svém království	Bože dobrotivý, který nechceš smrti hříšníka a před žádným kajícím, byť i lotr byl, ráj nezavíráš	51-52
26	Když kněz hlasitě říká Peromma Secula Secu. Tajemství[!]: Kristus zvolav hlasem velikým, k Otci vypustil ducha	Pane, když dokonán bude čas života mého, poroučím duši mou v ruce Tvé	53-54
27	Agnus Dei. Tajemství: Setník i jiný[!] po smrti Kristově spatří vše divy, bítí se v prsa svá řkouce: Jistě Syn Boží byl tento ⁴⁶⁹	Pravý Mesiáši a Synu Boží, o jehož to Božství nikoliv nepochybují, aj, já s kajícími bítí se v hříšné srdce mé	55-56
28	Když kněz Tělo Boží přijímá. Tajemství: Tělo Páně, z kříže sňato, bylo do hrobu nového vloženo	Ó miláčku duše mé, Pane Je[žíši] Kriste! Obnov srdce mé, ať v něm libé odpočinutí najde Tělo Tvé. Ač pak nyní Tvého nejsvětějšího Těla	57-58
29	Když kněz kalich odkrývá. Tajemství: Kristus z mrtvých vstává, kámen hrobový anjel odvaluje		58
30	⁴⁷⁰	Slavný nad smrtí vítězí, Pane Ježíši! Ty si ne od jiného vzkříšení, ale Tvou vlastní mocí z mrtvých vstáti ráčil	61
31	Když kněz kalich zas přikrý[vá]. Tajemství: Po mrtvých vstání prostíradlo a roucho v hrobě zůstalo	Pane Ježíši, kterýžs prostíradlo, v němž zaobalené bylo Tělo Tvé, po vzkříšení v hrobě zanechal a oslavené Tělo novým bleskem slávy přiodil	62-63

⁴⁶⁹ Matouš 27:54

⁴⁷⁰ Písař nad horním rámcem uvedl chybně název „Modlitby ranní“, přičemž správně modlitba patří do skupiny modliteb při mši svaté.

32	Když kněz Dominus vobis následujícími modlitbami říká. Tajemství: Pán Ježíš ukázav se ženám i apoštolům pokoj jim zvěštuje, 40 dní s nimi obcuje	Ó Pane Ježíši, kterýž si po slavném vzkříšení ukážete se věrným, jich potěšiti ráčil. Ukaž nám tvář Tvou a zůstaň s námi	63-64
33	Když kněz požehnání dává. Tajemství: Kristus na hůře Olivetské daje učedníkům požehnání, k Otce se ubírá	Požehnej a ostříhej nás ode všeho zlého, všemohoucí a milosrdný Pán Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch Svätý, Amen.	65
34	Když se poslední evangelium čte. Tajem[ství], tajemství [!]: Po Nanebevstoupení Páně apoštolové evangelium rozhlašovali	Milosrdný Pane Ježíši, skrze Tvé přehořké umučení, zmrtvýchvstání a nanebevstoupení, které sme sobě při této oběti připomínali	65-67
35	Modlitba po mši svaté	Nevin[n]ý Beránku, Kriste Ježíši, za hříchy světa opět nebeskému Otci obětovaný	68-69
36	Kdybys z důležité příčiny mši slyšeti nemohla, říkej tuto modlitbu ⁴⁷¹	Ó nejmilejší Ježíši, poněvadž nyní, s jinšíma pobožnýma křesťany, mši svaté přítomna býti nemohu	69-70
Modlitby před zpovědí			
37	Modlitby před zpovědí za osvětlení Ducha Svatého před zpitováním svědomí	Ó Pane Ježíši Kriste! Jasné světlo světa, jenžto osvěcuješ všechny, kteří ve tmách smrti pozůstávají	70-71
38		Bože, kterýž všechno víš a všechno[!] tejnosti srdce poznáváš, ó milosrdný Otče, který kajícím srdcem nezhrzíš a smrti hříšnice nežádáš	71-73

⁴⁷¹ Patří též do modliteb po mši svaté.

39	Když již máš k zpovědi přistoupiti, takto říkej	Ó nejmilostivější Pane Ježíši Kriste! Prosím pokorně, abys ráčil očima svého nesmírného milosrdenství vzhlednouti na mě, bídnu hříšnici	73-74
40	Když do zpovědnice vstoupíš	Duchovní Otče, žádám za svaté požehnání, abyste mou zpověď vyslyšeti a mne roz[h]řešení dáti ráčil	74
41		Zpovídám se Pánu Bohu všemohoucímu, Panně Marii, jeho důst[oj]n[é] Matce, všem Božím svatým	75
42	Tu povídej a vyznej své hříchy, když tvé hříchy všechny vypovíš, zpověď takto zavři	Těch i všech hříchů mých vědomých i nevědomých srdečně lituji, že sem nimi Pána Boha všemohoucího, Stvořitele a Vykupitele mého rozhněvala	76-77
43		Bože, buď milostiv mne hříšné. Ježíši, Synu Davidův, smiluj se nade mnou, Ó Pane! Od Tvé tváře mne nezamítej	77
Modlitby po zpovědi			
44	Modlitby po svaté zpovědi	Děkuji Tobě, můj milosrdný Bože, žes mne bídnu a v hříších postiženou od věčné smrti zachoval	77-80
45	Tuto, jestli se státi může, vykonej uložené své pokání, na to rci takto	Budiž Ti prosím, ó Pane Je[žíši] Kriste, skrze přímluvu blahoslavené a neposkvrněné Pan[n]y Marie a všech milých Tvých svatých	80-82
Modlitby před přijímáním			
46	Horlivé soužení po Spasiteli svém.	Toužím po Tobě tisíckrát, žádám Tebe, ó milý Ježíši, ó kdy mne, Pane, navštívíš, kdy srdce mé obveselíš	83-84
Modlitby po přijímání			

47	Modlitba po svatém přijímání svatého Františka Serafinského ⁴⁷²	Ó veliký Bože a Pane můj, kdo si ty a kdo sem já. Ejhle, stojím zde před Tebou, Pane, jako chudá žebrákyně před bohatým a mocným Králem	84-86
48	Modlitba jiná	Nejdražší hoste můj, Kriste Ježíši! Nejsem hodna, abys navštívil srdce mé, ale sem žádostivá přítomnosti Tvé	87-89
49	Vroucná vzdechnutí, když čas přijímání se již přibližuje	Ejhle, ženich Tvůj přichází, vejdi vst[ř]íc duše má! Ó anjelové a svatý[!] Boží, vyjděte se mnou k přistání Boha mého	89-90
50	Když kněz říká Misereatur Omni.	Věřím silně, ó Pane a vyznávám, že Ty, tuto pod způsobem chleba, si Ježíš Kristus, Syn Boha živého	90-92
51		Duše Kristova, posvět' mne. Tělo Kristovo, spas mě. Krev Kristova, napoj mne. Voda z boku Kristového obmej mne	92
Letanie loretánská			
52	Letanie loretánská, takto	Kyrie eleison. Kriste, eleison. Kyrie eleison. Kriste, uslyš nás. Kriste, vyslyš nás. Otče z nebes Bože, smiluj se nad námi	93-96
Modlitby			
53	Modlitba	Pod ochranu Tvou utíkáme se, svatá Boží Rodičko, prosbami našimi nezhrzej v potřebách našich, ale ode všeho nebezpečství vysvobod' nás	97-98

⁴⁷² Písař horním rámcem, uvedl chybně název „Před přijímáním“, přičemž správně modlitba patří do skupiny modliteb po svatém přijímání.

Písňe při/ke mši sv[até]			
55	Píseň k nejsvětější Oběti z Nového zákona ⁴⁷³	Bože, před Tvou velebností na kolena padáme, zapal v srdcích s Tvou milostí, oheň lásky žádáme	99-100
56	Při gloria takto	Sláva budiž na výsosti, čest a díky vzdáváme, ó Bože, velebnosti a nám pokoj žádáme	100
57	Evangelium	Boží Slovo ukazuje do věčné slávy cestu, kdo to slyší a splňuje, běží k Božímu místu	100-111
58	Při krédo	V jednoho Boha věříme, Otce všemohoucího, Stvořitele nebe, země i v Krista, Syna jeho	111
59	Při obětování	Přijmiž tu oběť, ó Pane, skrze ruce duchovní, kterou nyní podáváme a která se promění	111-113
60	Sanktus	Svatý, svatý, Bůh náš svatý, jenž jest sabaoth[?] i nazván Otec i Syn i Duch Svátý od věčnosti mocný Pán	113
61	Pozdvihování	Serafíny[!], lásky plný[!], dolů z nebe stupujte, Boha svého s námi nyní v svátosti zvelebujte	113-115
62	Přijímání	Ó Ježíši, nejsem hoden, bys ráčil přijít ke mne, však nicméně jen rci slovem a jistě uzdravíš mne	115-116
63	K požehnání kněžskému	Bože, požehnej nás všechny, bychme v lásce trvali, s tou milostí chléb anjelský, vždy hodně přijímali	117
Modlitby večerní			

⁴⁷³ Lukáš 22:19.

64	Modlitba večerní	Vím, ó můj Bože, že zde a všude přítomen si v nehlubší pokoře se klaním Tvé nejvyšší velebnosti	118-119
65	Modlitba večerní	Ó můj Bože, jenž mě od maličkosti živíš a opatruješ, nejsem hodna milosrdenství Tvého	119-120

inv. č. LI/LA-1038/1 (Ms-30) <i>Modlitby při oběti mše svaté</i>			
Název modliteb		Incipit	Rozsah-pag.
Modlitby při oběti mše svaté			
1	Modlitby při oběti m[še] [svaté]	Obětují Tobě, ó Bože můj, dnešní a všechny mše svaté po všem světě	12-14
2	Gloria	Sláva buď na výsostech Bohu a na zemi pokoj lidem dobré vůle. Chválíme Tebe, klaníme se Tobě, slavíme Tebe, díky vzdáváme Tobě	15-16
3	Při evangelium ⁴⁷⁴	Pane Ježíši Kriste, líbám tyto svaté[!] slova, kteréž jsi skrze Ducha Svatého nám vyjeviti ráčil, řkouce	17-18
4	K obětování	Hospodine všemohoucí, ó Bože můj! Přijmi, poníženě žádám, tuto oběť z rukou kněžských Tobě obětovanou	18-19
5	Sanktus	Otče Bože Svátý! Synu Boží Svátý! Utěšiteli Duchu Svátý! Plná jsou nebesa i země slávy Tvé	20
6	Při pozdvihování	Pane a Bože můj, Ježíši, Synu Davidův! Kriste, Synu Boha živého! Klaním se Tobě, Tebe miluji a věřím, že v této velebné svátosti skutečně přítomen jsi	21-23
7	Agnus	Beránku Boží, jenž snímáš hříchy světa ⁴⁷⁵ , smiluj se nad námi	24
Modlitba při svatém přijímání			
8	Při přijímání	Ó svaté hodování, při kterémž se Ježíš Kristus požívá, zde se obnovuje památka jeho Umučení	25-26
Modlitby při oběti mše svaté			
9	Ku konci	Děkujem Tobě, ó Bože, že jsi nás při tom svatém tajemství přítomné byti nechal; propůjč, abychom jeho památku vždy zachovali	26-27
Modlitby před svatou zpovědí			

⁴⁷⁴ Jan 8:12.

⁴⁷⁵ Jan 1:29.

10	Modlitby před svatou zpovědí	Přijmetež Ducha Svatého, kterýmžkoli odpustíte hříchy, odpouštějí se jim a kterýmž zadržíte, zadržené jsou jim. ⁴⁷⁶	29-32
11	Jiná	Odříkám se satanáše i vší pejchy jeho i všech skutkův jeho	32-34
Modlitba po svaté zpovědi			
12	Modl[itba] po sv[até] zpovědi	Dobrořeč Pánu duše má, jenž Tobě všechny Tvé hříchy odpustil, všechny Tvé neduživosti uzdravil	35-39
Modlitby před svatým přijímáním			
13	Modlitby před svatým přijímáním	Pane Ježíši! Já věřím, ale přidej, co mi na víře schází. Já věřím, že jsi Ty v tom Nejsvětějším Tajemství přítomen	42-44
14	Jiná	Pane! Nejsem hoden, abys všel pod střechu mou. ⁴⁷⁷ Před Tebou skloněný uznávám mou nehodnost k Tobě přistoupiti	45-47
Modlitby po svatém přijímání			
15	Modlitby po sv[atém] přijímání	Ó duše má! Což odplatím Pánu za všechna dobrodiní, kteráž jsem od něho dosáhl?	48-52
16	Vzdechnutí	Duše Kristova, posvět' mne. Tělo Kristovo, spas mne. Krev Kristova, opoj mne. Voda z boku Kristového, obmej mě	52-53
Modlitby k Bohu Otci, Kristu a Nejsvětější Trojici			
17	Modlitba k Nejsvětější Trojici	Velebím, chválím a oslavuji Tě, ó Nejsvětější Trojice! V sjednocení té nejhodnější slávy, v které Bůh Otec v moci své Syna a Ducha Svatého ctí na věky	56-57
18	Modlitba umučení Krista Pána	Ó, Pane Ježíši Kriste, jenž si pro vykoupění světa narozen, obřezán, od Židů zavržen, od Jidáše zrádce s políbením zrazen	60-61
Litanie			

⁴⁷⁶ Jan 20:22-23.

⁴⁷⁷ Verš se vyskytuje 2x, poprvé jen půl verše, podruhé verš celý. Matouš 8:8.

19	Litanie o přeslaském jménu Pána Ježíše ⁴⁷⁸	Kyrie eleison. Kriste, eleison. Kyrie eleison. Ježíši, uslyš nás. Ježíši, vyslyš nás	64-71
Modlitby k Bohu Otci, Kristu a Nejsvětější Trojici			
20	Modlitba	Bože, kterýž jsi nejslavnější jméno Ježíše Krista, Syna Tvého, Pána našeho, učinil Tvým věrným velmi libé	72-73
Litanie			
21	Litanie k nejl[ahoslavenější] Panně Marii ⁴⁷⁹	Kyrie eleison. Kriste, eleison. Kyrie eleison. Kriste, uslyš ná[s]. Kriste, vyslyš nás	76-80
Modlitby ke svatým			
22	Modlitba	Pod Tvou ochranu se utíkáme, svatá Boží Rodičko! Nezamítej v potřebách proseb našich, ale od všelijakého nebezpečství zachovej nás vždycky	81-82
Příležitosti			
23	Modlitba v čas nebezpečné bouřky ⁴⁸⁰	Ježíš Kristus, Král slávy, přišel v pokoji + Bůh se vtělil + a Slovo tělem učiněno jest +	83-85
24	Modlitba v čas nebezpečství	Ó nejsvětější Pane Ježíši Kriste! Připomínám Tobě Tvoje nejsvětější člověčenství, které z nařízení Boha Otce od Ducha Svatého v životě	86-90
Modlitby ke svatým			
25	K sv[atému] anjelu strážci	Ó slavný svatý anjele, strážce můj, jenž jsi mě od hodiny mého narození k opatrování ustanovený	91-93
26	K sv[até] Anně	Ó přeblahoslavená matko, svatá Anno, která jsi obzvláštním řízením Božským, v starém a již sešlém věku, nejsvětější Rodičku Spasitele světa nám porodila	96-98
27	K sv[atému] Janu Nepomuc[kému]	Ó svatý Jene Nepomucký, od dětinství svého Pána a Krále slávy, věrný služebník	99-101

⁴⁷⁸ Jan 1:29.

⁴⁷⁹ Tamtéž.

⁴⁸⁰ Zjevení 5:5.

28	K sv[até] panně Barboře	Pane Bože všemohoucí, prosím, ať přimluva svaté panny a mučedlnice Tvé, Barbory, vždycky mi jest ku pomoci, abych náhle neumřel	104-105
29	Modlitba [k] kterémukoli svatému, neb svaté. K k [!] s[vatému] Janu Křtiteli	Ó svat[ý] Jene Křtiteli, neb N. N., skrz kterýžto orodování mne dobrotivý Bůh hned od hodiny křtu svatého s mnohými milostmi obdařiti ráčil	108-110
Modlitba večerní			
30	Modlitby večerní	Ó nejsladší srdce Pána našeho, Ježíše Krista! V Tobě zavírám a poroučím této noci tělo i duši mou	111-117
Modlitby k Bohu Otci, Kristu a Nejsvětější Trojici			
31	Za duše v očistci	Ó Pane Ježíši Kriste! Žádám Tebe skrze Tvou předrahou Krev, kterouž jsi pro spasení lidské vylíti ráčil	118-119

inv. č. LI/LA-9573 (Ms-157)			
Modlitby katolické s ranníma i večerníma modlitbama, při mši svaté, před i po zpovědi a přijímání, s rozličnými modlitbami a letaniema.			
Název modliteb		Incipit	Rozsah- fol.
Modlitby ranní			
1	Modlitby ranní, když ráno procitneš, nábožně rci	Požehnaná, Svatá a nerozdílná Trojice, jediný Bože + obhajuj mne dnes ode všech oukladů d'ábelských +	2r- 2 v
2	Vstávaje dále ve jméno Ot+ce i Sy+na i Ducha+Svatého, Amen ⁴⁸¹	Ve jménu Pána našeho Ježíše Krista vstávám, kterýž mne vykoupil krví svou předrahou	3r- 4 r
3	Poruč se Pánu Bohu a rci	Požehnání Boha Otce i Syna i Ducha Svatého, velebné Trojice a nerozdílné jednoty, budiž nade mnou	4v- 5 v
Modlitby k Bohu Otci, Kristu a Nejsvětější Trojici			
4	Jiná	Ó Svatý Bože! Nyní padám k nohám Tvé Boské[!] velebnosti, abych požehnání Tvé veliké přijal	6r-6v
Modlitby ke svatým			
5	K svatému anjeli strážci	Ó svatý anjele, strážce můj! Já Tobě dnes odevzdávám mé srdce, Ty obětuj jej Spasiteli mému, Pánu Ježíši	7r-7v
Modlitby k Bohu Otci, Kristu a Nejsvětější Trojici			
6	K Svaté Trojici	Ó nejsvětější a nejdůstojnější a na věky požehnaná, ó Nejsvětější Trojice	8r-8v
Modlitby ke svatým			
7	Modlitba k svatému Janu Nepomuckému	Orodovníče, svatý Jene: Přijmi modlitby naše, srdcem ko[!] Tobě konáme, chraň nás zde od hanby a zlé pověsti	9r-9v
8	Jiná	Ó zmužilý a mocný rytíři Boží, svatý Jene Nepomucký, který si nejináží[!] než jako pevná skála proti nezřízené krále Václava žádosti se postavil	10r-12r

⁴⁸¹ Zjevení 5:5.

Modlitby při mši svaté			
9	Modlitby při mši svaté: Když kněz intro[i]t říká	K Tobě, ó Bože a Pane můj, poz[d]vihuji duše mé, na Tebe se spoléhám, aniž se stiděti[!] budu	12v-13v
10	Kněz kyrie říká	Z hlubokosti své a z hříšnosti volám k Tobě, ó Bože, stidlivě[!] a zkroušeně vyznávám vinnu svou	14r-14v
11	Gloria	Buď chvála Bohu na výsostech, pokoj a spasení na zemi lidem dobré vůle	15r-15v
12	Při Dominus vobiscum	Pane Bože, rač mi dáti Tvou dobrotu poznati, kterou mě nehodně ukazuješ	16r-16v
13	Kněz epištolu říká	Ó všemohoucí a věčný Bože, kterýž si všecky věci z ničeho stvořil	17r-17v
14	Po epištole	Bože a Pane, vzhlédniž dolů z[e] stolice své svaté a pomni na mne hříšnou a na všecko křesťanstvo	18r
15	Modlitba při Aleluja	Budiž chvála Tobě i čest, Pane, Králi slávy, Ty si Stvořitel nebe i země, pomoz mne tam, kde sám přebýváš	18v
16	Ke čtení	Pane Jezu Kriste, svatý Jan o Tobě píše, žes pověděti ráčil: Já sem světlo světa a kdož mne následuje, nebude choditi v temnostech, ale bude míti život věčný ⁴⁸²	19r-20r
17	Při evangelium ⁴⁸³	Pane Ježíši Kriste! Líbám tyto svatá slova, které si skrze Ducha Svatého nám vyjeviti ráčil	20v-21r
18	Při obětování	Hospodine všemohoucí, ó Bože můj! Přijmi, poníženě žádám, tuto oběť z rukou kněžských Tobě obětovanou	21v-22r
19	Kněz v mlčení jest	Dejž, ó Pane Ježíši Kriste, ať sou tajný zlému duchu všecky srdce mého nedostatky, aby mne nepopouzel k zlému myšlení	22v-23r
20	Když se kněz k lidu obrátí	Ó Ježíši Kriste, Králi věčné slávy, Tebe nábožně žádám, rač se mnou i se všemi křesťany býti, abychom čistým srdcem ustavičně Tebe chválili	23v-24r

⁴⁸² Jan 8:12.

⁴⁸³ Tamtéž.

21	Při sa[n]ktus	Otče Bože Svátý! Synu Boží Svátý! Utěšiteli Duchu Svátý! Plná sou nebesa i země slávy Tvé	24v
22	Modlitba	Všemohoucí věčný Bože! Smiluj se nad námi hříšnými, kteréž v Tě a v Tvé převeliké milosrdenství doufáme	25r-25v
23	Při pozdvihování	Bože a Pane můj, Ježíši, Synu Davidův! Kriste, Synu Boha živého! Klaním se Tobě, Tebe miluji a věřím, že v této velebné svátosti skutečně přítomen si	26r-27v
24	Památka za mrtvé	Přispěj k pomoci, ó Pane, služebníkům Tvým, kteří se v znamení víry od nás odebrali a nyní v pokoji odpočívají	28r-28v
25	Kněz říká Otče náš	Nejsvětější Srdce Ježíšovo, jenž v nebi i na zemi v[e] velebné svátosti oltářní, pochváleno buď ode všech lidí	29r-30r
26	Kněz bije se v prsa	Beránku Boží, jenž sám toliko snímati můžeš hříchy světa, sejmi a navěky v nic uved', cožkoli ve mne ještě hříšného jest	30v-31r
27	Kněz přijímá Tělo Páně	Ó Pane, nejsem hodna, abys všel pod střechu srdce mého, ale ta má nehodnost a potřeba veliká, dohání toužiti po Tvým pokrmu nebeským	31v-32r
Modlitby po svatém přijímání			
28	Po přijímání	Děkujem Tobě, ó Bože, že si nás přítomný býti nechal v svatém tajemství Tvém, propůjč, abychom jeho památku vždy chovali	32v-33r
Modlitby při mši svaté			
29	Kněz čte poslední evangelium	Prosím Tebe, věčný Kriste Ježíši, neopouštěj stádce své, který si předrahou krví svou vykoupil	33v-34r
Modlitba po mši svaté			
30	Po mši svaté	Děkuji Tobě, ó Bože, za tu milost, že si mne dnes této mši svaté přítomnou býti nechal, ačkoli sem hodná nebyla ji slyšeti, předce si mne neodehnal od stolu svadebního	34v-36r

Modlitby ke svatým			
31	K Pan[n]ě Marii	Ó požehnaná Panno Maria, Matko Boží, pros Tvého nejmilejšího Syna, Ježíše Krista, za všechny věřící duše, kteréž v očistci sou, Amen.	36v
Modlitby před svatou zpovědí			
32	Modlitby před svatou zpovědí ⁴⁸⁴	Nejdobrotivější Pane Jezu Kriste, poníženě Tebe prosím, rač očima svého nesmírného milosrdenství vzhlédnouti na mou bídnou a hříšnou duši	37r-38v
33	Pobožná pohnoutí mysle k pravému pokání a lítostí nad hříchy	Bože můj, který si tělo mé stvořil, duši mou vykoupil, jest mi srdečně líto	39r-41v
Modlitba po svaté zpovědi			
34	Modlitba po zpovědi	Děkuji Tobě, můj Bože, žes mne, bídnou hříšnici v [h]řísích postiženou, od věčné smrti zachoval	42r-42v
Modlitby před svatým přijímáním			
35	Modlitby před přijímáním	Nejsladší Ježíši, jedinká radost srdce mého a živote duše mé, očist' prosím, skrze zásluhy nejbolestnějšího usmrcení Tvého, srdce mé	43r-43v
36	Jiná ⁴⁸⁵	Toužím po Tobě, ó milý Ježíši, a žádám Tebe tisíckrát, kdy mne, Pane, navštívíš, kdy srdce mé navštívíš	44r-44v
Modlitby po svatém přijímání			
37	Modlitby po přijímání	Budiž pozdraven můj nejmilejší a nejsladší a nejvzácnější hoste, Ježíši Kriste	45r-45v
38		Duše Kristova, posvětiž mne. Tělo Kristovo, spasiž mne. Krev Kristova obmežž mne. Voda z boku Kristového obmej mne.	46r-46v
39		Budiž pozdraven, ó Pane Ježíši Kriste, blesku věčného	46v

⁴⁸⁴ Lukáš 23:43.

⁴⁸⁵ Matouš 8:8.

		blahoslavenství! Tvou předrahou krví rač duši mou očistiti	
Litanie			
40	Letanie Louretánské	Kyrie eleison. Kriste, eleison. Kriste, uslyš nás. Kryste, vyslyš nás. Otče, z nebes Bože, smiluj se nad námi	47r-49r
Modlitby ke svatým			
41	Modlitba	Pod Tvou ochranu se utíkáme, svatá Boží Rodičko, prozbami našimi nezhrdej v potřebách našich, ale od všelikého nebezpečství zachovej nás všechny vždycky	49v-50r
42	Modlitba k s[vaté] Barboře, proti nenadálé smrti patronce	Pane Bože všemohoucí, prosím, ať příměluva svaté panny Barbory, mučednice své, vždycky jest mi ku pomoci, abych náhle neumřela	50v-51v
43	Modlitba k svatému Václavu	Bože, jenž si urozenost, svatého Václava v lepší důstojnost proměnil a jeho skrze mučednickou korunu do slávy nebeské přivedl	52r-52v
Modlitby k Bohu Otci, Kristu a Nejsvětější Trojici			
44	Modlitba	Pane! Co jest život člověka a co sou léta jeho! Běžejí jako voda a valí se jako pramen a hned v zapomenutí přichází	53r-58r
Modlitby večerní			
45	Modlitba večerní	Děkuji Tobě, ó všemohoucí věčný Bože, který mne k obrazu svému stvořil	58v-59v
46	Antifona	Zachovej nás, Hospodine, když bdíme, ostříhej nás, když spíme	59r-59v
47		Pane Bože, nebeský Otče, děkuji Tobě za všechny mne tohoto minulého dne prokázané milosti	59v-61v
48	Jda na lůže, rci	Ve jménu Pána našeho, Ježíše Krista ukřížovaného se kladu, on mne rač požehnati, ostříhati a k životu věčnému přivesti	62r-62v
Příležitosti			
49	Píseň na Nový rok	Den přeslavný jest k nám přišel,	63r-63v

		v němž má být každý vesel: radujme se, veselme se v tomto novém roce	
--	--	--	--

inv. č. LI/LA-9610 (Ms-186)			
Zápal lásky Boží			
Název modliteb		Incipit	Rozsah-pag.
Modlitby ranní			
1	Modlit[by] ranní	Ve jménu Boha Otce, + kterýž mě stvořil i Syna, + kterýž mne vykoupil i Ducha + Svatého, kterýž mě posvětil, vstávám	4-5
2	Mocné požehnání	Svaté požehnání: Kříž Krist[ův] + buď při mne, Ábelovi. Kříž Kristů[v] + žádám každého času	6-9
Modlitby při oběti mše svaté			
3	Modlitby při oběti mše svaté při začátku	Obětují Tobě, ó Bože můj, dnešní a všechny mše svaté po všem světě	12-14
4	K evangelium ⁴⁸⁶	Pane Ježíši Kriste, líbám tyto svaté[!] slova, které jsi skrze Ducha Svatého nám vyjeviti ráčil, řkouce	15-16
5	K obětování	Hospodine všemohoucí, ó Bože můj! Přijmi, poníženež žádám, tuto oběť z rukou kněžských Tobě obětovanou	16-17
6	K sanktus	Otče Bože Svatý! Synu Boží Svatý! Utěšiteli Duchu Svatý! Plná jsou nebesa i země slávy Tvé	18
7	K pozdvihování	Pane a Bože můj, Ježíši, Synu Davidův! Kriste, Synu Boha živého! Klaním se Tobě, Tebe miluji a věřím, že v této velebné svátosti skutečně přítomen jsi	19-21
8	K Agnus Dei	Beránku Boží, jenž snímáš hříchy světa, smiluj se nad námi ⁴⁸⁷	22
Modlitba k svatému přijímání			
9	K přijímání	Ó svaté hodování, při kterémž se Ježíš Kristus požívá! Zde se obnovuje památka jeho Umučení	23-24
Modlitby při oběti mše svaté			

⁴⁸⁶ Jan 8:12.

⁴⁸⁷ Jan 1:29.

10	Ku konci ⁴⁸⁸	Obětujem Tobě, ó Bože, že jsi nás při tom svatém tajemství přítomný býti nechal	24-25
Modlitba před svatou zpovědí			
11	Modlitby před s[vatou] zpovědí	Bože můj! Již se k Tobě přibližuji, věřím, že si ty Bůh můj a že odplacovati chceš všem, kteří Tebe vyhledávají	28-32
Modlitba po svaté zpovědi			
12	M[odlitba] po zpovědi	Dobrořeč Pánu duše má, jenž Tobě všechny Tvé hříchy odpustil, všechny Tvé neduživosti uzdravil	33-37
Modlitba před svatým přijímáním			
13	Modlit[ba] před s[vatým] přijímáním ⁴⁸⁹	Pane Ježíši! Já věřím, ale přidej, co mi na víře schází. Já věřím, že jsi Ty v tom Nejsvětějším Tajemství přítomen	40-43
Modlitba po svatém přijímání			
14	Modlit[ba] po sv[atém] přijímání	Ó duše má! Což odplatím Pánu za všechna dobrodiní, kteráž jsem od něho dosáhl?	44-49
Modlitby k Bohu Otci, Kristu a Nejsvětější Trojici			
15	Modlit[ba] k nerozdílnému Božství	Velebím, chválím a oslavuji Tě, ó Nejsvětější Trojice! V sjednocení té slávy, v které Bůh Otec v moci své Syna a Ducha Svatého ctí na věky	52-53
16	Modlit[ba] o umučení Krista Pána	Bože! Jenžs pro vykoupení světa narozen, obřezán, od Židů opovržen, od Jidáše zrádce s políbením zrazen	56-58
Litanie			
17	Letanie o Pánu Ježíši a přeslaském jménu jeho ⁴⁹⁰	Kyrie eleison. Kriste, eleison. Kyrie eleison. Ježíši, uslyš nás. Ježíši, vyslyš n[ás]. Otče z nebes, Bože, smiluj se nad námi	60-66
Modlitby k Bohu Otci, Kristu a Nejsvětější Trojici			

⁴⁸⁸ Jan 20:22-23.

⁴⁸⁹ Matouš 8:8.

⁴⁹⁰ Jan 1:29.

18	V. Pane, uslyš modlitbu mou R. A volání mé k Tobě přijď, ⁴⁹¹ Modlitba	Bože, kterýž jsi nejslavnější jméno Ježíše Krista, Syna Tvého, Pána našeho, učinil Tvým věrným velmi libé	67-69
Litanie			
19	Letanie k bl[ahoslavené] Panně Marii ⁴⁹²	Kyrie eleison. Kriste, eleison. Kriste, uslyš nás. Kriste, vyslyš nás.	72-76
Modlitby ke svatým			
20	Modlitba	[Pod Tvou] ochranu se utíkáme, svatá Boží Rodičko! Nezamítej v potřebách proseb našich, ale od všelijakého nebezpečství zachovej nás vždycky	76-77
21	Modlit[by] [ke] kterémukoli sv[atému], neb svaté, ku pří[kladu] k s[vatému] Jozefu	Ó svatý(tá) (N. N.) Jozefe, skrz kteréžto orodování mne dobrotivý Bůh hned od hodiny křtu svatého svou sv[atou] milostí hojně obdařiti ráčil	80-82
Modlitba večerní			
22	Večerní	Ó nejsladší srdce Pána Ježíše Krista! V Tobě zavírám a poroučím této noci tělo i duši mou	83-85

⁴⁹¹ Žalm 102:2.

⁴⁹² Tamtéž.

<i>inv. č. LI/LA-9626 (Ms-195)</i>			
Oběť před Bohem aneb modlicí knížka pro M.Sítkovú. 1861			
Název modliteb		Incipit	Rozsah – fol.
Modlitba ranní			
1	Modlitba ranní	Všemohoucí, milosrdný Bože! Z vnitřnosti srdce mého chválím a ctím Tebe	5r-6v
Modlitby při mši svaté			
2		Pokropíš mne, Pane, yzopem a očištěn budu, obmejiž mne a nad snich bělejší budu ⁴⁹³	7r
3	Modlitba před mší svatou	Nejmilostivější Bože! Prosím Tvé svaté milosti, odejmi ode mne všechny nepravosti a zlé myšlení, abych do svatyně svatých	7v-8r
4	Kněz k oltáři jde	Ó nejvyšší, ó nejmocnější Bože! Obětuji Tvé Božské velebnosti dnešní a všechny mše svaté po všem světě	8v-9v
5	Při gloria	Velebím, chválím a klaním se Tobě, Kriste, žes skrze svatou smrt Tvou vykoupiti ráčil svět od hříchův	10r-11r
6	Při evangelium	Skrze slova tohoto svatého evangelium rač mi odpustiti, Pane Bože, mé těžké provinění	11v-13r
7	Při obětování	Hospodine všemohoucí a Bože můj! Přijmi, poníženě žádám, tuto oběť z rukou kněžských Tobě obětovanou	13r-13v
8	Prosba	Ó můj Bože! Nech mne povin[n]ost mého stavu poznat a posilni mne k mému předsevzetí	14r-15r
9	Při sanktus	Otče Bože! Svatý Synu Boží! Utěšiteli Duchu Svatý! Plná jsou nebesa i země slávy Tvé	15v
10	Modlitba S[ítka] ⁴⁹⁴	F[rantiška] Ó všemohoucí věčný Bože! Smiluj se nad námi hříšnými,	16r-16v

⁴⁹³ Žalm 51:9.

⁴⁹⁴ František Sítko, písař.

		kterýž v Tě a v Tvé převeliké milosrdenství doufám[e]	
11	Při pozdvihování	Pane a Bože můj, Ježíši, Synu Davidů[v]! Kriste, Synu Boha živého! Klaním se Tobě, Tebe miluji a věřím, že v této velebné svátosti skutečně přítomen jsi	16v-18r
12	Památka za mrtvé	Přispěj k pomoci, ó Pane, služebníkům Tvým, kteří se v znamení víry od nás odebrali a nyní v pokoji odpočívají	18v-19r
13	Otče náš	Pane, když dokonán bude čas života mého, poručím duši mou v ruce Tvé	19r-20r
14	Při Agnus Dei ⁴⁹⁵	Toto smíšení a proměnění Těla a Krve Ježíše Krista, Pána našeho, ať nám slouží k životu věčnému	20v-21r
15	Při obětování	Ó svaté hodování, při kterémž se Ježíš Kristus požívá, zde se teď obnovuje památka jeho Umučení	21v-22r
Modlitby při svatém přijímání			
16	Při přijímání	Děkuji Tobě, ó Bože, že jsi nás při tom svatém tajemství přítomní[!] býti nechal, propůjč, abychom jeho památku vždy zachovávali a nikdy jeho užitku zbaveni byli	22v-23r
Modlitba po mši svaté			
17	Po mši svaté	Děkuji Tobě, ó Bože můj, za tu milost, že jsi mne dnes této mši svaté přítomného býti nechal. Ačkoli jsem hoden nebyl ji slyšeti, předce jsi mne neodehnal od stolu svatebního	23v-24r
Modlitby před svatou zpovědí			
18	Modlitba před zpovědí	Zhřešil jsem proti Tobě, všemohoucí Pane, Bože můj, aniž hoden jsem slouti synem Tvým	24v-26v
19	Lítost	Ó Bože, Pane všech lidských srdcí! Viz, prosím a pohled'	26v

⁴⁹⁵ Jan 1:29.

Modlitby k Bohu Otcí, Kristu a Nejsvětější Trojici – Svaté Boží požehnání			
20	S[vaté] Boží požehnání. Evangelium sv[atého] Jana v I. kap[itole]	Na počátku bylo Slovo a Slovo bylo u Boha a Bůh byl to Slovo. Všecky věci skrze něho učiněné jsou ⁴⁹⁶	27r-28v
21	Nyní se začne sv[até] Božské požehnání	Kříž Kristův + buď při mne N. N. Kříž Kristův + ctím a velebím po všechny časy	29r-31v
22		Ó svatá Máří Magdaleno! Ty lkající hříšnice, kteráž přes třicet let na poušti bydlela a své hříchy hořce oplakávala a svatě jsi zemřela!	32r-32v
23	Památka za mrtvé ⁴⁹⁷	Ó zkormoucený a ze všech stran bolestmi obklíčený Spasiteli! Skrze tu hořkost, kterou trpěl, když jsi bolestně vzdychal: Ó Bože můj!	32v-33v
24	Památka za mrtvé	Ó Pane Ježíši Kriste, jehož to nejsvětější duše od těla rozdělená ihned svatých otců v předpekli navštívila a mocí svého Umučení z temnosti vysvobodila	34r-34v
25		Krev Kristova pokrop a obmej mne a ochraňuj mne přede všemi nepřáteli jak na těle, tak na duši	35r-36v
26	Sedm slov Kristových ⁴⁹⁸	První slovo, které Kristus řekl: Ó Otče! Odpusť jim, neb nevědí, co činí ⁴⁹⁹	36v-38r
27		Našeho Krista Ježíše Kříž buď při mne, opatruj mne, mou hlavu, mé oči, mé ruce a všech[n]y mé oudy	38r-40r
28	Johannes+ Matthaesus + Markus+ Lukas + ⁵⁰⁰	Ti čtyři evangelisté, ať se za mne před Bohem přimlouvají.	40v-42r
29	Modlitba k přeslatkému jménu P[ána] Ježíše	Ó Bože, který jsi nejslavnější jméno Pána Ježíše, Tajemství, které v svátosti oltářní skryté jest	42v-45r

⁴⁹⁶ Jan 1:1-14.

⁴⁹⁷ Matouš 27:46.

⁴⁹⁸ Lukáš 23:43, 45, Jan 19:26-28, 30, Matouš 27:46.

⁴⁹⁹ Lukáš 23:34.

⁵⁰⁰ Zjevení 5:5.

Modlitby při svatém přijímání			
30	Vroucné vzdechnutí	Věřím silně, ó Pane a vyznávám, že Ty, tuto pod způsobem chleba, jsi Ježíš Kristus, Syn Boha živého	45v-46r
Modlitby po svatém přijímání			
31	Modlitba po přijímání	Ó, budiž pozdraven, můj nejmilejší, můj nejvzácnější hoste, Pane Ježíši Kriste! Slovo Otce, Synu Panny! Beránku Boží, chlebe anjelský	46r-48v
32	Děkuv činění	Ó nestihlá dobroto, Ježíši, v srdci mém přebývající! Klaním se Tobě a[!] nejhlubší poklonou díky Tobě vzdávám	49r-51v
33	Silná víra	Ó neskončená pravdo, věčný Bože! Věřím v Tebe a vyznávám, že jsi Stvořitel a Pán můj nejvyšší	52r-52v
34	Naděje	Pane! Já v Tebe doufám a pevnou důvěrnost mám, že čas slíbiti a připovědítí ráčil	52v-53r
35	Láska	Pane, Bože můj! Stvořiteli a Vykupiteli! Já Tebe miluji nade všecko stvoření	53v-54r
Modlitby po svaté zpovědi			
36	Modlitba po zpovědi	Děkuji Tobě, milosrdný Bože, žes mne, bídneho a v hříších postiženého, od věčné smrti zachoval	54v-56r
37		Budiž Tobě prosím, ó Pane můj, Ježíši Kriste, skrze přímluvu blahoslavené a neposkvrněné Panny Marie a všech milých Tvých svatých	56v-57r
Modlitba před svatým přijímáním			
38	Modlitba před přijímáním	Ó Pane Ježíši Kriste, Synu Boha živého, který jsi Tělo své pro spasení mé na smrt vydati a Krev svou na odpuštění hříchův mých vylíti ráčil	57v-59v
Modlitby k Bohu Otci, Kristu a Nejsvětější Trojici			
39	Náb[ožné] požehnání	Ó Nejsvětější Trojice v jednom	59v-60r

		Božství, Bůj Otec+Syn+a Duch Svátý! Opatruj mne a všecku mou čeled'	
40		Jak Bůh živ jest a kraluje na věky, tak mne ve všem říd' a spravuj	60r-60v
41	Pozdravení pěti Ran Kristových	Bud'te pozdravené, ó Vy spasitelné Rány Krista Ježíše, v[e] všemohoucnosti Boha Otce	60v-61r
42		Pozdravená bud' přesvatá hlavo Spasitele mého, Ježíše Krista, která jsi pro mě trním korunována byla	61r-64v
43	⁵⁰¹	Ó nejdobrotivější Ježíši! V duchu poníženosti před Tvou Božskou velebností padám, nehodné stvoření	64v-67v
Modlitby ke svatým			
44	Modlitba k Panně Marii	Velebím a poroučím se Tobě, ó nejdůstojnější Panno Maria, nebe i země Královno!	68v-69r
Litanie			
45	Litanie o přeslatkém jménu Ježíše ⁵⁰²	Pane, smilůj se nad námi. Kriste, smilůj se nad námi. Pane, smilůj se nad námi. Kriste, uslyš nás	69v-72v
Modlitby ke svatým			
46	Modlitba k svatému Františku	Svatý Františku, já František, od Tvé veliké dobrotivosti a nenasycené žádosti spasení duší lidských vzbuzený, vyvoluji Tebe	73r-74r
47	Modlitba k s[va]t[é] Magdalene	[...] ⁵⁰³ kterou vylil z boku svého nejsvětějšího pro spasení naše, opatruj nám duši a tělo, zažeň povětrí	74v-76r
48	Modlitba k Panně Marii	Blahoslavená Panno, nejsvětější Rodičko Spasitele našeho! V hluboké pokoře přicházíme k Tobě, abychom mocnou přímluvu a ochranu si vyžádali	76-77v

⁵⁰¹ Zjevení 5:5.

⁵⁰² Jan 1:29.

⁵⁰³ Počátek modlitby chybí, ačkoli stránka není vytržena.

49	Jiná	Ó nejblahoslavenější Panno! Slušně ctějí Tebe všickni svatí a vyvolené[!] přátelé Boží, jako Matku Nejvyššího	78r-79v
50	Modlitba k s[vatému] Janu	Ó Bože! Vyslyš prosbu naši, kterou ke cti svatého Jana Nepomuckého skládáme, abychom skrze přímluvu jeho časného a věčného zahanbení zproštění byli	80r-80v
51	Modlitba za zemřelé rodiče	Ó moji nejmilejší rodičové, skrze mého anjela strážce odesílám Vám na onen svět přátelské pozdravení	80v-82r
Modlitby k Bohu Otci, Kristu a Nejsvětější Trojici			
52		Zdráv buď Spasiteli, náš Vykupiteli, Tvé svaté rány líbám a do nich se zavírám, nejsladší Ježíši!	82r

Závěr

Rukopisné katolické modlitební knihy pocházející z 19. století tvoří významnou část lidového umění. Literatura na toto téma se zaměřuje na výtvarnou stránku spíše než na obsah modlitebních knih. K analýze jsem vybrala pět dosud odborně nezpracovaných katolických rukopisných modlitebních knih z období 19. století uložených v Muzeu východních Čech v Hradci Králové. Cílem práce se stalo podrobení knih komplexnímu kodikologickému, obsahovému, ikonografickému a tabulkovému rozboru. Práce dále měla po obsahové stránce komparovat zkoumané knihy s knihami popsány v dizertační práci doktorky Lenky Horákové. Výzkum se zaměřil na získání poznatků týkajících se původu, písarů a příjemců jednotlivých modlitebních knih. Důkladná analýza měla osvětlit, zda existuje mezi zkoumanými knihami nějaký vztah, zda si jsou v něčem podobné, nebo odlišné a z jakého zdroje modlitby vycházejí.

Všech pět modlitebních knih má původ v obcích, které od sebe nejsou příliš vzdáleny. Nacházejí se v severovýchodních Čechách. Čtyři knihy pocházejí z obcí ležících v blízkosti Hradce Králové (Nechanice, Bříza, Máslojedy, Račice nad Trotinou) a jedna z obce poblíž Dobrušky (Pohoří).

Při studiu vybraných rukopisných knih jsem zjistila, že pouze jedna modlitební kniha [Ms-157] nemá originální označení místa svého vzniku. Jediným geografickým údajem je název obce Nechanice, jež je součástí vlepeného štítku vztahujícího se k Československé národopisné výstavě z roku 1895. Pravděpodobně nevypovídá o původu knihy, nýbrž o její prezentaci na výstavě. Písar knihu nesignoval. Podoba jména zanechaného pracovníkem muzea však neumožňuje přesné určení konkrétní osoby. Pro koho byla kniha určena, jestli pro písarovu rodinu nebo pro někoho jiného, se nedozvíme vzhledem k absenci genealogických záznamů. O této problematice se zmiňuji podrobně v podkapitole *Autoři modlitebních knih a genealogické záznamy*.

Dalším poznatkem je zjištění podobnosti dvou modlitebních knih a to [Ms-30] a [Ms-186]. Po obsahové a výtvarné stránce jsou téměř totožné, ačkoli mají jiného autora. Druhá kniha zřejmě sloužila jako vzor pro první, protože je možné, že se autoři znali. V obou knihách se navíc vyskytuje jidiš, jeden z židovských jazyků zahrnující množství evropských dialektů. Proč je jidiš užít právě v katolické

knize, když autoři byli podle matričního záznamu katolického vyznání, se dosud objasnit nepodařilo.

Výzkum potvrdil skutečnost, že jak písaři, tak příjemci modlitebních knih pocházeli z venkovského prostředí. Kromě jednoho písaře, povoláním učitele, se jednalo o berníka, gruntovníka a chalupníka.

Provenienční poznámky informující o tom, zda byla kniha předmětem koupě či daru, neobsahuje ani jedna z knih. Často však narazíme na genealogické údaje.

Výsledkem zkoumání je i zjištění, že modlitební knihu [Ms-195] chtěl písař zanechat jako památku své rodině, když ji věnoval manželce pravděpodobně jako dárek k příležitosti narození jejich dcery. Autor [Ms-186] psal knihu pravděpodobně na zakázku pro příjemce z nedaleké obce.

Všechny modlitební knihy jsou psány v českém jazyce. Přesto se v nich v malé míře objevují pasáže v latině, němčině, angličtině, francouzštině a jidiš. Písaři psali hlavní texty modliteb německou novogotickou kurzívou a pro nadpisy užívali i humanistické nebo kreslené německé novogotické písmo frakturu. Originální paginaci nalezneme ve třech modlitebních knihách, ostatní neobsahují ani foliacci.

Po obsahové stránce se všech pět modlitebních knih od sebe výrazněji neliší. Výzkum potvrdil, že základ knih tvoří modlitby ke mši svaté, při svaté zpovědi, při svatém přijímání. Vyplývá to z účelu, k němuž se modlitební kniha používala. Pro věřícího byla modlitební kniha při mši svaté nepostradatelná. Sloužila mu jako návod během obřadu. Latinské mši řada lidí nerozuměla, modlitbám psaným v jejich mateřském jazyce už ano. Kromě těchto modliteb se dále vyskytují modlitby ranní a večerní, k Bohu Otci, Kristu, Nejsvětější Trojici, litanie a spousta modliteb ke svatým. Nejčastěji v nich figuruje Panna Maria. Písně zaznamenané v modlitebních knihách však neobsahují notaci. Věřící s sebou knihu brával nejen do kostela nebo na poutě, ale byla pro něho důležitá i v běžných životních situacích např. když měl strach z bouřky, nebo když slavil příchod nového roku.

Výzkum prokázal výskyt desítek modliteb pocházejících z pěti analyzovaných knih v modlitebních knihách popsanych v dizertační práci doktorky Horákové. Toto zjištění umožnilo po podrobné analýze určit, v které konkrétní modlitební knize popsané v dizertační práci se modlitby vyskytují a to buď ve shodném, nebo odlišném znění. Ukázalo se, že modlitby ze čtyř modlitebních knih popsanych v dizertaci, které vyšly tiskem, se objevují v pěti zkoumaných

modlitebních knihách. Nejblíže k sobě mají [Ms-13] s knihou [Výborné duchovní cvičení].⁵⁰⁴

Z analýzy čtyř kategorií členěných podle liturgické závislosti zahrnutých jak v této bakalářské práci, tak v dizertaci vyplynula téměř shodná obsahová náplň modliteb a podobné grafické členění skupin modliteb. Samozřejmě drobné odlišnosti se vyskytovaly v každé kategorii.

Výzdoba rukopisů je rozmanitá, což svědčí o individuálním přístupu každého písaře. Jak se dozvídáme v literatuře, ve většině knih tvoří kresby a miniatury významnou složku. U některých knih se to nepotvrdilo. Výzdoba působí spíše prostším dojmem. Kresby bývají jednostránkové nebo drobnější, to samé platí o rámcování. Není pravidlem, že se kresby objevují na každé stránce nebo u každé modlitby. V modlitební knize [Ms-157] je na první pohled patrný vliv lidového umění. Nej kvalitnějšími vyobrazeními, vazbou a psací látkou se pyšní [Ms-195]. Mezi oblíbené náměty patřilo Ukřižování, biblické postavy a svatí. Stránky ozvláštňují květinové motivy, někdy symbolické jindy čistě dekorativní.

Výzkum těchto pěti rukopisných katolických modlitebních knih nelze považovat za uzavřený. V průběhu studia vyvstala např. otázka hlubšího rozvíjení podkapitoly *Autoři modlitebních knih a genealogické údaje*. Námětem diplomové práce by mohl být genealogický výzkum osob figurujících v modlitebních knihách a sledování jejich osudů.

Předmětem zkoumání by se mohla stát osobnost písaře modlitební knihy [Ms-186], učitele Jana Izidora Galla, jenž byl autorem spousta dalších rukopisných modlitebních knih. Bádání by pomohlo osvětlit řadu otázek týkající se jeho osobnosti, např. odkud pocházel, jaký byl jeho životní příběh a proč se v jeho knížkách objevuje jidiš, zda neměl něco společného s židovským národem?

Modlitební rukopisné knihy jako pramen lze zkoumat z mnoha hledisek. Z pohledu kodikologie jako rukopisné dílo. Z historického hlediska se dají využít ke studiu dějin náboženství a každodennosti. Modlitební knihy jsou i cenným zdrojem pro poznání vývoje českého jazyka.

⁵⁰⁴ MZK Brno. RKP-1149.298. *Výborné duchovní cvičení*.

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny:

Muzeum východních Čech v Hradci Králové, Literární archiv, inv. č. LI/LA-11, Ms-13.

Muzeum východních Čech v Hradci Králové, Literární archiv, inv. č. LI/LA-1038/1, Ms-30.

Muzeum východních Čech v Hradci Králové, Literární archiv, inv. č. LI/LA-9573, Ms-157.

Muzeum východních Čech v Hradci Králové, Literární archiv, inv. č. LI/LA-9610, Ms-186.

Muzeum východních Čech v Hradci Králové, Literární archiv, inv. č. LI/LA-9626, Ms-195.

SOA Zámorsk, SMVK, FÚ Opočno, *Matrika NOZ (1723-1797)*, sign. 120-1, kn. č. 6846.

SOA Zámorsk, SMVK, FÚ Opočno, *Matrika O (1784-1834)*, sign. 120-11, kn. č. 6865.

SOA Zámorsk, SMVK, FÚ Opočno, *Matrika Z (1835-1910)*, sign. 120-6093, kn. č. 6875.

SOA Zámorsk, SMVK, FÚ Hněvčoves, *Matrika Z (1850-1900)*, sign. 41-6207, kn. č. 2299.

SOA Zámorsk, SMVK, FÚ Hořiněves, *Matrika N (1774-1796)*, sign. 49-3, kn. č. 2838.

SOA Zámorsk, SMVK, FÚ Hořiněves, *Matrika N (1740-1773)*, sign. 49-2, kn. č. 2837.

SOA Zámorsk, SMVK, FÚ Hořiněves, *Matrika Z (1834-1857)*, sign. 49-14, kn. č. 2855.

SOA Zámorsk, SMVK, FÚ Všestary, *Matrika N (1841-1874)*, sign. 179-3623, kn. č. 10415.

SOA Zámorsk, SMVK, FÚ Všestary, *Matrika N (1831-1841)*, sign. 179-5, kn. č. 10414.

SOkA Hradec Králové, Archiv obce Máslojedy, *Pamětní kniha obce Máslojedy (1241-1937)*, kn. č. 2.

Tištěné prameny:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad, Praha 2008.

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih). Český ekumenický překlad, Praha 2001.

Breviarum horarum canonicarum secundum veram rubricam archiepiscopatus pragensis, Praha 1772.

Literatura:

Jaromír BĚLIČ, *Staročeský slovník*, Praha 1979.

Rupert BERGER, *Liturgický slovník*, Praha 2008.

František CINEK, *Mše svatá v bohoslužebném řádu církevního roku. Výklad misálu díl I. – IV.*, Olomouc 1931-1935.

Pavel ČERNÝ, *Modlitební knihy 18. a 19. století a jejich ilustrace*. In: *Růžová zahrádka. Rukopisné modlitební knížky 18. a 19. století. Sbírká Jana Poše*. Ed. Anežka ŠIMKOVÁ, Olomouc 2009, s. 39-46.

Český misál pro neděle a význačné dny liturgického roku, Praha 1995.

Český misál 1983. Misál na každý den liturgického roku, Praha 2000.

Eckhard EGGERS, *Sprachwandel und Sprachmischung im Jiddischen*, Frankfurt am Main 1998.

Alena FIEDLEROVÁ, *Lidové rukopisné modlitební knihy raného novověku*, ČL 4, 2013, s. 385-408.

Miroslav FLODR, *Filigranologie. Úvod do studia filigránů*, Brno 1974.

Gerd HEINZ-MOHR, *Lexikon symbolů: obrazy a znaky křesťanského umění*, Praha 1999.

Ivan HLAVÁČEK, *Úvod do latinské kodikologie*, Praha 1994.

Markéta HOLUBOVÁ, *„Duchovní pokládek duše křesťanské“ aneb co vyprávějí rukopisné modlitební knížky 18. a 19. století*, KUDĚJ 2, Praha 2001, s. 33-41.

Lenka HORÁKOVÁ, *Rukou psaná katolická modlitební kniha v 18. a první polovině 19. století*, VČL 26, 2009, s. 179-187.

Lenka HORÁKOVÁ, *Vývoj novověkých rukopisně tradovaných modlitebních knih na území jižní Moravy*, Brno, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2010, 286 s., dizertační práce.

- Lucia IMPELLUSO, *Natura i jej symbole: rośliny i zwierzęta. Leksykon historia, sztuka ikonografii*, Warszawa 2005.
- Otto KAISER, *Odkaz alexandrijských Židů: úvod do deuterokanonických knih Starého Zákona*, Praha 2006.
- Jaroslav KAŠPAR, *Úvod do novověké latinské paleografie se zvláštním zřetelem k českým zemím*, Praha 1987.
- Jaroslav KAŠPAR, *Soubor statí o novověkém písmu*, Praha 1993.
- Jaroslav KAŠPAR, *Ještě k otázce názvosloví novověkého písma*, AČ 25, 1975, s. 32-39.
- Jaroslav KAŠPAR, *Názvosloví latinského písma v novověku*, AČ 20, 1970, s. 73-102.
- Milan KOPECKÝ, *Úvod do studia staročeských rukopisů a tisků*, Praha 1978.
- Marie KRAPPMANN, *Úvod do jazyka jidiš a jeho historie*, Olomouc 2013.
- Hedvika KUCHAROVÁ, *Několik poznámek k modlitebním knihám 18. a 19. století*, LF 3-4, Praha 2009, s. 263-287.
- Jan KVAPIL, *Květinová zahrádka v knížkách našich praprababiček*, In: *Růžová zahrádka. Rukopisné modlitební knížky 18. a 19. století. Sbírka Jana Poše*. Ed. Anežka ŠIMKOVÁ, Olomouc 2009, s. 56-63.
- Jaromír LINDA a kol., *Repertorium rukopisů 17. – 18. století z muzejních sbírek v Čechách I.*, Praha 2003.
- Boleslav LUTONSKÝ, *Lexikon genealoga*, Praha 2003.
- Bedřich MALINA, *Dějiny římského breviáře*, Praha 1939.
- Marie MATĚJKOVÁ, *Psané a ozdobené památky lidové*, ČL 5, 1896, s. 321-323.
- Jiří MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000.
- Amedeo MOLNÁR, *Na rozhraní věků. Cesty reformace*, Praha 1985.
- František MUZIKA, *Krásné písmo ve vývoji latinky II*, Praha 2005.
- Zdeněk R. NEŠPOR, *Lidové modlitební knížky 18. a 19. století*. In: *Růžová zahrádka. Rukopisné modlitební knížky 18. a 19. století. Sbírka Jana Poše*. Ed. Anežka ŠIMKOVÁ, Olomouc 2009, s. 47-55.
- Ja'kov NEWMAN - Gavri'el SIVAN, *Judaismus od A do Z. Slovník pojmů a termínů*, Praha 1992.
- Osvěta lidu* 7, 1939, s. 4.
- Ottův slovník naučný*, díl XIII., Praha 1898.
- Stanislav POLÁK, *K názvosloví novověkého písma*, AČ 25, 1975, s. 81-83.

- Stanislav POLÁK, *K otázce názvosloví novověkého písma*, AČ 21, 1971, s. 88-102.
- Jan POŠ, *Růžová zahrádka. Psané a zdobené modlitby z let 1750 – 1850*. In: *Růžová zahrádka. Rukopisné modlitební knížky 18. a 19. století. Sbíрка Jana Poše*. Ed. Anežka ŠIMKOVÁ, Olomouc 2009, s. 9-38.
- Pravidla českého pravopisu*, Praha 2014.
- Věra REMEŠOVÁ, *Ikonografie a atributy svatých*, Praha 1991.
- Jan ROYT, *Slovník biblické ikonografie*, Praha 2006.
- Jan ROYT, *Slovník symbolů: kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*, Praha 1998.
- Hynek RULÍŠEK, *Postavy, atributy, symboly: slovník křesťanské ikonografie*, České Budějovice 2006.
- Růžová zahrádka. Rukopisné modlitební knížky 18. a 19. století. Sbíрка Jana Poše. Římský misál*, Praha 1952.
- Vera SCHAUER - Hanns Michael SCHINDLER, *Rok se svatými*, Kostelní Vydří 1995.
- Josef ŠIMANDL, *Jak zacházet s náboženskými výrazy: pravopis, výslovnost, tvary, význam*, Praha 2004.
- František ŠIMEK, *Slovníček staré češtiny*, Praha 1947.
- Ed. Anežka ŠIMKOVÁ, Olomouc 2009.
- Ivan ŠTOVÍČEK a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od poč. 16. století do současnosti*, Praha 2002.
- Barbora ŠUSTKOVÁ, *Pověrečné látky kramářské písně*, Brno, Masarykova univerzita, 2011, 110 s., magisterská diplomová práce.
- Josef VLČEK, *O mši svaté: podle misálu z roku 1962 schváleného bl. Janem XXIII*, Olomouc 2007.
- Max WEINREICH, *Gešichte fun der jidišer šprach*, 4 sv., New York 1973.
- Paul WEXLER, *Yiddish – The Fifteenth Slavic language. A study of partial language Shift from Judeo-Sorbian to German*. In: *International Journal of the Sociology of Language* 91, 1991, s. 11-150.

Internetové zdroje:

www.bara.ujc.cas.cz

www.biblenet.cz

www.breviar.op.cz

www.breviar.sk

www.ebreviar.cz

www.farnostsuchdol.eu

www.fr.mappy.com

www.iencyklopedie.cz

www.kingjamesbibleonline.org

www.krasaliturgie.cz

Seznam použitých zkratk

AČ	Archivní časopis
ČL	Český lid
FÚ	Farní úřad
KUDĚJ	Časopis pro kulturní dějiny
LF	Listy filologické
Matrika NOZ	Matrika narozených, oddaných, zemřelých
MB	Muzeum Boskovice
MZK Brno	Moravská zemská knihovna Brno
RKP	rukopis
Slovácké muzeum UH	Slovácké muzeum Uherské Hradiště
SMVK	Sbírka matrik východočeského kraje
SOA Zámorsk	Státní oblastní archiv v Zámorsku
SOkA Hradec Králové	Státní okresní archiv Hradec Králové
VČL	Východočeské listy

Přílohy

1. Tabulka s verši a žalmy

Verše a žalmy v incipitu	Rozsah modlitby	Verše a žalmy v textu	Rozsah modlitby	Neurčeno	Rozsah modlitby
Ms-13					
Žalm 51:9	pag. 12-13	Zjevení 5:5	pag. 9-10	kap. 7 v 70	pag. 44-45
Matouš 27:54	pag. 55-56	Lukáš 22:19	pag. 99-100		
		Lukáš 7:7-6	pag. 91		
Ms-30					
Jan 1:29	pag. 24	Jan 8:12	pag. 17-18		
Jan 20:22-23	pag. 29-32	Jan 1:29	pag. 64-71, 76-80		
Mat 8:8 (2x)	pag. 45-47	Zjevení 5:5	pag. 83-85		
Ms-157					
Jan 8:12	fol. 19r-20r	Zjevení 5:5	fol. 3r-4r		
		Jan 8:12	fol. 19r-20r		
		Lukáš 23:43	fol. 37r-38v		
		Matouš 8:8	fol. 44r-44v		
Ms-186					
Jan 1:29	pag. 22	Jan 8:12	pag. 15-16		
		Jan 20:22-23	pag. 24-15		
		Matouš 8:8	pag. 40-43		
		Jan 1:29	pag. 60-66		
		Žalm 102:2	pag. 67-69, 72-76		
Ms-195					
Žalm 51:9	fol. 7r	Jan 1:29	fol. 20v-21r, 69v-72v		
Jan 1:1-14	fol. 27r-28v	Matouš 27:46	fol. 32v-33v		
Lukáš 23:34	fol. 36v-38r	Lukáš 23:43, 45	fol. 36v-38r		
		Jan 19:26-28, 30			
		Matouš 27:46			
		Zjevení 5:5	fol.40v-42r, 64v-67v		

2. Ukázka transliterace modlitby

Obět' před Bohem aneb modlící knížka pro M. Sítkovú, 1861.⁵⁰⁵

Naděje⁵⁰⁶

Transliterace:

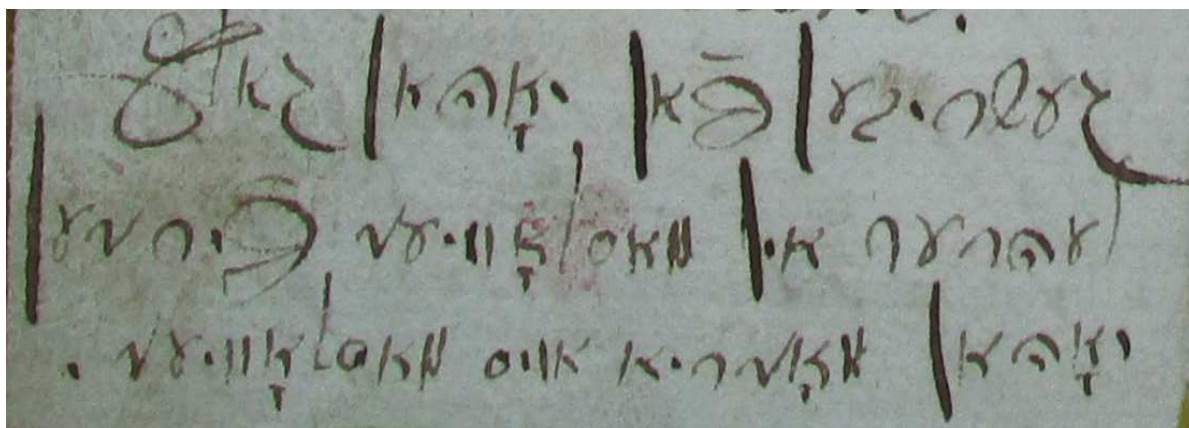
Naděge.

Pane! gá w tebe daú-
fám, a pewnaú dúwěr-
nost mám, že čas sli-
biti a pripowědítí ra-
číl, obdržím proto, že
Búh neskončeně milo-
srdný a k vypl-
něni Pán wsse-
mocný gsi. Nedey, Bože!
abych kdy zaúfal nad
milosrdenstwím twým,
neb, ač wím, že gsem
hřessil, wím wssak ta-
ké, že nesmirně wětssí
gest milosrdenstwi twé. A.

⁵⁰⁵ Muzeum východních Čech v Hradci Králové, Literární archiv, inv. č. LI/LA-9626, Ms-195.

⁵⁰⁶ Tamtéž, fol. 52v-53r.

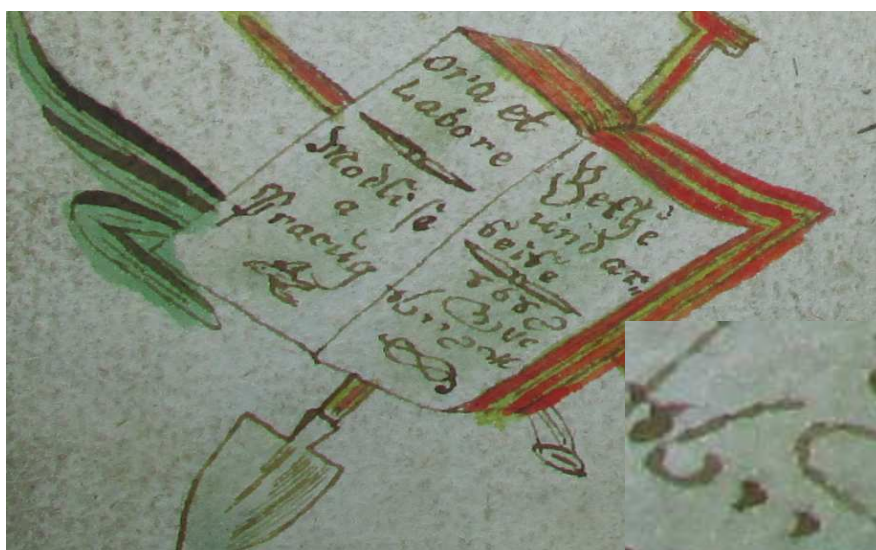
3. Ukázky textu v jazyku jidiš

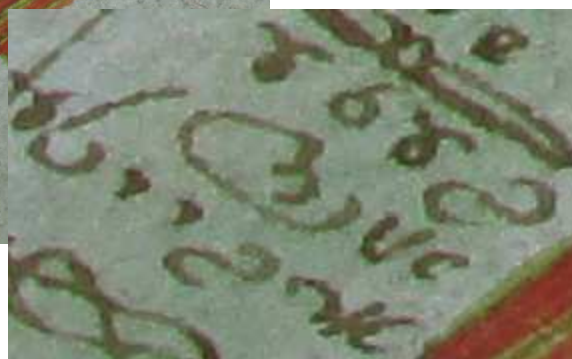
[Ms- 30], pag. 119.

[Ms-186], pag. 60.

[Ms-186], pag. 85.

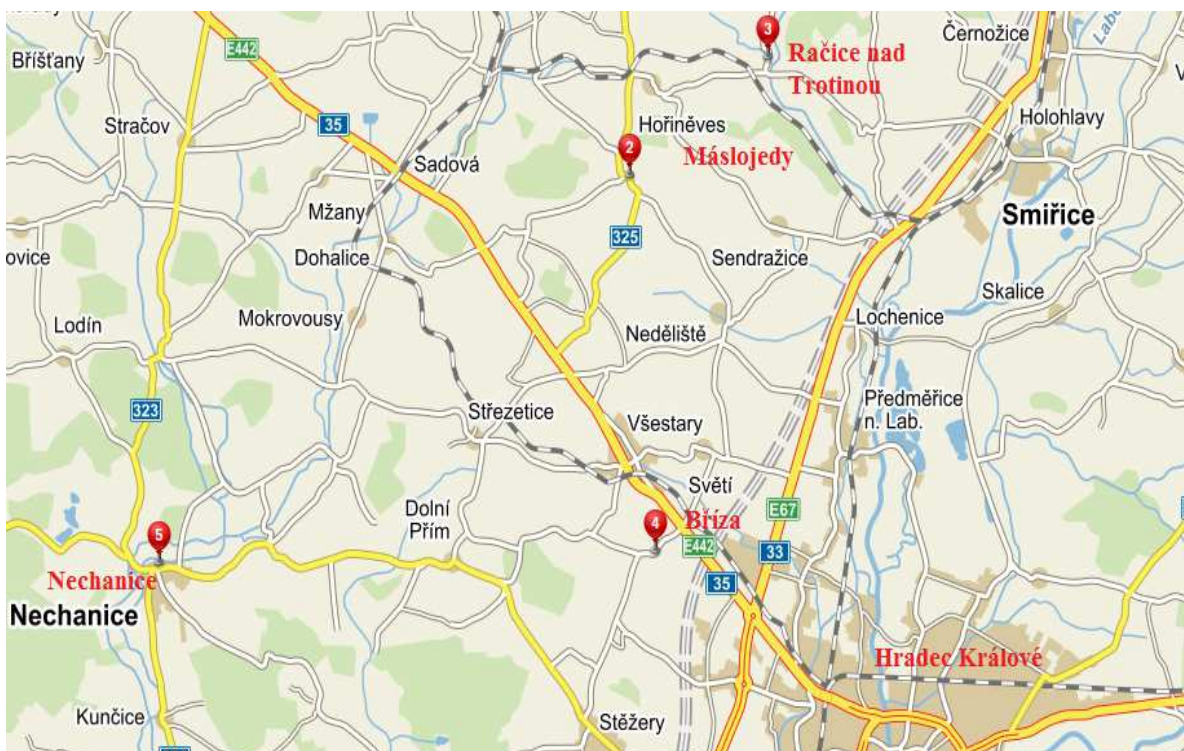
detail

Handwritten text in a cursive script, likely a historical document or manuscript. The text is written on aged, slightly stained paper. The script is dense and difficult to decipher, but appears to be a form of early modern or medieval handwriting. The text is arranged in several lines, with some lines starting with large, decorative initials. The overall appearance is that of a personal letter or a private record.

[Ms-186], pag. 88.

4. Mapy

Červeným číslem jsou označeny obce, ze kterých modlitební knihy pocházejí.

č. 1 Pohoří [Ms-13], č. 2 Máslojedy [Ms-30], č. 3 Račice nad Trotinou [Ms-186],
č. 4 Bříza [Ms-195], č. 5 Nechanice (?) [Ms-157].